

**Příjmová chudoba a materiální deprivace
v České republice podle indikátorů EU
- vývoj v důsledku krize,
fiskální konsolidace a sociální reformy**

Markéta Horáková, Robert Jahoda, Pavel Kofroň,
Tomáš Sirovátka, Ivana Šimíková

VÚPSV, v.v.i. Praha
2013

Publikace byla schválena ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (FSV UK Praha)
Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)
doc. Ing. Olga Poláková, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 2, Palackého náměstí 4
jako svou 457. publikaci
Vyšlo v roce 2013, 1. vydání, počet stran 151
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: doc Ing. Otakar Němec, CSc.
Ing. Petr Maleček
Mgr. Lenka Laubová

ISBN 978-80-7416-129-2

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

V monografii se zaměřujeme na problematiku chudoby, materiální a finanční deprivaci a sociálního vyloučení v České republice s důrazem na situaci dětí s cílem poskytnout přehled vývoje v letech 2008-2011, posoudit dopady krize a dopady sociálních reforem na vývoj rizika chudoby a sociálního vyloučení. Monografie rovněž zkoumá faktory rizika chudoby u dětí a dalších kategorií populace, zkoumá roli nákladů na bydlení z hlediska dopadů na riziko chudoby a deprivace, nabízí i mezinárodní srovnání. Věnuje se konečně kategorii populace pobírající dávky hmotné nouze a jejich příjmové situaci. Zhoršení míry rizika chudoby můžeme zaznamenat především v roce 2011 (příjmy jsou za rok 2010). Rizika chudoby a sociálního vyloučení jsou obecně stále relativně nízká, ale soustředěna do určitých kategorií populace, včetně dětské populace. Krom toho je zachycena relativně vysoká úroveň deprivace v některých položkách materiální deprivace, zejména jde o náklady na bydlení, které hrají rostoucí roli. Poklesla efektivnost sociálních transferů v eliminaci rizika chudoby.

Klíčová slova: riziko chudoby; materiální deprivace; sociální vyloučení; náklady na bydlení; dávky hmotné nouze

Abstract

In this monograph we are focusing on the trends in risks of poverty, material and financial deprivation and social exclusion in the Czech Republic with focus on children, with the aim is to provide an overview of developments in years 2008-2011, finally, to assess the impact of the crisis and the impact of social reforms on the development of the risk of poverty and social exclusion. The study includes the analysis of the factors influencing the risks of poverty among children and other population categories, analysis the role of housing costs in terms of impact on the risk of poverty and deprivation, and offers international comparisons. It also deals with the category of the population receiving social assistance benefits and their income situation. The deterioration of the risk of poverty can be observed especially in the year 2011 (incomes are from year 2010). The risk of poverty and social exclusion are still relative low, but they are concentrated into certain categories of the population, including children population. Beside the relatively high levels of deprivation in some items of material deprivation can be observed, specifically, the costs of housing are becoming more important. The effectiveness of social transfers in eliminating the risks of poverty has decreased.

Key words: risk-of-poverty; material deprivation; social exclusion; housing costs; benefits in material need

Obsah

Úvod	7
1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)	9
1.1 Tendence patrné v souvislosti s vývojem sociálních transferů v období 2007-2012	10
1.2 Závěry	18
2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace	20
2.1 Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů ve sledovaném období 2008 až 2011.....	20
2.2 Struktura a příjmy domácností	22
2.3 Míra rizika chudoby	26
2.4 Struktura chudých domácností.....	29
2.5 Mezera chudoby	31
2.6 Efektivnost sociálních transferů.....	33
2.7 Vybrané ukazatele materiální a finanční deprivace	36
2.8 Závěry	49
3. Vybrané aspekty rizika chudoby a sociálního vyloučení s důrazem na situaci dětí	51
3.1 Faktory rizika chudoby	51
3.2 Riziko sociálního vyloučení a materiální deprivace dětí v mezinárodním srovnání.....	55
3.3 Pokus o odhad významu nečerpání dávek hmotné nouze	60
4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení	63
4.1 Metodologické hledisko	63
4.2 Výsledky	65
4.3 Závěry	76
5. Databáze příjemců příspěvku na živobytí	79
5.1 Cíle monografie a metodologie.....	79
5.2 Počty a struktura příjemců příspěvku na živobytí.....	80
5.3 Struktura příjmů.....	91
5.4 Náklady na bydlení	92
5.5 Závislost na dávce příspěvek na živobytí	94
5.6 Shrnutí.....	95
Závěry	97
Literatura	103
Přílohy	

Úvod

Snížení rizika chudoby a sociálního vyloučení patří k základním cílům Strategie Evropa 2020. Stále větší důraz je kladen na snížení rizika chudoby a sociálního vyloučení dětí, protože se tyto negativní jevy promítají později do jejich celého životního cyklu a mají důsledky pro přístup ke vzdělání, trhu práce, bydlení. Evropská komise s ohledem na to věnuje situaci dětí zvláštní pozornost.

I my se v této monografii zaměřujeme na rozbor chudoby, materiální a finanční deprivace domácností v České republice s akcentem na situaci dětí. Navazujeme na předcházející monografii „Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC“ (2008) a na monografii „Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace v České republice“ (2011).

V rozborech vycházíme zejména z dat šetření „Životní podmínky 2008-2011“ které provedl Český statistický úřad a doplňujeme je rozbohem dat příjemců dávek hmotné nouze a některými dalšími zdroji informací. V souladu se zákonem č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů a s ohledem na zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně individuálních dat, provádí Český statistický úřad od roku 2005 v průběhu měsíců únor až květen výběrové šetření o příjmech a životních podmínkách domácností. Povinnost realizovat každoročně uvedené zjišťování v ČR jakožto národní modul šetření EU-SILC (European Union - Statistics on Income and Living Conditions) vyplývá pro ČSÚ z novelizace Nařízení (EC) 1177/2003 a navazujících prováděcích nařízení Evropské komise. Účelem šetření je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, údaje o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, vybavení domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnosti. V šetření jsou zjišťovány jednak údaje za celou domácnost a vedle toho údaje za jednotlivé osoby starší 16 let (subjektivní položky týkající se materiální deprivace). Zjištění jsou vztažena na všechny osoby v dané domácnosti.

Výběrový plán je založen na náhodném dvoustupňovém výběru pro každý kraj nezávisle tak, aby celkový počet vybraných bytů byl úměrný velikosti jednotlivých krajů.

Počty vyšetřených domácností: v roce 2008 bylo vyšetřeno 11 294 domácností, v roce 2009 to bylo 9 911 domácností, v roce 2010 9 098 domácností, v roce 2011 pak 8 866 domácností. Bližší metodologické vysvětlivky jsou k dispozici na stránkách Českého statistického úřadu.

V této monografii jsme, jak už bylo řečeno, pracovali s individuálními anonymizovanými daty šetření SILC 2008-2011, přičemž jsme soubory za domácnosti a za jednotlivce spojili, tedy jsme každému jednotlivci, včetně dětí, přiřadili charakteristiky domácnosti, ve které žije. Údaje o příjmech domácností a nákladech na bydlení, a tedy i údaje o riziku příjmové chudoby se v daném šetření vztahují vždy k údajům za předchozí rok. Údaje o subjektivních názorech - materiální deprivaci, osobních charakteristikách a charakteristikách domácností včetně pozice na trhu práce se vztahují k situaci v době šetření. Tuto okolnost je zapotřebí brát v úvahu při interpretaci dat.

Cílem monografie je podat přehled vývoje v oblasti chudoby a sociálního vyloučení v ČR v letech 2008-2011, tedy mj. zhodnotit dopady krize v této oblasti. Prohlubujeme přitom analýzu situace dětí, i v mezinárodním srovnání, zkoumáme váhu faktorů rizika chudoby u dětí a dalších kategorií populace, zkoumáme roli nákladů na bydlení z hlediska dopadů na riziko chudoby a deprivace. Vedle toho si všímáme

kategorie populace pobírající dávky hmotné nouze a jejich příjmové situace. Posuzujeme konečné dopady krize a dopady sociálních reforem na vývoj rizika chudoby a sociálního vyloučení.

Monografie je členěna do pěti částí. V první části podáváme přehled vývoje v oblasti sociálních dávek a daní v České republice v letech 2008-2012. V druhé části analyzujeme vývoj v oblasti rizika chudoby, materiální deprivace a sociálního vyloučení v letech 2008-2011 s důrazem na situaci dětí podle různých hledisek, včetně role sociálních dávek při eliminaci chudoby. Ve třetí části se zaměřujeme na vybrané aspekty rizika chudoby a sociálního vyloučení s důrazem na situaci dětí. Ve čtvrté části se věnujeme dopadům nákladů na bydlení na situaci rodin a riziko chudoby a deprivace. V páté části se zabýváme strukturou příjemců dávek hmotné nouze, jejich příjmy a výši nákladů na bydlení vzhledem k jejich příjmům.

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

Sociální situace evropských domácností se v posledních letech mění, a to jak v souvislosti s dopady ekonomické recese, tak v souvislosti s vládními úspornými strategiemi, a to jak v hospodářské, tak především v sociální oblasti. Sociální reformy, které probíhají v mnoha evropských zemích, jsou většinou iniciovány snahou o úsporu veřejných finančních zdrojů doprovázenou dlouhodobou tendencí ke zvyšování efektivity sociálních systémů. Reformy tak vyzdvihují zejména potřebu adresněji a efektivněji cílit státní sociální výdaje, stejně důrazně však směřují i k navyšování státních příjmů prostřednictvím převážně nepřímých daní. Česká republika, obdobně jako jiné země EU, přistoupila v nedávných letech k několika zásadním změnám jak v oblasti konstrukce a výběru daní, tak v oblasti nastavení a výplaty sociálních dávek. Obecně tak platí teze, že stát na sociální ochranu svých obyvatel přispívá, v mnoha případech však pouze částečně, cíleně a pokud možno nepřímo, tedy především prostřednictvím daňových úlev a odpočtů (týká se hlavně podpory rodiny skrze daňové slevy a bonusy). Přímé sociální transfery pak směřují už téměř výhradně k sociálně potřebným skupinám obyvatel (týká se některých dávek státní sociální podpory a dávek hmotné nouze). Předchozí výzkumy přitom ukázaly, že změny v sociálním a daňovém systému přispěly v ČR kromě mírného snížení tlaků na veřejné rozpočty také ke zjednodušení a posílení transparentnosti sociálních transferů a k jejich flexibilitě jak ve vztahu k různé míře sociální potřebnosti obyvatel (týká se například rodinných dávek), tak ve vztahu k většímu zastoupení dávek spojených s (pracovní) aktivitou příjemců (srv. například Sirovátka, Horáková, Jahoda a Kofroň, 2012).

Následující text se pokouší o shrnutí výše zmíněných tendencí v systému sociálních transferů v ČR za posledních pět let (2008-2012, referenčním rokem je přitom rok 2007, od něhož vývoj v sociálním a daňovém systému odvozujeme). Sledujeme přitom především změny, které se významněji promítly do ekonomické situace vybrané cílové skupiny, tedy osob v nižším příjmovém pásmu. Specificky přihlížíme k situaci nízkopříjmových rodin s dětmi, které patří ke skupinám nejvíce ohroženým chudobou a sociálním vyloučením a s ohledem na relativně silné zastoupení prorodinných dávek a opatření v českém sociálním systému se jich tedy tyto změny dotýkají zřejmě nejpalčivěji. Na podkladě aktualizovaných legislativních dokumentů a také dalších informací (zejména MPSV)¹ identifikujeme a popisujeme klíčové změny a zásadní vývojové tendence v systému sociálních transferů v ČR. Text tedy neaspiruje na komplexní zachycení změn v daňovém a dávkovém systému v tomto období, ale pouze na deskripci těch úprav, které potenciálně nejvíce poznamenaly ekonomické a sociální poměry chudobou a sociálním vyloučením ohrožených domácností. Reálné dopady těchto změn na příjmovou a výdajovou situaci domácností následně ukazují další kapitoly textu.

¹ Změny v systému sociálních transferů sledujeme ve vztahu k relevantním zákonům a jejich novelám a také k tiskovým či výzkumným zprávám Ministerstva práce a sociálních věcí (viz seznam citovaných literárních pramenů). Z těchto zdrojů pak vycházíme také při konstrukci přehledových tabulek o vývoji základních parametrů vybraných sociálních dávek a daně z příjmu fyzických osob v přílohách k této kapitole.

1.1 Tendence patrné v souvislosti s vývojem sociálních transferů v období 2007-2012

System daní a sociálních dávek v ČR se v období let 2008-2012 výrazně transformoval, a to s cílem zpřehlednit síť sociálních transferů, zjednodušit ji a zefektivnit jak ve vztahu k naplňování cílů (snaha o kontrolu užívání/nadužívání sociálních dávek), tak ve vztahu k vynakládaným prostředkům (snaha o konsolidaci veřejných rozpočtů). Významnými mezníky v této transformaci se staly předně roky 2008 a 2012, kdy došlo na jedné straně k velmi zásadním úpravám daňového systému v oblasti důchodových daní (2008), na straně druhé se projevil i tendence k celkovému zpříšňování nároků na poskytování a výplatu sociálních dávek (2008 i 2012). Hlavní změny vázané někdy i na dlouhodobý trend v českém systému sociálních transferů byly následující:

Úpravy (zjednodušení) daňového systému: transparentní výhody pro střední a nízkopříjmové skupiny a implicitní, leč znatelné přínosy pro vyšší příjmové skupiny

Klíčovou roli v ekonomické situaci českých domácností hraje charakter a výše důchodové daně, kterou je zatížen příjem každého pracujícího občana. Daň z příjmů fyzických osob společně s odvody na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění totiž významně ovlivňují úroveň disponibilních příjmů občanů a dopadají současně na míru pracovní motivace jak na straně zaměstnanců (zejména těch s nižší kvalifikací), tak na straně zaměstnavatelů (myšleno jako ochota zaměstnávat pracovníky při určité výši nemzdových nákladů). Právě optimální nastavení těchto dvou funkcí daně z příjmu je v ČR v současnosti předmětem mnoha odborných diskusí.

Český daňový systém je považován za relativně stabilní (až na zmíněné výraznější úpravy v letech 2008 a 2012 dochází v daňovém systému dlouhodobě spíše jen k dílčím změnám), byť je v některých ohledech méně transparentní ve srovnání se systémy jiných evropských zemí (srv. OECD 2012). Jeho moderní podoba se formuje od začátku devadesátých let, přičemž hlavní složka přímých daní - důchodové daně, specificky pak daň z příjmu fyzických osob - od té doby prošla jen jednou výraznější úpravou, která svými důsledky zasáhla všechny příjmové skupiny populace, a to celkovou změnou v charakteru konstrukce a výpočtu daně z příjmu fyzických osob v roce 2008 (změny v dalších letech pak byly méně rozsáhlé, například snížení sociálních odvodů v roce 2009, a ve svých důsledcích spíše méně znatelné, například drobné korekce výše částek daňových slev v letech 2009-2012) (vývoj základních parametrů konstrukce daně z příjmu fyzických osob v letech 2007-2012 viz tabulka č. 1.1 v příloze 1).

Do konce roku 2007 mělo schéma *daně z příjmu fyzických osob* statutárně progresivní charakter, tedy se zvyšujícím se příjmem narůstala sazba, a tedy i celková odvedená výše daně (viz tabulka č. 1.1a v příloze 1). Daňová progresivita tak přispívala k větší míře vertikální redistribuce příjmů směrem od vyšších k nižším příjmovým skupinám. S ohledem na sílící tlaky na veřejné rozpočty a také ve snaze podpořit ekonomiku obecně nižší daňovou zátěží a zjednodušit celkovou administrativu daňového systému, došlo v roce 2008 k poměrně razantní změně v systému daně z příjmu fyzických osob, a to k zavedení jednotné daňové sazby pro všechny příjmové skupiny²

² Přesto, že zavedením jednotné sazby daně ve výši 15 % pro všechny příjmové kategorie došlo k prosazení konceptu lineární daně, s ohledem na možnosti daňových slev a bonusů má však i v současnosti daň z příjmu fyzických osob ve svých dopadech částečně progresivní charakter, a to až do výše stropů

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

ve výši 15 %. Tato změna - kromě zcela evidentního zjednodušení výpočtu výše daně - přinesla i důležitý akcent na pracovní motivaci občanů, neboť vnesla do úvah veřejnosti představu, že vyšší příjmy nebudou zdaňovány více než nižší příjmy, tedy čím více si občan sám vlastní aktivitou a prací vydělá, tím více finančních prostředků pro svoji spotřebu bude mít k dispozici. Zavedení lineární sazby daně z příjmu fyzických osob tak primárně přispělo ke snížení daňové zátěže především pro vyšší a vyšší střední příjmové skupiny.

Na druhé straně, prosazení jednotné sazby daně doprovázela zároveň změna v charakteru výpočtu této daně - ta nebyla nadále odvozována od hrubé mzdy zaměstnance, ale od hrubé mzdy navýšené o nemzdové náklady zaměstnavatele (ve veřejném diskurzu označované termínem „superhrubá mzda“). Tato daňová úprava není ve vyspělých daňových systémech příliš běžná a i v ČR mělo jít jen o dočasnou změnu, jež zmírní dopady celkového snížení daňové zátěže na veřejné rozpočty. Bohužel, i v současné době je reálná výše daně z příjmů fyzických osob „maskována“ výpočtem z částky, která je vyšší než hrubá mzda zaměstnanců, což reálně znamená, že od roku 2008 sice daňové zatížení zaměstnanců pokleslo, ne však všem zaměstnancům a ne v rozsahu odpovídajícím 15% zdanění³.

Kromě pozitivních dopadů na ekonomickou situaci vyšších a vyšších středních příjmových kategorií přinesla úprava daňové sazby v roce 2008 i riziko zvýšení daňové zátěže pro nižší příjmové skupiny a rodiny s dětmi. Toto riziko se iniciátoři změn v daňovém systému pokusili zmírnit jasně stanovenými a relativně šetrnými částkami *daňových slev*. Počínaje rokem 2008 tak například došlo k významnému zvýšení jednotlivých položek daňových slev, a to v případě samotného poplatníka daně na téměř trojnásobek původní částky,⁴ v případě nedostatečně vydělávajícího partnera dokonce na šestinásobek původní hodnoty⁵ (vývoj položek daňových slev v letech 2007-2012 viz tabulka č. 1.2 v příloze 1). Nově byla také zavedena možnost daňové slevy na poplatníka - pracujícího důchodce, což mělo podnítit širší zapojení starších osob na pracovní trh. Plynuleji pak navíc narůstala hodnota daňového zvýhodnění na dítě.⁶

Rovněž mírné snížení procentní výměry *odvodů na sociální zabezpečení* v roce 2009 (celkově tento odvod klesl o 2,5 %, tj. o 1,5 % u odvodů placených zaměstnancem a o 1 % u odvodů hrazených zaměstnavatelem za své zaměstnance) a zachování těchto sazeb i v následujících letech přispělo do určité míry k odlehčení daňové zátěže pracujících i zaměstnavatelů⁷ (přehled vývoje položek odvodů na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění viz tabulka č. 1.3 v příloze 1).

Všechny výše zmíněné kroky spojené s daňovými a odvodovými úlevami se tak ukázaly být jedním z nejdůležitějších mechanismů, který způsobil, že změny ve výpočtu daně z příjmu (a potažmo i následná restriktivní opatření v oblasti nároků na

stanovených pro odvod sociálního zabezpečení a zdravotního pojištění. Po dosažení tohoto stropu jsou pak dopady odvodu daně z příjmu fyzických osob spíše regresivní.

³ Někteří odborníci odhadují, že i v dnešní době míra zdanění práce v ČR odpovídá díky formuli pro výpočet z tzv. superhrubé mzdy reálně 22-23 % platu zaměstnanců (srv. například Pekař, 2009).

⁴ V případě daňové slevy na poplatníka došlo ke zvýšení ze 7 200 Kč v roce 2007 na 24 840 Kč v následujících letech.

⁵ V případě slevy na nedostatečně vydělávajícího partnera pak částka vzrostla ze 4 200 Kč v roce 2007 na 24 840 Kč v následujících letech.

⁶ Daňové zvýhodnění na dítě se ve sledovaných letech zvyšovalo následujícím způsobem: od 6 000 Kč v roce 2007 přes 10 680 Kč v letech 2008-2009 a 11 604 Kč v letech 2010-2011, až po současných 13 404 Kč v roce 2012.

⁷ Nižší daňová zátěž měla motivovat jak zaměstnavatele k udržení a vytváření pracovních míst v důsledku klesajících nemzdových nákladů práce, tak zaměstnance k preferenci pracovních výdělků před sociálními příjmy.

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

sociální dávky) výrazněji negativně nezasáhly do ekonomické situace žádné z příjmových a sociálních skupin české populace. Systém relativně štědrých daňových slev (zejména na nevydělavajícího partnera a na dítě) přinesl rodinám s dětmi zcela transparentní výhody (ve srovnání s bezdětnými jednotlivci i páry) a v mnohém kompenzoval restriktce v daňovém i dávkovém systému (například zrušení možnosti společného zdanění příjmů manželů či ztráta nároku na některé dávky státní sociální podpory). Tyto výhody jsou ovšem identifikovatelné pouze v těch rodinách, v nichž se dlouhodobě vyskytují pracovní příjmy (jeden nebo oba partneři pracují a mohou tedy daňových slev a zvýhodnění využívat). Na druhé straně, je možné soudit, že z celkových změn daňového systému nejvíce těžily právě vyšší a vyšší střední příjmové skupiny, které zaznamenaly úspory v důsledku snížení daňové sazby a nastavení stropů pro odvody sociálního a zdravotního pojištění (opět však jsou pozitivní přínosy daňové reformy patrné spíše v rozpočtech rodin s dětmi než v rozpočtech jednotlivců).

Akcent na nepřímou a cílenou podporu rodin s dětmi (zprísňování podmínek pro získání nároku na sociální dávky a četnější přechody klientů mezi různými pilíři systému sociálního zabezpečení)

Podpora klíčových funkcí rodiny patří ve vyspělých zemích k základním opatřením sociálního státu, a to z toho důvodu, že je rodina v současné době v mnoha ohledech sociálně velmi zranitelná (často ve vazbě na tzv. nová sociální rizika, jakými jsou například nezaměstnanost nebo nejistota pracovních míst, nízká kvalifikace rodinných příslušníků ad., srv. například Taylor-Gooby, 2005). Pro všechny členské země EU jsou proto typické více nebo méně propracované systémy finančních dávek a daňových bonusů pro rodiny s dětmi. Současné nepříznivé ekonomické podmínky však nutí vlády jednotlivých zemí šetřit a finanční podporu rodinám postupně snižovat, respektive přísněji cílit na rodiny, které ji skutečně nejvíce potřebují.

Také ČR usiluje o účinnou pomoc rodinám s dětmi, a to dvojím způsobem: za prvé podporou, na kterou mají nárok všechny rodiny bez ohledu na jejich finanční situaci či potřebnou dobu pojištění nebo další zákonné podmínky (například daňová zvýhodnění na děti nebo rodičovský příspěvek); za druhé pomocí, která směřuje k sociálně slabším rodinám a podléhá příjmovému nebo majetkovému testování (například přídavky na děti, porodné nebo donedávna používaný sociální příplatek). Analýza vývoje dávek a zvýhodnění pro rodiny s dětmi za posledních pět let ukázala, že již dlouhodobě česká rodinná politika akcentuje spíše nepřímé formy podpory rodiny prostřednictvím daňových úlev (viz předchozí subkapitola) a že přímé finanční dávky jsou stále více selektivní, tj. nárok na ně získávají rodiny za stále přísnějších podmínek. Zcela zásadní restrikcí přitom prošly *dávky státní sociální podpory*, jejichž smyslem je poskytnutí doplňkových příjmů rodinám v době péče o děti, v roce 2008, a to v souvislosti s přijetím a nabytím účinnosti zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů. Ten zpřísnil pravidla pro poskytování některých dávek (přídavek na dítě nebo sociální příplatek), snížil výši některých dávek (porodné) a u vybraných dávek omezil okruh osob oprávněných k jejich pobírání (pohřebné). Tyto restriktce se následně promítly do výraznějšího poklesu celkového objemu výdajů na dávky státní sociální podpory nejen v roce 2008, ale také v dalších letech tento trend pokračoval (podle údajů MPSV objem vyplacených dávek státní sociální podpory klesal od roku 2008 meziročně o 6-10 %, srv. Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. čtvrtletí 2008-2012).

Přídavky na děti patří ke klíčovým dávkám státní sociální podpory v ČR. Jde o dávky příjmově testované - pro získání nároku na ně nesmí příjem rodiny přesáhnout hranici stanovenou jako násobek životního minima rodiny. Právě ta se v roce 2008

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

výrazně snížila (ze 4násobku životního minima rodiny v roce 2007 na 2,4násobek tohoto minima od roku 2008⁸ - přesnější podmínky nároku na přídavky na děti v letech 2007-2012 viz tabulka č. 1.4 v příloze 2), což přispělo k významné redukci okruhu osob oprávněných pobírat přídavky na děti. Toto zpřísnění pravidel poskytování jedné z nejběžnějších rodinných dávek v systému sociální ochrany v ČR přitom výrazně dopadlo na nižší střední příjmové skupiny, které od roku 2008 ve většině případů nárok na tyto dávky nemají, přestože jejich příjmová situace (byť zčásti ovlivněná možností daňových úlev, které jsou však přijatelnou kompenzací pouze v případě, že rodina má alespoň jeden pracovní příjem) se zásadněji nemění. V souvislosti s navýšením částek životního minima v roce 2012 sice došlo ke zpětnému rozšíření okruhu osob s nárokem na tuto dávku státní sociální podpory (zejména osob z nižších příjmových skupin), nicméně celkové dopady tohoto navýšení jsou v kontextu klíčové změny z roku 2008 prakticky zanedbatelné.⁹

Rovněž *sociální příplatek* doznal ve sledovaných letech výrazných změn, které v roce 2012 vyvrcholily jeho zrušením. Od svého zavedení byla tato finanční dávka směřována k nízkopříjmovým skupinám a jejím smyslem bylo podpořit tyto rodiny v zabezpečování základních potřeb dětí. Potřeba úsporných opatření v průběhu všech sledovaných let však vedla nejprve ke snížení hranice rozhodného příjmu rodiny, po jehož dosažení rodina nadále neměla nárok na poskytnutí sociálního příplatku (2008),¹⁰ posléze k jeho transformaci v příspěvek určený pouze nízkopříjmovým rodinám se zdravotně handicapovaným či dlouhodobě nemocným členem (2011) a následně k jeho úplnému zrušení (2012) (podrobněji vývoj parametrů sociálního příplatku v letech 2007-2012 viz tabulka č. 1.5 v příloze 2). Prvotní restrikce v nastavení sociálního příplatku v roce 2008 byla rodinám zčásti kompenzována navýšením daňové slevy na dítě (z 6 000 Kč ročně na 10 680 Kč ročně), nepřinesla proto tak zásadní zásah do rozpočtů nižších a nižších středních příjmových skupin tak, jako následující dvě úpravy dávky. Ty byly naopak pro mnoho rodin zcela klíčové a přispěly někdy jak k prohloubení obtížné životní situace těchto rodin, tak k četnějším tranzicím osob mezi jednotlivými nepojistnými pilíři sociálního zabezpečení (zejména docházelo k přechodům mezi dávkami státní sociální podpory a dávkami hmotné nouze).

Oproti předchozím dvěma je *rodičovský příspěvek* univerzální dávkou, na níž má nárok v podstatě každý rodič bez ohledu na jeho finanční situaci či potřebnou dobu pojištění. I tato dávka byla v období let 2008-2012 několikrát podrobena revizím, jejich cílem však nebylo zpřísnit nebo nějakým způsobem omezit vyplácení rodičovského

⁸ Tato hranice, jejíž nepřekročení je zcela zásadní pro získání a udržení nároku na přídavek na dítě, zůstala v dalším období prakticky nezměněna (s výjimkou dočasného a téměř neznamatelného zmírnění v podobě navýšení hranice životního minima rodiny na 2,5násobek v období od července do prosince 2009).

⁹ Údaje MPSV ukazují, že za první čtvrtletí roku 2012 bylo na přídavky na děti vyplaceno v celkovém objemu dokonce o 6,4 % méně než ve stejném období roku 2011 (tj. celkem 0,9 mld. Kč) (Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. čtvrtletí 2012, 2012). Je sice možné, že důsledkem přetrvávajících nepříznivých ekonomických podmínek došlo v dalším průběhu roku 2012 ke zvýšení objemu vyplacených přídaveků na děti (zejména ve vazbě na mírně rostoucí počet rodin, které na ně získaly nově nárok), přesto význam těchto přídaveků ve struktuře dávek státní sociální podpory dlouhodobě a výrazně klesá (v roce 2007 tvořily přídavky na děti téměř čtvrtinu všech výdajů na dávky státní sociální podpory, po reformě v roce 2008 poklesl jejich podíl na 16 % a v současné době již nedosahují ani desetiny celkového objemu vyplacených dávek státní sociální podpory) (Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR 2009, 2011, 2012; Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR 2008, 2009, 2011).

¹⁰ V roce 2008 se hranice příjmu rodiny rozhodného pro získání nároku na sociální příplatek snížila z původního 2,2násobku životního minima rodiny na 2,0násobek této hodnoty. Poklesl tak výrazněji počet příjemců těchto dávek (z 260 tisíc těchto dávek vyplacených v roce 2007 na 181 tisíc sociálních příplatků vyplacených v roce 2008) a zároveň mírně klesla i průměrná úroveň vyplacených dávek (v roce 2007 dosahoval sociální příplatek průměrné hodnoty 1 585 Kč, v roce 2008 pak výše 1 562 Kč) (Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v 1. pololetí 2008 a predikce na další období, 2008).

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

příspěvku, ale modernizovat a flexibilizovat jej a posílit tak dlouhodobější strategie vedoucí k podpoře harmonizace rodiny a zaměstnání (podobu jednotlivých parametrů rodičovského příspěvku a její vývoj zachycuje tabulka č. 1.6 v příloze 2). Harmonizační tendence se projevily nejprve v zavedení možnosti několikarychlostního čerpání rodičovského příspěvku v roce 2008¹¹ a návazně ve sjednocení částek vyplácených rodičům při klasické a rychlejší variantě čerpání této dávky v roce 2011. Skutečně flexibilní se však tato dávka stala teprve počátkem roku 2012, kdy se jednak výrazně zpružnila a zjednodušila „manipulace“ s rodičovským příspěvkem v tom smyslu, že nadále rodiče dle svých potřeb a svého uvážení sami hospodaří s rozpočtem rodičovských příspěvků ve výši 220 000 Kč,¹² a současně došlo k významnému rozvolnění pravidel pro umístování dětí do předškolních zařízení. Tato pravidla jsou v současné době nastavena tak, aby rodičům dětí starších dvou let žádným způsobem nezamezovala v pracovních aktivitách a u rodičů mladších dětí byla mírnější a umožňovala snadněji skloubit péči o dítě s pracovním úvazkem.¹³ K podpoře harmonizace rodinných a pracovních rolí rodičů přispívá nově také skutečnost, že dobu pojištění potřebnou k získání nároku na peněžitou pomoc v mateřství, a následně tedy i k uplatnění možnosti volby délky pobírání rodičovského příspěvku, může splnit i otec dítěte, což zvyšuje variabilitu možností pro čerpání rodičovské dovolené pro řadu žen spíše z nižších příjmových skupin. Změny v nastavení rodičovského příspěvku zároveň s demografickým vývojem přispěly k tomu, že v roce 2008 počet vyplácených rodičovských dávek oproti předchozímu roku narostl o téměř 6 %, v roce 2009 pak o další 1 % (projevilo se zejména zvýšení počtu dětí příslušného věku) (Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v 1. pololetí 2008 a predikce na další období, 2008), následně však začal klesat, a to především s ohledem na rostoucí podíl žen čerpajících rodičovský příspěvek v dvouleté, tedy rychlejší variantě (Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2010 a predikce na další období, 2010).

Z popisu změn dávek, jež významně ovlivňují rozpočty rodin s dětmi, vyplývá, že ČR akcentuje v současné době zejména cílené formy pomoci rodinám, což se ve sledovaném období let 2008-2012 projevilo spíše negativně, protože řada rodin buď zcela ztratila nárok na dávky v rámci klíčového prorodinného schématu dávek státní sociální podpory nebo byly tyto dávky výrazně sníženy, u části populace - zejména z nižších příjmových skupin - pak došlo i k zesílení zájmu o dávky hmotné nouze. Současně je ale zřetelná snaha podporovat i tyto nízkopříjmové kategorie prostřednictvím nepřímých intervencí, zejména formou daňových slev a zvýhodnění na rodinné příslušníky včetně dětí.

¹¹ Do konce roku 2007 byla výše rodičovského příspěvku odvozována od úrovně průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře, kterou zpětně zjišťoval a stanovoval Český statistický úřad. Výše rodičovského příspěvku tak v roce 2007 činila jednotnou částku 7 582 Kč (www.mpsv.cz/files/clanky/3285/131_206a.pdf). Od roku 2008 (prakticky do konce roku 2011) pak existoval rodičovský příspěvek: ve zvýšené výměře, tj. 11 400 Kč po dobu dvou let (pro rodiče s nárokem na dávky peněžité pomoci v mateřství ve výši alespoň 380 Kč za den), v základní výměře, tj. 7 600 Kč po dobu tří let (pro rodiče s nárokem na dávky peněžité pomoci v mateřství) a ve snížené výměře, tj. 7 600 Kč do 21 měsíců věku dítěte a následně 3 800 Kč do čtyř let věku dítěte (pro rodiče bez nároku na dávky peněžité pomoci v mateřství, případně pro rodiče, který se pro tuto alternativu dobrovolně rozhodl) (www.mpsv.cz).

¹² Tuto částku má rodič celkově k dispozici, každé tři měsíce pak může volit výši vyplácené dávky, a to v rozmezí 50-11 500 Kč měsíčně (<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>).

¹³ Do konce roku 2011 byly pracovní aktivity rodičů při současném pobírání rodičovského příspěvku značně svázané nemožností umístit dítě starší tří let do předškolního státem dotovaného zařízení na dobu delší než pět dní v měsíci (respektive maximálně čtyři hodiny denně). Od ledna 2012 mohou děti mladší dvou let navštěvovat mateřské školy nebo jesle v rozsahu nepřekračujícím 46 hodin měsíčně, u dětí starších dvou let není docházka do předškolního zařízení sledována vůbec (<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>).

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

Zvýhodnění pracujících na úkor neaktivních, posilování motivační funkce dávek, omezování dlouhodobého užívání některých dávek a silnější akcent na jejich účelovost

Vývoj sociálních transferů v posledních letech je výrazně poznamenán narůstajícím podílem osob profitujících z dávek a možností sociálního státu na úkor vlastní pracovní aktivity. Tato skutečnost společně s nepříznivými ekonomickými podmínkami proto nutí evropské vlády přijímat v sociální oblasti taková opatření, která zamezují neodůvodněnému využívání (zneužívání) sociálních dávek a současně vedou k aktivizaci klientů sociálního státu. V podmínkách ČR se tyto tendence projevují jednak aktivizačními strategiemi v oblasti politiky pracovního trhu, jednak také relativně přísnými pravidly pro poskytování některých typů sociálních dávek a případně sankcemi v podobě ztráty nároku na vybrané dávky při nedostatečné motivaci a aktivitě samotných žadatelů.

Tento trend se v poslední době dotýká významně například *příspěvku na živobytí* jako primární dávky hmotné nouze. Příspěvek na živobytí slouží k pokrytí základních životních potřeb lidí, kteří nemají dostatek finančních prostředků k jejich uspokojení. Výše této dávky není vysoká (a to i s ohledem na několik let stagnující úroveň hodnot životního a existenčního minima, od nichž se odvozují jak nároky na dávky hmotné nouze, tak jejich výše¹⁴), odpovídá však obecně přijatému konsenzu o úrovni minimálních společensky garantovaných příjmů občanům ČR. Zatímco do roku 2007 byla tato dávka konstruována tak, aby docházelo k jejímu navýšení v případě doplňkové pracovní aktivity klienta, či alespoň při prokázání zájmu o takovou aktivitu například formou evidence na úřadu práce (tzv. pozitivní motivace pro zvyšování vlastních příjmů prací nebo prokázáním zájmu o práci), od ledna 2008 se charakter této dávky postupně mění, a to v tom smyslu, že je stále více akcentována aktivizace klienta jako jedna z jeho povinností a její nenaplnění je sankcionováno (tedy naopak tzv. negativní sankce při nedostatečné aktivitě klienta).

Rok 2008 totiž znamenal nejprve ztrátu nároku na bonifikaci dlouhodobě nezaměstnaných poživatelů příspěvku na živobytí,¹⁵ rok 2009 pak přinesl i další zpřísnění podmínek pro výplatu příspěvků na živobytí těmto osobám v podobě zkrácení doby, jež je v případě pobírání této dávky obecně považována za dlouhou, a to ze 12 na 6 měsíců, současně bylo toto opatření doprovázeno zavedením institutu tzv. veřejné nebo dobrovolnické služby.¹⁶ Od ledna 2012 se navíc zásadně změnilo podmínky pro

¹⁴ Teprve v roce 2012 - poprvé od roku 2007 - došlo vládním nařízením k navýšení hodnot životního a existenčního minima o 9 % (konkrétní částky viz tabulka č. 1.12 v příloze 3), a to v reakci na rostoucí DPH u potravin a některých dalších výrobků.

¹⁵ Do konce roku 2007 platilo pravidlo, že jednotlivec mohl sám přispět ke zvýšení pobírané částky příspěvku na živobytí tím, že - kromě jiného - pracoval, byl evidovaný na úřadu práce, účastnil se rekvalifikace nebo měl zvýšené náklady na hledání zaměstnání. Pracovní aktivita či zájem o ni byly ze strany státu (obcí) bonifikovány, jednotlivec tak byl k výkonu pracovních aktivit pozitivně motivován. Od roku 2008 byly podmínky pro tuto bonifikaci zpřísněny, a to tak, že osoba - byť byla v evidenci úřadu práce vedena jako osoba, která vyžaduje při zprostředkování zaměstnání zvýšenou ochranu a pomoc - neměla po uplynutí 12 měsíců nezaměstnanosti nárok na zvýšení příspěvku na živobytí o do té doby platných 600 Kč měsíčně, navíc pro získání nároku na dávky hmotné nouze se u takových osob nově začalo vycházet z hodnoty existenčního, nikoliv životního minima (<http://www.penize.cz/socialni-davky/29340-reformo-vano-jak-se-od-ledna-zmeni-davky-v-hmotne-nouzi>).

¹⁶ Novela zákona o pomoci v hmotné nouzi z roku 2009 totiž přinesla jasné rozdělení poživatelů dávek hmotné nouze (tedy příspěvku na živobytí) na osoby, které ji pobíraly méně než 6 měsíců (těm náležel příspěvek ve výši životního minima), a osoby, které ji pobíraly déle než 6 měsíců (těm byla výše příspěvku snížena na úroveň existenčního minima, za předpokladu, že nevykonávaly aktivity v rámci tzv. dobrovolnické nebo veřejné služby. Institut veřejné a dobrovolnické služby byl do tematiky dávek hmotné nouze nově zaveden také v roce 2009. Jeho cílem bylo rozšířit možnosti příjemců těchto dávek vymanit se vlastní zásluhou z nepříznivé ekonomické a sociální situace, popřípadě obdržet dávku ve vyšší částce,

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

výkon zmíněných veřejných a dobrovolnických služeb, což zapříčinilo, že tyto aktivity nadále nejsou při stanovení výše dávek hmotné nouze zohledňovány (výkon těchto aktivit je v podstatě povinností poživatelů příspěvku na živobytí, neprojeví se tudíž v možnosti přispět vlastním úsilím k navýšení této dávky) (vývoj v oblasti nastavení příspěvku na živobytí v letech 2007-2012 viz tabulka č. 1.9 v příloze 3). Sociální reforma z roku 2012 tak na jedné straně zesílila tlak na osoby, které dlouhodobě čerpají sociální dávky a v oblasti dávek hmotné nouze zavedla a rozšířila spíše negativní sankce k aktivizaci klientů sociálního státu, na straně druhé více posílila i vazbu jednotlivých nástrojů sociální ochrany včetně pilířů sociálního zabezpečení (v průběhu roku 2012 se totiž pravidla dříve uplatňovaná pouze u osob v hmotné nouzi vztahovala i na dlouhodobě nezaměstnané s nárokem na příspěvek na živobytí, jinými slovy, jelikož nárok na tento příspěvek měli v této době pouze ti, kdo byli evidováni úřadem práce jako uchazeči o zaměstnání,¹⁷ znamenalo pro ně vyřazení z evidence nezaměstnaných například v souvislosti s odmítnutím výkonu veřejné služby, ztrátu nároku na příspěvek na živobytí (obdobně jako pro kratší dobu evidované uchazeče to znamená ztrátu nároku na příspěvek v nezaměstnanosti)) (obecné pojmy a podmínky nastavení systému dávek hmotné nouze viz tabulka č. 1.8 v příloze 3). Novými legislativními pravidly tak došlo ke směšování ne zcela slučitelných nároků a povinností občanů vyplývajících jednak z principu pojištění (dávky v nezaměstnanosti), jednak z podmínek nepojistného systému sociální pomoci (dávky hmotné nouze), což nejenže potlačilo legitimitu takového opatření, ale současně to systém sociálního zabezpečení spíše zneprůhlednilo. I tyto důvody nakonec přispěly k tomu, že institut veřejné služby byl rozhodnutím Ústavního soudu 27.11.2012 zrušen s odůvodněním, že byl, podle soudců, v rozporu s právem zaměstnanců na spravedlivou odměnu.¹⁸

Zamezit dlouhodobému využívání výhod sociálního státu se v současné době snaží i novelizovaná koncepce *dávek na bydlení* (příspěvek na bydlení je součástí příjmově testovaných dávek státní sociální podpory, doplatek na bydlení je zahrnut mezi opakující se a od příjmu žadatele odvozované dávky hmotné nouze). Obě dávky jsou nastaveny tak, aby pomáhaly s krytím nákladů na bydlení a služby s ním spojené osobám s nižšími příjmy. Jsou přitom v zásadě komplementární, tj. doplatek na bydlení doplňuje příjmy domácností v okamžiku, kdy jim tyto příjmy včetně příjmů z příspěvku na bydlení k pokrytí bytových nákladů nestačí (přesnější identifikace podmínek a pravidel spojených s poskytováním příspěvku na bydlení viz tabulka č. 1.7 v příloze 2 a doplatku na bydlení viz tabulka č. 1.10 v příloze 3). Přesto, že náklady spojené s bydlením výrazně zatěžují rozpočty všech českých domácností a u nižších příjmových skupin se řadí k nejobjemnějším nákladovým položkám, nepatří dávky na bydlení zpravidla k těm, které by české domácnosti hojně využívaly (přesto, že mnohdy na ně

než na jakou měly nárok dlouhodobě neaktivní osoby. Při platných podmínkách v letech 2009-2011 se tedy veřejná či dobrovolnická služba vykonávala zdarma, při jejím výkonu v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně však měl jedinec možnost získat příspěvek na živobytí ve výši životního (nikoliv existenčního) minima, tj. 3 126 Kč. Při výkonu služby v rozsahu alespoň 30 hodin měsíčně pak mohl být tento příspěvek dokonce navýšen o polovinu rozdílu mezi hodnotou životního a existenčního minima a mohl tak činit až 3 679 Kč měsíčně (www.mpsv.cz/cs/7686).

¹⁷ Existují však i výjimky, kdy může být příspěvek na živobytí jako klíčová dávka hmotné nouze přiznán i osobě, která není vedena v evidenci úřadu práce (a nepodniká ani není v pracovním vztahu), a to tehdy, pokud jde o: 1) osoby starší 68 let, 2) poživatele starobního důchodu, 3) osoby invalidní ve třetím stupni, 4) osoby pobírající peněžitě dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství a mateřství či rodičovský příspěvek, 5) osoby pobírající příspěvek na péči ve II., III., IV. stupni a osoby o ně pečující, 6) nezaopatřené děti, nebo 7) osoby uznané dočasně práce neschopnými (<http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/obecne>).

¹⁸ Institut veřejné služby ale nebyl zrušen úplně, pouze přestal být povinným. Pokud tedy účast ve veřejné službě nezaměstnaný v současné době odmítne, nemůže být sankcionován vyřazením z evidence nezaměstnaných (spojeným se ztrátou nároku na příspěvek na živobytí).

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

mají oprávněný nárok). Objem takto vyplacených dávek (ať už příspěvků nebo doplatků na bydlení) přesto každoročně významně narůstá a se zhoršující se ekonomickou situací postupně přibývá i domácností, které o příspěvek, potažmo o doplatek na bydlení žádají. Nicméně, okruh žadatelů o tyto dávky se dlouhodobě příliš nemění a veřejné výdaje do oblasti podpory bydlení se stále zvyšují,¹⁹ což je jeden z argumentů, který (společně s obecnou tendencí k úsporným krokům v sociální oblasti) vedl na úrovni vlády v roce 2011 k přijetí opatření, jež mají za cíl zabránit skutečně dlouhodobé závislosti některých osob na tomto typu sociálních transferů. Znamená to, že od počátku letošního roku je výplata obou dávek na bydlení časově omezena - člověk tyto dávky může pobírat maximálně 84 měsíců v období posledních 10 kalendářních let (lhůta se přitom začala počítat od 1. ledna letošního roku). Bytová situace občanů je tak stále oblastí veřejné podpory, je však nastavena tak, aby se zabránilo dlouhodobému využívání/zneužívání dávek na bydlení, a to jak na straně příjemců, kteří by tímto měli být více motivováni k hledání přiměřenějších forem bydlení, tak na straně poskytovatelů ubytování, kterým by se mělo zamezit v umělém navyšování cen bydlení.²⁰

Rostoucí selektivnost systému sociálních dávek, klesající úroveň sociální ochrany a sílící potřeba kontroly prostředků vynaložených na sociální účely

Systém sociálních transferů v ČR stále více směřuje k podobě, jíž akcentují neoliberalně orientované vlády - tedy k podobě ne příliš štědré sociální sítě, jež umožňuje zachytit a zabezpečit pouze skutečně potřebné jedince, a to navíc za určitých (pokud možno skutečně nepříznivých) životních okolností. Tato tendence je patrná nejen v systému dávek hmotné nouze (snižování dávek při delší době potřebnosti a ztráta nároku na ně při nedostatečné aktivitě klienta), ale stále častěji také v systému státní sociální podpory. Systém státní sociální podpory přitom od svého vzniku v roce 1995 patřil mezi klíčové pilíře české rodinné politiky a nabízel dávky, které byly vázány buď výhradně na potřeby dětí (rodičovský příspěvek, příspěvek na dítě, sociální příplatek) nebo na závažné rodinné události (porodné, pohřebné) (Šabatová, 2012). Jeho význam se však pozvolna proměňuje - od systému dávek obecně pomáhajících rodinám naplňovat jejich výchovné funkce přechází v systém, který (v zákonem stanovených případech) uspokojuje sociální požadavky jen těch nejpotřebnějších (o čemž svědčí jak restrikce ve většině dávek, tak například zrušení sociálního příplatku). Zpřísnění podmínek pro získání nároku na dávky rodinného charakteru je navíc doprovázeno snižováním, případně stagnací úrovně jejich výše (v důsledku dlouhodobě absentující valorizace dávek). Reálně se tak jejich hodnota snižuje, neboť ji výrazněji ovlivňuje v dávkách nezohledněný vývoj inflace. Míra sociální ochrany rodin (zejména těch, které se nacházejí blízko hranice chudoby) tedy postupně klesá a paradoxně tak vyvolává zpětně potřebu státních intervencí v jiných oblastech (například při práci v sociálně vyloučených lokalitách nebo při řešení a prevenci mezigeneračního přenosu chudoby).

Restrikce v systému sociálních dávek jsou přitom často odůvodňovány nejen potřebou úspor ve veřejných rozpočtech, ale také snahou ekonomicky tento systém

¹⁹ Zejména v důsledku růstu nákladů na bydlení, navýšení normativů pro výpočet příspěvku na bydlení (2009) nebo s ohledem na rostoucí úroveň životního a existenčního minima, od nichž se odvíjí výše doplatku na bydlení (2012).

²⁰ Snaha zabránit zneužívání dávek na bydlení (zejména doplatku na bydlení) ze strany poskytovatelů bydlení stojí v pozadí této i právě připravovaných změn v systému dávek na bydlení (jež pravděpodobně nastanou od dubna 2013). Předpokládá se totiž, že poskytovatelé bydlení (a to včetně samotných měst) mnohdy výši nájmu uměle a nepřiměřeně zvyšují právě o úroveň poskytovaných sociálních dávek.

zefektivnit, k čemuž přispívá i dostatečná míra kontroly účelnosti a využití vyplacených dávek. Současná česká legislativa sice umožňuje výplatu dávek v různých podobách, stále jasněji jsou ale formulovány podmínky, za jakých je dávka poskytnuta přímou finanční výplatou a kdy jsou naopak akcentovány spíše alternativní (věcné, poukázkové) formy platby (týká se předně dávek hmotné nouze, u nichž hrozí vyšší riziko zneužití pro jiné účely než na zabezpečení základních životních potřeb). Jistou formou „sociální“ kontroly²¹ jsou i v současnosti diskutované a zaváděné Sociální karty. Ty umožňují státu naplňovat sociální nároky občanů bezhotovostní formou prostřednictvím platebních karet soukromé finanční instituce a jejich cílem je nejen zachování nebo dokonce posílení kontroly čerpaných sociálních dávek, ale také zjednodušení administrativy, a tedy i snížení nákladů spojených s přímou finanční výplatou dávek. Relativně dobrý záměr sociálních karet byl však potlačen silnou mírou direktivnosti v jejich zavádění v průběhu roku 2012 (přijetí sociální karty mělo být původně povinné a jejich nepřijetí mělo podléhat sankci), což samo o sobě vzbudilo v populaci nelibost a snížilo legitimitu tohoto opatření. Navíc takto direktivně nastavené pravidlo jde zcela proti trendu individualizace sociální ochrany, neboť neumožňuje uzpůsobit pomoc individuálním potřebám a požadavkům klientů (například zdravotně postiženým či starším osobám), což je také jeden z klíčových bodů kritiky sociálních karet. Současné návrhy směřují proto spíše k dobrovolnosti přijetí sociálních karet jako platebního prostředku (měly by tedy sloužit především jako „sociální průkaz“ klienta, nikoliv jako povinné akceptovaná forma přijetí sociální dávky).

1.2 Závěry

Systém sociálních transferů v ČR, ostatně jako v jiných evropských zemích, zachycuje dva klíčové trendy, které jsou umocňovány více i méně výraznými změnami v daňovém a dávkovém systému. Za prvé je zřetelná dlouhodobá tendence zjednodušit daňový systém a postupně přesunout akcent od přímých k nepřímým daním. Za druhé dochází už spíše trvale ke zpřísnění nároků na sociální dávky a ke snaze zvyšovat celkovou efektivnost sociálního systému.

Nedávné poměrně razantní zásahy do daňového systému jsou výrazem déletrvajících snah české vlády vytvořit takový model zdanění, který bude dlouhodobě podporovat ekonomický růst země a současně neohrozí (případně povzbudí) pracovní motivaci jednotlivců i firem. Zcela v souladu s evropskými trendy tak dochází v ČR k přesunu důrazu od daní přímých (důchodových) k daním nepřímým (odvozeným od spotřeby obyvatel) a k simplifikaci a standardizaci pravidel výpočtu daně z příjmu. Na jedné straně tak ČR podporuje zjednodušení daňového systému (prostřednictvím jednotné sazby daně i explicitním stanovením souboru daňových slev užitečných pro nižší a nižší střední příjmové skupiny), na straně druhé zachovává v určitém ohledu jeho komplikovanost, a tím i menší transparentnost (výpočet daně z vyšší částky, než jaká odpovídá hrubé mzdě zaměstnanců). Zaváděním zmíněných opatření do daňového systému tak ve sledovaných letech 2008-2012 došlo ke zlepšení ekonomické situace vyšších příjmových skupin a částečně i ke zlepšení situace středních příjmových skupin (promítlo se snížení daňové sazby a zvýšení daňových slev, což kompenzovalo ztrátu nároku či snížení výše některých sociálních dávek). Postavení osob s nižšími příjmy a specificky rodin s dětmi se pak v celkovém měřítku příliš nezměnilo, zhoršila se však

²¹ Domníváme se, že v tomto případě lze již hovořit o šířeji pojímané sociální kontrole, neboť budou-li sociální karty využívány dle představ jejich předkladatelů, tedy například při placení v obchodech, mohou mít podle našeho názoru i silný stigmatizační efekt.

1. Významné změny ve vývoji sociálních transferů v letech 2007-2012 a jejich dopady na skupiny ohrožené chudobou (zejména na rodiny s dětmi)

výrazněji situace ve specifických domácnostech (domácnosti nezaměstnaných, zdravotně postižených, neúplné rodiny nebo rodiny v nevhodných bytových podmínkách).

Naopak, v oblasti sociálních transferů lze vysledovat několik trendů, jež snižují jejich ochrannou funkci, zejména tam, kde nejsou v domácnostech pracovní příjmy: jde o zpřísnování podmínek nároku na dávky, zmenšování okruhu oprávněných žadatelů nebo zaostávání reálné výše dávek (nebyly valorizovány, tudíž jejich hodnota neodrážela vývoj inflace). Právě tyto trendy přispěly zejména ve druhé polovině sledovaného období k četnějším přechodům sociálně slabých jednotlivců i rodin ze systému státní sociální podpory do systému sociální pomoci (což následně vyvolalo i přesun finančních závazků z jednoho pilíře sociálního zabezpečení do druhého). Na druhé straně, některé úpravy dávek spojené s jejich flexibilizací (týká se hlavně rodičovského příspěvku) či s aktivačními prvky mohly pozitivně působit na vyšší zapojení rodin s nízkými příjmy na trhu práce.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

V následující části se zaměříme na příjmovou chudobu a materiální deprivaci domácností v České republice. Vycházíme ze šetření „Životní podmínky 2008-2011“ a využíváme zjištění o příjmech a struktuře domácností v České republice, charakteristikách bydlení, hmotných podmínkách života, vybavenosti domácností a nákladech na bydlení.

Pro analýzu byla použita primární data z těchto šetření za jednotlivé roky, která byla převzata od Českého statistického úřadu. Data podléhají v průběhu času dílčím revizím - aktualizacím, jež oznamuje průběžně ČSÚ. Tyto revize jsou důsledkem společných konzultací nad daty s Eurostatem, kdy dochází ke zpřesnění metodiky, tj. definic některých proměnných ze strany Eurostatu a k revizi výsledků. Následně pak ČSÚ promítá upřesněné definice dat do databází za příslušné roky.

Protože tyto následné revize nemůžeme do všech výpočtů promítnout, mohou se některé výsledky v naší práci lišit od revidovaných dat publikovaných ČSÚ, resp. Eurostatem. Proto jsme promítli provedené revize do výsledků, jež zde prezentujeme. A to tak, že uvádíme revidované výsledky vedle našich výpočtů, ať již jde o výsledky podle revizí provedených ČSÚ na podnět Eurostatu anebo podle výsledků získaných přímo z databáze Eurostatu, a to všude, kde tyto revize byly provedeny.

V následujícím textu uvádíme nejprve základní přehled vybraných ukazatelů české ekonomiky, jako je například vývoj cen, výdajů domácností, nezaměstnanosti atd. S využitím dat SILC sledujeme míru rizika chudoby, strukturu chudých domácností, mezeru chudoby a eliminaci chudoby pomocí sociálních transferů u vybraných skupin populace členěných podle pohlaví, věku, ekonomické aktivity a typu domácnosti, ve které žijí. Návazně se zabýváme materiální a finanční deprivací a konečně indikátory sociálního vyloučení.

2.1 Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů ve sledovaném období 2008 až 2011

Vývoj cen, mezd a trhu práce

Vývoj české ekonomiky byl od roku 2008 ve znamení zpomalení ekonomické aktivity a následné recese. Předchozí období let 2005 až 2007 přineslo značnou dynamiku hrubého domácího produktu (průměrný růst 6,5 %). Hlavním zdrojem ekonomického růstu v tomto období byla domácí poptávka tažená výdaji domácností na konečnou spotřebu a tvorbou hrubého kapitálu. V roce 2008 však došlo ke zpomalení tempa růstu hrubého domácího produktu, projevil se tak sílící důsledek světové hospodářské krize. V následujícím roce 2009 došlo dokonce k reálnému poklesu HDP, v letech 2010 a 2011 došlo k opětovnému růstu HDP, ale již nižšímu než před rokem 2009.

Tabulka č. 1 **Vývoj vybraných ukazatelů národního hospodářství** (v %)

	inlace	růst reálného HDP	růst výdajů na konečnou spotřebu domácností
2008	6,3	3,1	3,0
2009	1,0	-4,5	0,2
2010	1,5	2,5	1,0
2011	1,9	1,9	0,7

Zdroj: ČSÚ, data za rok 2008-2011

Hlavní vliv na růst inflace v roce 2008 měl nárůst cen potravin, dále cen energií, tepla a zvýšení snížené sazby DPH (5 % → 9 %). Rovněž došlo k nárůstu cen alkoholu, tabákových výrobků a v první polovině roku 2008 i cen pohonných hmot. Tento vývoj měl relativně nepříznivý dopad na životní náklady domácností. Rostla zadluženost domácností, i když ne tak velkým tempem jako v předchozích letech. V roce 2010 dále vzrostla spodní i horní sazba DPH, na místo 9 %, respektive 19 % byla nově stanovena na 10 %, respektive 20 %. Rovněž došlo v roce 2010 ke zvýšení spotřební daně, která tak zdražila alkohol, pohonné hmoty a cigarety.

Vývoj v oblasti průměrných hrubých mezd byl následující: v roce 2008 byla v ČR průměrná výše hrubé měsíční mzdy 23 542 Kč. Reálná mzda se v roce 2009 meziročně zvýšila o 2,3 %, částečně vlivem nízké míry inflace. Mzdy a platy vyplacené v české ekonomice klesly v roce 2009 proti roku 2008 o 6 % (ČSÚ, 2011). V roce 2010 nastal reálný růst mezd o 0,7 % (23 951 Kč). V roce 2011 byl reálný růst mezd o 0,5 % (24 319 Kč).

Míra registrované nezaměstnanosti v roce 2009 vzrostla oproti roku 2008 na hodnotu 8,0 % (konec roku). Poslední dva roky 2010 a 2011 znamenaly zvýšení míry registrované nezaměstnanosti o 1, resp. 0,6 p.b. oproti roku 2009.

Tabulka č. 2 **Vývoj reálných mezd a nezaměstnanosti** (v %)

	průměrné reálné mzdy	míra registrované nezaměstnanosti
2008	1,4	5,4
2009	2,3	8,0
2010	0,7	9,0
2011	0,5	8,6

Zdroj: ČSÚ, data za rok 2008-2011

Vývoj v oblasti sociálních dávek je charakterizován v předchozí kapitole 1.

Shrnutí

Rok 2008 byl posledním rokem s vysokým růstem úrovně hrubého domácího produktu a výdajů domácností na konečnou spotřebu, na druhou stranu byla zaznamenána vysoká míra inflace, která byla způsobena především zvýšením cen potravin (8,1 %), pomalý byl růst reálných mezd. Následující rok 2009 přinesl zhoršení důležitých ekonomických ukazatelů, především nastal pokles HDP a zmenšila se dynamika růstu výdajů domácností na konečnou spotřebu, dále vzrostla míra registrované

nezaměstnanosti, naopak poklesla míra inflace a zvýšilo se tempo růstu průměrných reálných mezd. Dopad krize na českou ekonomiku byl výraznější, protože propadu předcházely vysoké předchozí nárůsty HDP. Poslední dva roky 2010 a 2011 byly ve znamení růstu míry inflace a mírného zvýšení tempa HDP, došlo ke zhoršení podmínek na trhu práce, kdy dále vzrostla registrovaná míra nezaměstnanosti a reálné mzdy se zvýšily jen o necelé jedno procento. Uvedené okolnosti v souhrnu znamenaly tlaky směrem k růstu rizika chudoby, materiální deprivace a sociálního vyloučení.

2.2 Struktura a příjmy domácností

Následující část je věnována vývoji ve struktuře populace a domácností na základě jednotlivých šetření ve sledovaných letech. Dále se zabýváme tendencemi v oblasti příjmů domácností a jejich strukturou. Je nutné připomenout, že příjmy domácností se zjišťují za kalendářní rok, který předchází šetření, např. šetření provedené v roce 2008 obsahuje příjmy za rok 2007. Tento posun zohledňujeme v následující části a zabýváme se proto příjmovou situací v letech 2007 až 2010.

V zásadě se v uvedeném období podle šetření SILC struktura populace nezměnila. Co je zvláště důležité a stojí za pozornost je okolnost, že se ani nezměnil podíl domácností klasifikovaných jako ‚nezaměstnané‘ (viz popis ukazatelů v příloze). Důvody se budeme ještě zabývat dále.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 3 **Struktura populace**

		2008	2009	2010	2011
osoby celkem		100,0	100,0	100,0	100,0
pohlaví	muži	48,8	48,9	49,1	49,2
	ženy	51,2	51,1	50,9	50,8
věk	0 - 5	5,8	6,1	6,6	6,7
	6 - 11	5,4	5,3	5,2	5,5
	12 - 17	6,9	6,7	6,2	5,7
	do 17 let	18,1	18,1	18,1	17,9
	18 - 24	9,1	9,0	8,8	8,7
	25 - 49	36,8	36,7	36,9	37,0
	50 - 64	21,6	21,2	21,2	21,1
	65 a více	14,4	15,0	15,0	15,3
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	45,7	46,0	44,7	44,2
	nezaměstnaní	4,7	3,9	5,2	5,4
	důchodci	23,1	23,3	23,3	23,6
	ostatní neaktivní	26,6	26,8	26,8	26,8
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	64,2	66,3	68,6	70,9
	nájemní	22,3	21,7	19,6	17,8
	družstevní	12,4	11,1	11,0	10,3
	ostatní	1,1	0,9	0,8	1,0
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	12,9	12,8	12,4	12,6
	jednotlivec, 65 let a více	11,9	11,6	11,1	11,1
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	16,9	16,6	17,0	17,6
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	12,0	12,6	12,9	13,2
	ostatní domácnosti bez dětí	10,5	10,6	10,6	11,2
	dvojice dospělých s 1 dítětem	10,4	10,5	11,1	10,6
	dvojice dospělých se 2 dětmi	12,9	12,6	12,9	11,9
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	2,5	2,7	2,5	2,5
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	4,4	4,2	4,5	4,2
	ostatní domácnosti s dětmi	5,6	5,7	4,8	5,1

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Jak již bylo uvedeno v předchozí části textu, v roce 2008 (především v druhé polovině roku) a v následujícím roce se začala projevovat nastupující ekonomická recese, to ovlivnilo i příjmovou situaci a spotřebu domácností. V roce 2008 dosáhl průměrný hrubý příjem na osobu nominálně částky 164 tis. Kč, bylo to o 10 tis. Kč víc než v roce 2007. Při pohledu na strukturu příjmů zjišťujeme, že byl oproti roku 2007 růst příjmů z pracovní činnosti rychlejší než růst sociálních příjmů.

Tabulka č. 4 ukazuje vývoj reálných příjmů domácností. Nominálně dosáhl hrubý peněžní příjem na osobu v roce 2009 výše 166 tis. Kč, což bylo o 2 tis. Kč více než v předcházejícím roce 2008. Toto zvýšení bylo způsobeno především růstem sociálních příjmů a ostatních příjmů (příjmy z prodeje, pronájmu a pojištění). Vlivem inflace však došlo reálně ke stagnaci hrubých peněžních příjmů. Na druhé straně podíl

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

příjmů pocházejících ze zaměstnání nebo podnikání se oproti roku 2008 mírně snížil. Čistý peněžní příjem nominální na osobu byl na úrovni 143 tis. Kč a jeho meziroční přírůstek byl výrazně vyšší než nárůst příjmu hrubého, příčinou byl nárůst podílu sociálních příjmů na celkových příjmech.

Tabulka č. 4 **Příjmy domácností celkem (reálné k 2007) - ročně na osobu**

	2008	2009	index	2010	index	2011	index
hrubé peněžní příjmy	153 826	153 766	100,0	154 067	100,2	155 312	101,0
příjmy ze závislé činnosti	92 158	92 593	100,5	91 889	99,7	92 420	100,3
příjmy z podnikání	22 362	22 578	101,0	21 604	96,6	21 524	96,3
sociální příjmy	34 782	34 171	98,2	35 972	103,4	36 667	105,4
ostatní příjmy	4 525	4 425	97,8	4 603	101,7	4 701	103,9
zdravotní a sociální pojištění	11 469	11 420	99,6	9 957	86,8	10 040	87,5
daň z příjmů	14 401	11 726	81,4	11 619	80,7	11 536	80,1
čisté peněžní příjmy	127 956	130 930	102,3	132 761	103,8	134 133	104,8
naturální příjmy	3 196	3 178	99,4	3 108	97,3	4 608	144,2

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

V roce 2010 se oproti roku 2009 projevil vliv ekonomické recese na situaci domácností výrazněji. Příjmy domácností v průměru vzrostly jen mírně a zároveň se zvýšil podíl těch, kterým se příjmy snížily. V roce 2010 dosáhl nominální hrubý peněžní příjem na osobu částky 167 tis. Kč, což bylo o 1 300 Kč více než v roce 2009. Čistý peněžní příjem na osobu nominální dosáhl výše 144 tis. Kč, meziroční nárůst tohoto příjmu byl o něco vyšší než přírůstek příjmu hrubého, a to v důsledku mírného posílení podílu sociálních příjmů na celkových příjmech, vliv může mít rovněž zvýšení částky slevy na dani na dítě a nárůst průměrné výše daňového bonusu.

Tabulka č. 5 **Struktura příjmů domácností**

	2008	2009	2010	2011
hrubé peněžní příjmy	100,0	100,0	100,0	100,0
příjmy ze závislé činnosti	59,9	60,2	59,6	59,5
příjmy z podnikání	14,5	14,7	14,0	13,9
sociální příjmy	22,6	22,2	23,3	23,6
ostatní příjmy	2,9	2,9	3,0	3,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

V roce 2008 byl objem sociálních příjmů vyšší než v roce 2007, hlavní měrou se na tom podílely důchody, které po dvojí valorizaci v roce 2008 vzrostly. Dávky státní sociální podpory se naopak meziročně snížily. Z hlediska počtu a celkového vyplaceného objemu těchto prostředků měly vliv zejména změny u přídavků na děti.

Celkový objem sociálních příjmů byl v roce 2009 vyšší než v roce předcházejícím. Na tomto navýšení se především podílel nárůst prostředků na podporu v nezaměstnanosti, objem této dávky vzrostl přibližně dvojnásobně, dále příspěvků na bydlení, které se zvýšily v důsledku vyššího počtu příjemců, a zvýšení důchodů vlivem valorizace této dávky.

Další rok 2010 byl ve znamení omezování sociálních výdajů státu, byla snižována výše některých dávek, zkracována doba, po niž bylo možné je pobírat, a zpříšňovány podmínky pro jejich přiznání. Sociální příjmy sledovaných domácností většinou poklesly, s výjimkou domácností, jejichž příjmy tvořily důchody, kdy tato dávka nadále rostla. Nárůst podílu na příjmech domácností zaznamenal ještě příspěvek na bydlení a podpora v nezaměstnanosti.

Celkově v daném období narostly čisté peněžní příjmy domácností v průměru o 4,8 %, a to zejména v důsledku snížení celkových daňových odvodů v relaci k příjmům a v důsledku růstu důchodů (a proto i sociálních příjmů celkově). Tyto okolnosti kompenzovaly zvýšení nepřímých daní a ve vztahu k riziku chudoby tlumily potenciálně negativní dopady jiných již zmíněných negativních faktorů.

Tabulka č. 6 **Sociální příjmy domácností (reálné) - osoba/rok**

	2008	2009	index	2010	index	2011	index
sociální příjmy	34 782	34 170	98,2	35 971	103,4	36 117	103,8
důchody	27 124	27 564	101,6	29 000	106,9	29 369	108,3
nemocenské pojištění	1 371	1 285	93,8	1 372	100,1	1 433	104,5
podpora v nezaměstnanosti	526	519	98,7	962	183,1	819	155,9
dávky státní sociální podpory	4 377	3 390	77,4	3 306	75,5	3 165	72,3
přídavky na děti	927	541	58,3	436	47,0	343	37,0
sociální příplatek	262	161	61,6	163	62,3	108	41,2
rodičovský příspěvek	2 794	2 426	86,8	2 370	84,8	2 307	82,6
příspěvek na bydlení	154	127	82,6	187	121,5	248	161,3
ostatní dávky SSP	240	134	55,9	150	62,4	159	66,1
ostatní sociální příjmy	1 384	1 413	102,1	1 332	96,2	1 331	96,2

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Tento efekt mohl být pozitivní zejména pro důchodce, protože důchody v průměru rostly reálně nejrychleji (o 8,3 %), pokud pomíneme podpory v nezaměstnanosti (narostly s růstem nezaměstnanosti) a příspěvek na bydlení (důsledek deregulace nájemného). Na druhé straně, snižování příjmů z dávek na děti skrývalo rizika pro rodiny s dětmi a nízkými příjmy.

Pokud se zaměříme jen na domácnosti v riziku chudoby, celkově během let 2007-2010 (data o příjmech jsou za toto období) podíl sociálních příjmů na čistých příjmech domácností pod hranicí chudoby poklesl o 3,3 p.b. na 54,1 %. Podíl důchodů ale přitom narostl z 25,5 % na 30,1 %, nejvíce v domácnostech nezaměstnaných (skoro o 10 p.b.), kde kompenzoval propad jiných dávek. K poklesu došlo totiž zejména u přídavku na děti, sociálního příplatku a dávek hmotné nouze, jak u všech typů domácností, tak nejvíce v případě nezaměstnaných domácností. Naopak, mírně narostl podíl příspěvku na bydlení, a to v souvislosti s deregulací nájemného.

Celkově největší pokles sociálních příjmů je patrný v domácnostech plně zaměstnaných a neaktivních, až pak v nezaměstnaných domácnostech, zatímco v domácnostech důchodců je patrný mírný nárůst.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 7 **Podíl sociálních dávek na čistém příjmu domácností v riziku chudoby (v % SILC 2008)**

Dom OECD	CSP	duch	nem	nez	PD	spr	pbyd	pes	RP	ost	HN	JSP
PRAC	19,5	4,9	2,1	1,5	5,2	1,4	0,6	0	2,6	0,5	0,5	0,1
NEZA	83,2	29,4	0,6	4,4	7,1	8,1	5,2	0	12,5	1,1	11,9	2,9
NEAK	29,4	8,1	2,3	2,3	5,2	2,4	1,1	0	5,8	0,4	1	0,8
DUCH	98,2	97	0	0	0	0	0,3	0	0	0,1	0,5	0,3
CELK	57,4	25,5	1,3	2,8	5,5	4,4	2,7	0	7,5	0,7	5	1,5

Zdroj: SILC 2008, vlastní výpočty

Tato zjištění pomáhají vysvětlit menší efektivnost sociálních transferů jak v případě nezaměstnaných domácností, tak v případě domácností s dětmi. V této snížené efektivnosti se projevil souběh reformních opatření, respektive omezení v oblasti sociálních dávek v letech 2008-2011. To je v kontextu dalších zjištění (v podstatě neměnná je struktura domácností podle postavení na trhu práce a typu domácnosti, malý dopad krize na pracovní intenzitu v domácnostech) hlavní příčinou jen mírného růstu rizika chudoby a sociálního vyloučení. Vysvětluje to také její větší nárůst v populaci dětí, kde role transferů je významnější než u ostatních, ale také více oslabilo než u ostatních kategorií populace.

Tabulka č. 8 **Podíl sociálních dávek na čistém příjmu domácností v riziku chudoby (v % SILC 2011)**

Dom OECD	CSP	duch	nem	nez	PD	spr	pbyd	pes	RP	ost	HN	JSP
PRAC	11,8	3,2	3	2,1	1,7	0,6	0,4	0	0,4	0,1	0,1	0,2
NEZA	79,2	39,1	0,7	4,3	4	3,8	7,5	0,3	11,2	0,4	5,7	2,3
NEAK	22,8	4,4	1,6	1,7	4,3	1,1	1,1	0	6,8	0,3	0,6	0,9
DUCH	98,3	97,7	0	0	0	0	0,3	0	0	0	0,1	0,2
CELK	54,1	30,1	1,2	2,6	3,2	1,9	3,5	0,1	6,7	0,3	2,5	1,3

Pozn. CSP celkové sociální příjmy, DUCH důchody, NEM nemocenské, NEZ zabezpečení v nezaměstnanosti, PD přídavek na dítě, SP sociální příplatek, PBYD příspěvek na bydlení, PEST pěstounská péče, OST ostatní dávky státní sociální podpory, HN dávky hmotné nouze, JSP jiné sociální příjmy

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

2.3 Míra rizika chudoby

Hranice příjmové chudoby byla stanovena ve výši 60 % národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku a míra rizika chudoby byla vypočtena podle metodiky EU, která používá modifikovanou stupnici spotřebních jednotek OECD, přiřazuje první dospělé osobě v domácnosti váhu 1, dalším dospělým osobám (osoby starší 13 let) váhu 0,5 a dětem do 13 let věku včetně váhu 0,3. Uvedený ukazatel neměří bohatství, ale je měřítkem nízkého příjmu konkrétní skupiny populace ve vztahu k ostatním. Hranice chudoby činila v roce 2008 101 016 Kč (101 083 Kč podle revize).

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Pod hranicí chudoby bylo v roce 2008 9,0 % obyvatel ČR, podle pohlaví byla v roce 2008 míra chudoby menší u mužů (8,0 %) než u žen (10,1 %). Tato hodnota řadila Českou republiku mezi země s nejnižší mírou chudoby v celé Evropské unii, situace se ve sledovaném období sice mírně zhoršila, ale pozice České republiky zůstala nezměněna.

Tabulka č. 9 **Míra rizika chudoby osob**

		2008	2009	2010	2011
osoby celkem		9,0	8,6	9,0	9,8
pohlaví	muži	8,0	7,5	8,0	8,9
	ženy	10,1	9,5	10,0	10,6
věk	0 - 5	11,3	10,2	12,5	12,6
	6 - 11	11,4	13,7	13,2	16,3
	12 - 17	16,2	15,4	17,1	17,4
	do 17 let	13,2	13,3	14,3	15,2
	18 - 24	11,6	11,0	11,2	12,7
	25 - 49	8,3	7,1	8,0	9,1
	50 - 64	6,8	6,9	6,8	7,4
	65 a více	7,4	7,2	6,8	6,6
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	3,6	3,2	3,7	4,0
	nezaměstnaní	47,8	46,9	40,6	46,4
	důchodci	8,0	7,1	6,6	6,7
	ostatní neaktivní	12,4	13,0	12,9	14,0
typ bydlení	vlastní	6,8	6,0	6,9	8,0
	nájemní	17,3	18,2	18,2	18,3
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	19,1	19,2	17,4	19,0
	jednotlivec, 65 let a více	17,8	19,7	18,7	17,2
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	6,2	4,9	5,9	7,3
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	2,7	2,2	1,9	2,7
	ostatní domácnosti bez dětí	2,5	2,2	2,9	3,1
	dvojice dospělých s 1 dítětem	6,4	4,6	7,9	6,8
	dvojice dospělých se 2 dětmi	6,8	7,2	8,7	9,3
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	19,0	23,1	20,9	23,9
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	40,0	40,3	37,7	35,6
	ostatní domácnosti s dětmi	9,1	6,5	5,7	9,5

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Různé skupiny ve společnosti jsou více či méně vystaveny riziku příjmové chudoby. V průběhu sledovaného období byl rozdíl v míře ohrožení chudobou mezi muži a ženami relativně malý. Rozdíly však byly nejpatrnější při členění populace podle ekonomické aktivity domácností. Zvláště zranitelnou skupinou jsou nezaměstnané domácnosti: v roce 2010 (SILC 2011) byla téměř polovina (46,4 %) nezaměstnaných domácností ohrožena chudobou. Oproti tomu riziko chudoby v zaměstnaných domácnostech bylo 4 % a v domácnostech důchodců 6,7 %.

Míra rizika chudoby dětí ve věku do 17 let narostla v roce 2011 od roku 2008 o 2 p.b. na hodnotu 15,2 %, zejména je vysoká u dětí ve věku 12-17 let (17,4 %). U

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

osob nad 65 let došlo v roce 2011 k poklesu na hodnotu 6,6 %. Za pozornost stojí také míra rizika chudoby v neúplných domácnostech s dětmi (35,6 %), v úplných domácnostech se třemi a více dětmi (23,9 %), kde od roku 2007 (SILC 2008) znatelně narostla, podobně jako v domácnostech se dvěma dětmi. Více jsou riziku chudoby vystaveny i domácnosti jednotlivců.

Rozdíly v riziku chudoby dětí v závislosti na jejich věku, jak jsme již ukázali, ovlivňuje zejména typ domácnosti z hlediska pozice na trhu práce a podle typu rodinné domácnosti.

Typ rodinné domácnosti, v níž děti žijí, se pak, jak jsme zjistili, liší podle věku dítěte. Mezi domácnostmi s dětmi ve věku do 6 let je více domácností s jedním dítětem (29 %), zatímco mezi domácnostmi s dětmi staršími 6 let je jich podstatně méně a naopak je více domácností se třemi a více dětmi a hlavně skoro dvojnásobek neúplných domácností s dětmi, tedy mají z hlediska typů rodinných domácností ohrožených nejvyšším rizikem chudoby méně výhodnou strukturu.

Tabulka č. 10 **Typ rodinné domácnosti, v níž žijí děti (podle věku dětí)**

věk dětí	dom_eu					celkem
	ostatní s dětmi	úplná, jedno dítě	úplná, dvě děti	úplná, tři děti	neúplná s dětmi	
do 6 let	9,5 %	28,6 %	43,2 %	12,0 %	6,7 %	100,0 %
6 až 12 let	10,0 %	12,2 %	48,7 %	18,6 %	10,5 %	100,0 %
12 až 18 let	15,1 %	13,1 %	41,9 %	16,4 %	13,5 %	100,0 %
celkem	11,4 %	18,6 %	44,5 %	15,4 %	10,0 %	100,0 %

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Zajímavé ovšem je, že v případě domácností s dětmi v riziku chudoby se znevýhodnění starších dětí, pokud jde o strukturu domácností podle typu rodinné domácnosti, nijak dále neprohlubuje.

Tabulka č. 11 **Typ rodinné domácnosti, v níž žijí děti (podle věku dětí - děti v riziku chudoby)**

věk dětí	dom_eu					celkem
	ostatní s dětmi	úplná, jedno dítě	úplná, dvě děti	úplná, tři děti	neúplná s dětmi	
do 6 let	10,2 %	30,8 %	45,3 %	10,5 %	3,2 %	100,0 %
6 až 12 let	9,5 %	13,6 %	51,0 %	17,2 %	8,8 %	100,0 %
12 až 18 let	15,0 %	13,8 %	46,7 %	14,0 %	10,5 %	100,0 %
celkem	11,5 %	20,3 %	47,4 %	13,6 %	7,1 %	100,0 %

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Vyšší riziko chudoby dětí ve věku 6-12 let nelze však vůbec vysvětlit strukturou těchto domácností podle pozice na trhu práce. Totiž, podíly nezaměstnaných domácností jsou v podstatě obdobné bez ohledu na věk dětí s tím, že v případě dětí do 6 let jde hlavně o neaktivní domácnosti (57 %) a pak o zaměstnané domácnosti (35

%), zatímco v případě starších dětí se jedná většinou a plně zaměstnané domácnosti a až pak o neaktivní, podíl nezaměstnaných domácností nevzrůstá.

Tabulka č. 12 **Typ domácnosti, v níž žijí děti (podle věku dětí), pozice na trhu práce**

věk dětí	dom_oecd				celkem
	plně zaměstnané	nezaměstnané	neaktivní	důchodců	
do 6 let	35,1 %	7,8 %	57,1 %	-	100,0 %
6 až 12 let	62,6 %	8,1 %	29,3 %	-	100,0 %
12 až 18 let	70,7 %	8,2 %	20,9 %	0,1 %	100,0 %
celkem	54,9 %	8,0 %	37,1 %	0,0 %	100,0 %

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

A dokonce v případě dětí nad 6 let, jež jsou v riziku chudoby, se podíl plně zaměstnaných domácností ještě zvyšuje a naopak podíl nezaměstnaných domácností výrazně klesá. To vede k závěru, že vyšší riziko chudoby dětí ve věku 6-12 let je způsobeno především nižší úrovní příjmů, resp. výdělků.

Tabulka č. 13 **Typ domácnosti, v níž žijí děti (podle věku dětí - děti v riziku chudoby), pozice na trhu práce**

věk dětí	dom_oecd				celkem
	plně zaměstnané	nezaměstnané	neaktivní	důchodců	
do 6 let	39,2 %	2,0 %	58,8 %	-	100,0 %
6 až 12 let	71,7 %	2,2 %	26,1 %	-	100,0 %
12 až 18 let	80,9 %	1,4 %	17,6 %	0,2 %	100,0 %
celkem	61,9 %	1,9 %	36,1 %	0,1 %	100,0 %

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Lze tedy dovodit, že vysoké riziko chudoby dětí ve věku nad 6 let (zejména ve věku 6-11 let) vyplývá ze struktury těchto domácností (více domácností se třemi a více dětmi a neúplných domácností) než v případě domácností s dětmi do 6 let. Vedle toho hrají roli nižší výdělků, ať už jsou důvody jakékoliv (předpokládáme zejména nižší ohodnocení žen s dětmi vracejících se po rodičovské dovolené).

2.4 Struktura chudých domácností

Tato část se věnuje struktuře chudých domácností podle různých charakteristik domácností a osob, které v domácnostech žijí. Vedle toho u každé skupiny je její relativní riziko chudoby vyjádřeno tzv. indexem rizika chudoby, což je poměr (násobek) podílu chudých domácností (osob) v určité skupině k podílu chudých domácností (osob) v celku populace. Struktura chudých domácností je ve výsledku ovlivněna jednak relativním rizikem chudoby, jednak četností určitých typů domácností (osob) v populaci.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 14 **Riziko chudoby (index rizika chudoby)**

		2008		2009		2010		2011	
		chudé	index rizika chudoby	chudé	index rizika chudoby	chudé	index rizika chudoby	chudé	index rizika chudoby
osoby celkem		100,0	1,00	100,0	1,00	100,0	1,00	100,0	1,00
pohlaví	muži	43,1	0,88	43,1	0,88	43,5	0,89	44,8	0,91
	ženy	56,9	1,11	56,9	1,11	56,5	1,11	55,2	1,09
věk	0 - 5	7,1	1,22	7,3	1,20	9,1	1,38	8,6	1,28
	6 - 11	6,7	1,26	8,5	1,60	7,7	1,47	9,1	1,67
	12 - 17	12,4	1,80	12,4	1,85	11,9	1,91	10,1	1,78
	do 17 let	26,3	1,45	28,1	1,56	28,7	1,59	27,9	1,56
	18 - 24	11,7	1,29	11,5	1,28	11,0	1,25	11,3	1,30
	25 - 49	34,0	0,92	30,6	0,83	32,8	0,89	34,5	0,93
	50 - 64	16,3	0,75	17,1	0,81	16,1	0,76	16,0	0,76
	65 a více	11,8	0,82	12,7	0,84	11,4	0,76	10,4	0,68
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	19,0	0,42	17,6	0,38	18,2	0,41	18,7	0,42
	nezaměstnaní	22,7	4,88	19,7	5,11	21,5	4,14	23,4	4,36
	důchodci	20,7	0,90	22,1	0,95	19,6	0,84	18,4	0,78
	ostatní neaktivní	37,5	1,41	40,6	1,51	40,7	1,52	39,5	1,47
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	51,2	0,80	49,0	0,74	50,9	0,74	55,3	0,78
	nájemní	35,9	1,61	38,0	1,76	33,6	1,71	29,0	1,62
	družstevní	10,8	0,87	10,9	0,98	13,2	1,20	12,5	1,21
	ostatní	2,1	1,98	2,1	2,20	2,3	3,07	3,3	3,44
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	24,1	1,87	24,8	1,94	21,7	1,75	22,7	1,80
	jednotlivec, 65 let a více	20,6	1,73	23,2	1,99	21,2	1,90	18,1	1,63
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	9,2	0,55	7,5	0,45	9,3	0,54	12,2	0,69
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	3,1	0,26	2,8	0,22	2,5	0,19	3,5	0,26
	ostatní domácnosti bez dětí	2,4	0,23	1,8	0,17	2,3	0,21	3,3	0,29
	dvojice dospělých s 1 dítětem	6,6	0,63	5,0	0,48	8,5	0,76	6,8	0,65
	dvojice dospělých se 2 dětmi	9,4	0,73	9,3	0,73	11,1	0,86	10,5	0,88
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	5,0	2,04	6,0	2,28	5,5	2,17	5,4	2,15
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	16,5	3,72	16,5	3,90	16,6	3,66	13,4	3,20
	ostatní domácnosti s dětmi	2,9	0,52	3,0	0,53	1,5	0,30	4,1	0,81

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Hodnoty indexu rizika chudoby (irch) ovšem korespondují s mírou rizika chudoby podle EU. Podle pohlaví zjišťujeme ve sledovaném období pokles indexu rizika chudoby u mužů a naopak nárůst u žen. Podle věku jsou nejvíce ohroženy chudobou děti do 17 let (irch 1,56 v roce 2011, resp. irch. 1,45 v roce 2008). Průměrně jsou rizikem chudoby ohroženi mladší lidé v kategorii 18 až 24 let (irch. 1,30, 2011). Nejnižší relativní riziko chudoby podle věku bylo zjištěno u osob ve věku nad 65 let (irch. 0,82 v roce 2008, resp. 0,68 v roce 2011).

V případě rozdělení osob podle pracovní aktivity domácností, ve kterých žijí, je nejvyšší riziko chudoby u osob v nezaměstnaných a ostatních neaktivních domácnos-

tech. Podle typologie domácností EU je nejnižší riziko u osob z domácností ostatních bez dětí, v (v roce 2011 irch. 0,23, resp. v roce 2008 irch. 0,21). Naopak, nejvyšší riziko je u osob z domácností, kde je jeden dospělý s alespoň jedním dítětem (irch. 3,20, 2011). U domácností dvojic s dětmi je nejvyšší hodnota rizika u rodin se 3 dětmi (v roce 2011 irch. 2,15, resp. v roce 2008 irch. 2,04). Naopak, nejnižší je u dvojic s jedním dítětem (irch. 0,65, 2011), v roce 2008 byla hodnota vyšší (irch. 0,73).

Pracující domácnosti vykazují nízké relativní riziko chudoby a reprezentují necelou pětinu osob v riziku chudoby, nezaměstnané domácnosti více než 20 % a osoby v neaktivních domácnostech necelých 40 %. Děti reprezentují 28 % a jejich podíl trvale roste. Přes 16 % (2008 v roce 2011 pokles na 13,4 %) reprezentují neúplné domácnosti s dětmi a přibližně 20 % úplné domácnosti s dětmi. Domácnosti bez dětí tedy představují jen třetinu osob v riziku chudoby.

2.5 Mezera chudoby

Relativní propad příjmů - **mezera chudoby** je rozdíl mezi průměrným příjmem osob pod hranicí chudoby a stanovenou hranicí chudoby. Je vyjádřena v % z této hranice. Vyšší hodnota ukazatele znamená významnější propad osob pod hranici chudoby. V následující tabulce jsou uvedeny hodnoty mezer chudoby před transfery (dávkami) a po začlenění sociálních transferů do příjmů.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 15 **Mezera chudoby**

		SILC 2008		SILC 2009	
		bez soc. transferů	po soc. transferech	bez soc. transferů	po soc. transferech
osoby celkem		63,3	18,5	64,5	18,8
pohlaví	muži	60,1	21,4	61,3	22,0
	ženy	65,9	15,1	67,1	16,3
věk	0 - 5	38,1	19,8	36,8	18,8
	6 - 11	37,1	19,5	43,2	20,4
	12 - 17	40,9	23,7	42,9	25,0
	do 17 let	38,9	21,4	40,6	22,2
	18 - 24	38,2	22,1	38,4	25,9
	25 - 49	37,9	20,3	37,2	24,0
	50 - 64	68,3	15,4	67,1	24,2
	65 a více	90,8	7,9	90,2	9,4
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	40,3	18,0	39,8	17,6
	nezaměstnaní	92,6	25,4	91,5	24,9
	důchodci	89,7	12,9	88,6	12,6
	ostatní neaktivní	91,9	35,5	90,8	34,8
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	91,7	28,8	90,6	28,2
	jednotlivec, 65 let a více	97,1	9,8	95,9	9,6
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	55,9	18,7	55,2	18,3
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	87,5	14,1	86,4	13,8
	ostatní domácnosti bez dětí	56,7	16,5	56,0	16,2
	dvojice dospělých s 1 dítětem	48,2	17,2	47,6	16,9
	dvojice dospělých se 2 dětmi	58,6	15,4	57,9	15,1
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	59,1	23,8	58,4	23,3
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	74,2	22,5	73,3	22,0
	ostatní domácnosti s dětmi	78,9	23,9	78,0	23,4

Zdroj: SILC 2008-2009, vlastní výpočty

V roce 2010 (data SILC 2011) došlo ke snížení mezery chudoby z 21,1 % na 17,2 %. Je to nejspíš důsledek okolnosti, že se celkově zvýšil počet osob v riziku chudoby, ale přitom se pod hranici chudoby dostaly i osoby, u nichž propad příjmů není tak velký. Vyšší hodnota mezery chudoby po sociálních dávkách je zjištěna u mužů než u žen. Mezera chudoby před sociálními transfery je samozřejmě vyšší u osob, jejichž hlavním příjmem jsou právě tyto transfery. Jedná se především o poživatelé starobních důchodů.

Nejvyšší hodnoty mezer chudoby před sociálními transfery zjišťujeme u osob v riziku chudoby ve věku nad 65 let, po distribuci sociálních dávek je to přibližně 8 %, naproti tomu nejnižší mezera před sociálními dávkami je ve skupině osob ve věku 25 až 49 let. Podobně v případě rozlišení podle typu domácnosti EU byla nejnižší mezera chudoby po sociálních transferech u osob z domácností jednotlivců 65 let a více (přibližně 8,3 % v roce 2011), přitom uvedené domácnosti bez sociálních transferů mají mezery chudoby na úrovni 96,3 % v roce 2011.

Tabulka č. 16 **Mezera chudoby**

		SILC 2010		SILC 2011	
		bez soc. transferů	po soc. transferech	bez soc. transferů	po soc. transferech
osoby celkem		63,5	21,1	64,1	17,2
pohlaví	muži	60,1	23,6	61,3	19,1
	ženy	66,3	18,9	66,4	16,5
věk	0 - 5	40,1	27,3	37,8	16,7
	6 - 11	41,5	26,7	41,7	17,2
	12 - 17	39,4	23,5	40,9	22,1
	do 17 let	40,2	25,5	39,9	17,7
	18 - 24	38,2	26,5	37,5	24,4
	25 - 49	38,5	25,3	39,5	23,8
	50 - 64	65,1	21,5	67,4	24,5
	65 a více	89,5	7,5	90,0	8,1
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	39,4	17,3	40,0	16,5
	nezaměstnaní	90,5	24,4	91,8	24,2
	důchodci	87,6	12,4	88,9	11,9
	ostatní neaktivní	89,8	34,1	91,1	32,9
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	89,6	27,7	90,9	28,0
	jednotlivec, 65 let a více	94,9	9,4	96,3	8,3
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	54,6	18,0	55,4	17,4
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	85,5	13,5	86,8	12,9
	ostatní domácnosti bez dětí	55,4	15,8	56,2	16,0
	dvojice dospělých s 1 dítětem	47,1	16,5	47,8	15,7
	dvojice dospělých se 2 dětmi	57,3	14,8	58,1	15,0
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	57,7	22,9	58,6	21,5
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	72,5	21,6	73,6	21,9
	ostatní domácnosti s dětmi	77,1	23,0	78,2	21,8

Zdroj: SILC 2010-2011, vlastní výpočty

Nejvyšší hodnotu mezery chudoby sledujeme u osob z domácnosti jednotlivců - mladších 65 let (28 %, v roce 2011), u úplných domácností se třemi dětmi a neúplných domácností s dětmi (21,5 %, v roce 2011). Dále pak v nezaměstnaných domácnostech (24,2 %, v roce 2011) a v neaktivních domácnostech (32,9 %, v roce 2011). Podobné pozice trvají během celého sledovaného období.

2.6 Efektivnost sociálních transferů

Dávky/transfery sociální ochrany slouží mimo jiné i jako prostředek ke snižování chudoby a sociálního vyloučení. Jedním ze způsobů, jak vyhodnotit jejich přínos k ochraně před rizikem chudoby, je porovnání ukazatelů ohrožení chudobou před sociálními transfery a po nich.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 17 **Eliminace rizika chudoby pomocí sociálních dávek**

		SILC 2008			SILC 2011		
		před ST	po ST	efekt ST	před ST	po ST	efekt ST
osoby celkem		37,6	9,0	76,1	37,8	9,8	74,1
pohlaví	muži	34,2	8,0	76,6	34,9	8,9	74,5
	ženy	40,8	10,1	75,3	40,6	10,6	73,9
věk	0 - 5	36,5	11,3	69,1	31,0	12,5	59,7
	6 - 11	28,6	11,4	60,3	27,4	16,3	40,5
	12 - 17	30,7	16,2	47,2	30,0	17,4	42,0
	do 17 let	32,0	13,2	59,0	29,6	15,2	48,6
	18 - 24	22,4	11,6	48,0	23,2	12,7	45,3
	25 - 49	22,1	8,3	62,2	21,8	9,1	58,3
	50 - 64	40,2	6,8	83,1	40,9	7,4	81,9
65 a více	89,9	7,4	91,8	88,8	6,6	92,6	
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	14,0	3,6	74,3	13,9	4,0	71,2
	nezaměstnaní	64,7	47,8	26,1	61,2	46,4	24,1
	důchodci	85,1	8,0	90,6	85,8	6,7	92,2
	ostatní neaktivní	32,0	12,4	61,3	29,6	14,0	52,7
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	45,4	8,2	81,9	44,8	8,2	81,7
	nájemní	49,7	16,6	66,5	46,4	17,1	63,2
	družstevní	40,3	9,0	77,8	44,0	12,7	71,0
	ostatní	37,0	20,5	44,7	52,3	36,2	30,7
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	40,8	19,1	53,2	39,8	19,0	52,3
	jednotlivec, 65 let a více	98,7	17,8	82,0	98,1	17,2	82,5
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	31,9	6,2	80,6	32,5	7,3	77,6
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	90,2	2,7	97,0	89,0	2,7	97,0
	ostatní domácnosti bez dětí	24,8	2,5	89,9	26,4	3,1	88,4
	dvojice dospělých s 1 dítětem	18,2	6,4	64,8	18,6	6,8	63,4
	dvojice dospělých se 2 dětmi	22,4	6,8	69,6	18,2	9,3	49,2
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	45,8	19,0	58,6	39,6	23,9	39,6
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	58,0	40,0	31,0	48,8	35,6	27,0
ostatní domácnosti s dětmi	23,6	9,1	61,5	29,8	9,5	68,2	

Zdroj: SILC 2008 a 2011, vlastní výpočty

Efektivnost sociálních dávek při eliminaci rizika chudoby se ve sledovaném období snížila ze 76,1 % na 74,1 %. Nedošlo přitom ke snížení počtu osob ohrožených rizikem chudoby před transfery. Toto mírné snížení efektivity transferů se příliš neprojevilo v růstu rizika chudoby, i když bylo zjevně jeho hlavním zdrojem. Lze obecně říct, že efektivnost transferů je vysoká u důchodců (nad 65 let, což je dáno vysoce redistributivním nastavením důchodových dávek) a u pracujících domácností. Podstatně nižší je u osob v nezaměstnaných domácnostech (jen 24,1 %) a osob v neúplných domácnostech s dětmi (27 %), u dětí, osob ve věku 18-24 let, u osob v úplných domácnostech se 3 a více dětmi. Mezi lety 2008-2011 se efektivnost dávek zjevně zhoršila u většiny typů domácností s dětmi.

Míra efektivity v eliminaci rizika chudoby byla ve sledovaných letech značně vysoká i u osob ve věkové kategorii 50-64 let. Větší efektivnost sociálních transferů u

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

domácností osob nad 65 let a osob z pracující domácnosti kontrastuje s menší efektivností u osob, které žijí v nezaměstnaných domácnostech. Značí to menší efektivnost sociálních transferů a vyšší koncentraci chudoby u osob žijících v nezaměstnaných domácnostech, u kterých je ohrožena rizikem chudoby přibližně polovina osob.

Tabulka č. 18 **Eliminace chudoby pomocí sociálních dávek (bez důchodů)**

		2008			2011		
		před ST	po ST	efekt ST	před ST	po ST	efekt ST
osoby celkem		20,0	9,0	55,0	18,0	9,8	45,6
pohlaví	muži	18,8	8,0	57,4	17,0	8,9	47,6
	ženy	21,2	10,1	52,4	18,9	10,6	43,9
věk	0 - 5	26,5	11,3	57,4	24,1	12,5	48,1
	6 - 11	26,2	11,4	56,5	27,5	16,3	40,7
	12 - 17	23,6	16,2	31,4	24,1	17,4	27,8
	do 17 let	29,7	13,2	55,6	27,0	15,2	43,7
	18 - 24	19,7	11,6	41,1	19,7	12,7	35,5
	25 - 49	17,2	8,3	51,7	16,5	9,1	44,8
	50 - 64	18,2	6,8	62,6	17,0	7,4	56,5
	65 a více	14,4	7,4	48,6	9,9	6,6	33,3
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	8,7	3,6	58,6	8,5	4,0	52,9
	nezaměstnaní	56,1	47,8	14,8	52,3	46,4	11,3
	důchodci	25,5	8,0	68,6	23,2	6,7	71,1
	ostatní neaktivní	21,5	12,4	42,3	22,3	14,0	37,2
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	26,3	19,1	27,4	25,8	19,0	26,4
	jednotlivec, 65 let a více	21,7	17,8	18,0	18,9	17,2	9,0
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	17,2	6,2	64,0	16,1	7,3	54,7
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	12,1	2,7	77,7	7,5	2,7	64,0
	ostatní domácnosti bez dětí	14,8	2,5	83,1	13,0	3,1	76,2
	dvojice dospělých s 1 dítětem	16,3	6,4	60,7	16,6	6,8	59,0
	dvojice dospělých se 2 dětmi	21,4	6,8	68,2	18,0	9,3	48,3
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	42,9	19,0	55,7	39,5	23,9	39,5
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	58,8	40,0	32,0	48,2	35,6	26,1
	ostatní domácnosti s dětmi	25,0	9,1	63,6	22,8	9,5	58,3

Zdroj: SILC 2008 a 2011, vlastní výpočty

V tabulce č. 18 je uvedena efektivnost sociálních dávek (bez důchodů). Důchody jsou jednou z nejvýznamnějších a nejúčinnějších dávek sociálního systému, ale především pro osoby v důchodovém věku.

Zde tedy sledujeme, jak se pak dopad sociálních transferů projeví při eliminaci rizika chudoby až poté, co jsme již zohlednili dopad důchodových dávek. Celkově je efektivnost eliminace rizika chudoby na úrovni 46 % (55 % v roce 2008), tedy efekt transferů mimo důchodů značně poklesl. Podle pohlaví je míra eliminace chudoby vyšší přibližně o 4 procentní body u mužů než u žen (v roce 2008 o 5 procentních bodů). Nízká je eliminace chudoby u osob v nezaměstnaných domácnostech (11 %), v neúplných domácnostech s dětmi (26 %), u dětí ve věku 12-17 let (28 %) a u osob nad 65 let (9 %), v posledním případě jde o ty, jimž nepomohly se dostat nad hranici chudoby důchody.

Shrnutí

Vývoj ve sledovaných letech 2008 až 2011 byl poznamenán nastupující hospodářskou krizí, která přinesla pokles tempa HDP, snížení růstu reálných mezd a zvýšení míry registrované nezaměstnanosti. Rovněž došlo k nárůstu celkové míry rizika chudoby na hodnotu 9,8 % (2011), u dětí do 17 let byla míra rizika chudoby 15,2 %. Nejvyšší riziko chudoby zjišťujeme u nezaměstnaných a ostatních domácností. Mezi typy s nejvyšší mírou rizika chudoby patří také neúplné rodiny a rodiny se třemi a více dětmi. Eliminace chudoby pomocí sociálních transferů se v roce 2011 proti roku 2008 snížila. Problémem je nižší efektivnost dávek u některých skupin populace, jedná se především o neúplné rodiny s dětmi, rodiny se třemi a více dětmi a domácnosti nezaměstnaných.

2.7 Vybrané ukazatele materiální a finanční deprivace

Tato část analyzuje vybrané ukazatele finanční a materiální deprivace. Materiální a finanční deprivace zahrnuje více oblastí, konkrétně finanční deprivaci, deprivaci v uspokojování základních potřeb, deprivaci ve vybavení domácnosti, v podmínkách bydlení. Odpovědi na otázky, které jsou spojené s bydlením a finanční situací, se týkaly stavu v době šetření. Indikace materiální deprivace vychází ze subjektivního hodnocení dotazovaných osob nad 16 let v domácnostech. Následující tabulky obsahují údaje za roky 2008 a 2011. Nejprve sledujeme vývoj vybraných ukazatelů materiální a finanční deprivace (tabulka č. 19 až 20), které se týkají bydlení, nákladů na bydlení a splátek půjček a úvěrů, jež pokládáme pro situaci v ČR za významné. Dále analyzujeme vývoj devíti základních indikátorů EU pro posouzení toho, co si vybrané skupiny populace nemohou dovolit z důvodu jejich nedostatečných příjmů (tabulky č. 23 až 25). Jak ukazuje tabulka č. 19, problémy s některou položkou vztaženou k bydlení se dotýkají až 18 % populace.

Tabulka č. 19 **Materiální deprivace a subjektivní postoje (%) (SILC 2008)**

		problémy s bydlením:					
		vlhkost v bytě	tmavý byt	malý byt	hluk z domu, resp. ulice	znečištěné okolí prostředí	vandalství, kriminalita v okolí
osoby celkem		13,8	4,1	11,3	17,9	17,0	13,9
pohlaví	muži	14,1	4,1	11,5	17,2	16,8	13,4
	ženy	13,4	4,0	11,1	18,0	17,2	14,2
věk	0 - 5	13,3	4,4	20,8	16,2	18,2	12,9
	6 - 11	15,2	5,5	20,0	16,0	15,9	15,7
	12 - 17	15,6	4,0	16,7	17,7	17,6	15,1
	do 17 let	14,8	4,6	19,0	16,7	17,3	14,6
	18 - 24	13,7	4,6	12,2	17,5	17,4	11,7
	25 - 49	13,9	4,3	13,9	17,8	16,9	13,8
	50 - 64	13,6	3,4	5,6	17,7	17,2	14,1
	65 a více	12,5	3,7	2,9	18,4	16,5	13,9
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	12,1	3,6	10,6	17,1	16,5	13,3
	nezaměstnaní	28,1	8,4	19,9	21,5	22,2	16,1
	důchodci	13,9	3,8	3,8	18,4	16,4	14,3
	ostatní neaktivní	14,0	4,4	17,6	17,1	17,6	14,1

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

pokračování tabulky

		problémy s bydlením:					
		vlhkost v bytě	tmavý byt	malý byt	hluk z domu, resp. ulice	znečištěné okolní prostředí	vandalství, kriminalita v okolí
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	11,7	3,0	7,7	15,8	14,9	10,6
	nájemní	24,9	8,3	20,4	23,5	25,2	21,2
	družstevní	5,4	2,4	14,3	17,3	14,7	19,1
	ostatní	27,5	12,9	27,7	21,9	18,8	12,7
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	15,6	4,5	6,5	18,4	16,5	15,0
	jednotlivec, 65 let a více	13,6	4,4	2,3	18,0	17,0	17,2
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	12,5	3,1	5,5	17,3	15,7	16,9
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	11,0	3,7	2,4	19,7	16,3	13,1
	ostatní domácnosti bez dětí	15,0	3,7	7,0	15,8	15,6	10,9
	dvojice dospělých s 1 dítětem	13,0	5,7	13,4	20,2	20,2	13,9
	dvojice dospělých se 2 dětmi	12,1	3,4	16,4	15,4	17,2	13,8
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	20,2	3,7	25,0	11,4	13,2	15,0
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s aspoň jedním dítětem	18,2	9,2	17,5	21,9	22,5	20,4
	ostatní domácnosti s dětmi	14,6	3,2	17,2	20,6	16,8	9,2

Zdroj: SILC 2008, vlastní výpočty

Nejčastěji uváděné problémy s kvalitou bydlení se týkají znečištěného okolí a hluku z okolního prostředí, význam hodnocení problematiky hluku se v posledním sledovaném roce snížil, naopak vzrostlo vnímání dalších negativních jevů, a to znečištění a vandalství, kriminalita v okolí bydliště. Negativní stránky bydlení vnímají více ženy než muži. Podle věku zjišťujeme větší spokojenost s bydlením u osob nad 65 let, naopak nespokojenost se projevuje ve větší míře u osob ve věku 25 až 49 let. Problémy s bydlením vnímají negativně více domácnosti nezaměstnaných, když téměř pětina vnímá problém s vlhkostí v bytě a 16 % (2011) má problém s velikostí bytu. Podle typu bydlení domácností se jeví jako nejspokojenější domácnosti ve vlastním domě.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 20 **Materiální deprivace a subjektivní postoje (%) (SILC 2011)**

		problémy s bydlením:					vandalství, kriminalita v okolí
		vlhkost v bytě	tmavý byt	malý byt	hluk z domu, resp. ulice	znečištěné okolní prostředí	
osoby celkem		11,9	3,6	9,9	15,3	17,7	15,0
pohlaví	muži	11,8	3,4	9,9	15,0	17,4	14,5
	ženy	11,9	3,7	9,8	15,7	18,1	15,5
věk	0 - 5	12,4	4,6	18,5	16,1	18,8	15,3
	6 - 11	15,0	4,4	19,5	14,7	20,4	14,8
	12 - 17	13,1	4,0	13,2	13,0	16,6	14,4
	do 17 let	13,4	4,3	17,1	14,7	18,6	14,9
	18 - 24	11,4	4,3	11,8	16,2	18,4	16,0
	25 - 49	12,3	3,8	11,6	14,8	17,7	15,1
	50 - 64	10,9	2,8	5,0	15,5	17,3	14,6
	65 a více	10,7	2,7	2,8	16,5	16,9	14,9
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	10,9	3,2	8,8	14,7	17,4	14,4
	nezaměstnaní	19,2	5,7	16,0	15,2	18,6	16,9
	důchodci	11,1	2,9	3,5	16,6	17,0	15,3
	ostatní neaktivní	12,7	4,4	15,9	15,3	18,6	15,3
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	10,2	2,7	6,9	14,1	15,1	12,6
	nájemní	22,5	8,5	21,8	24,0	29,2	23,6
	družstevní	5,1	1,2	9,3	9,9	18,7	18,3
	ostatní	24,4	4,9	29,6	18,0	9,0	12,0
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	10,6	4,4	6,3	15,9	18,1	18,4
	jednotlivec, 65 let a více	11,7	4,3	2,1	17,1	18,1	16,0
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	10,6	3,9	5,2	16,0	18,5	13,0
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	9,4	1,9	1,9	16,2	16,4	14,5
	ostatní domácnosti bez dětí	13,5	2,2	6,1	14,7	15,9	15,5
	dvojice dospělých s 1 dítětem	11,2	2,4	10,4	16,4	17,0	16,7
	dvojice dospělých se 2 dětmi	10,6	3,4	14,3	13,9	19,3	14,2
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	13,0	3,1	24,4	11,2	17,8	14,5
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s aspoň jedním dítětem	17,8	8,7	13,1	19,2	21,9	19,4
	ostatní domácnosti s dětmi	14,9	6,2	17,7	15,2	16,5	12,9

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Především ale došlo ve sledovaném období k růstu podílu domácností (na 27,3 %), které vnímaly výdaje na bydlení jako velkou finanční zátěž (růst o 5,0 p.b.). Zároveň poklesl podíl těch, pro které náklady vůbec nejsou finanční zátěží (o 0,7 p.b.). Klesl i podíl domácností, které vnímají náklady na bydlení jako určitou zátěž. V roce 2011 vzrostl podíl domácností, které vychází s příjmem s velkými obtížemi (na 8,7 %), zároveň však došlo k nárůstu podílů domácností, které se svým příjmem vychází snadno (7,7 %).

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 21 **Materiální deprivace a subjektivní postoje (%) (SILC 2008)**

		náklady na bydlení jsou			domácnost vycházela s příjmem:					
		velkou zátěží	určitou zátěží	vůbec nejsou zátěží	s velkými obtížemi	s obtížemi	s menšími obtížemi	docela snadno	snadno	velmi snadno
osoby celkem		22,3	68,7	9,0	7,8	20,4	38,9	24,6	7,3	1,0
pohlaví	muži	21,4	69,1	9,6	7,5	19,5	38,8	25,3	7,8	1,1
	ženy	23,2	68,4	8,5	8,0	21,2	39,0	24,0	6,9	0,9
věk	0 - 5	23,4	67,4	9,3	8,8	22,2	37,2	23,3	6,4	2,1
	6 - 11	26,5	66,6	6,9	9,3	23,4	38,4	21,8	5,9	1,3
	12 - 17	25,9	67,5	6,6	12,4	22,4	38,0	21,8	4,7	0,8
	do 17 let	25,3	67,2	7,5	10,3	22,6	37,9	22,3	5,6	1,4
	18 - 24	25,8	66,5	7,6	9,8	22,5	38,2	22,4	6,4	0,7
	25 - 49	21,4	68,9	9,7	7,5	19,1	37,9	26,5	7,7	1,2
	50 - 64	20,7	69,3	10,0	6,7	17,9	39,6	26,1	8,8	0,9
	65 a více	21,1	70,5	8,4	5,5	23,1	42,0	21,7	7,1	0,5
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	17,4	71,8	10,8	5,0	16,8	38,8	29,0	9,2	1,2
	nezaměstnaní	51,0	44,6	4,5	29,5	29,0	29,4	8,8	2,9	0,4
	důchodci	23,2	68,9	7,9	6,8	23,5	42,1	20,7	6,5	0,4
	ostatní neaktivní	24,9	67,6	7,6	9,5	22,2	38,0	23,2	5,7	1,3
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	20,2	70,9	9,0	5,7	18,8	40,6	25,9	7,9	1,0
	nájemní	30,9	60,9	8,2	14,0	25,6	34,2	19,9	5,5	0,7
	družstevní	17,8	72,0	10,2	7,2	19,5	38,2	26,3	7,5	1,3
	ostatní	45,1	42,7	12,2	22,8	26,8	29,7	14,1	4,6	2,0
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	26,0	57,4	16,6	13,3	20,9	32,2	22,2	9,2	2,1
	jednotlivec, 65 let a více	26,1	65,0	8,9	7,7	30,5	38,2	17,5	5,5	0,6
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	17,5	69,8	12,7	5,3	15,9	36,6	29,2	11,8	1,2
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	18,2	72,9	8,9	4,8	19,8	43,6	22,7	8,6	0,5
	ostatní domácnosti bez dětí	21,7	71,2	7,1	4,7	15,5	41,9	30,5	6,9	0,4
	dvojice dospělých s 1 dítětem	19,2	70,0	10,8	6,9	19,4	36,5	27,7	9,0	0,6
	dvojice dospělých se 2 dětmi	18,7	73,8	7,6	6,8	19,0	40,6	26,1	5,9	1,5
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	36,2	58,4	5,4	12,7	28,0	36,1	16,9	4,3	2,0
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s aspoň jedním dítětem	46,6	49,9	3,5	24,9	33,3	29,0	9,3	2,6	0,9
	ostatní domácnosti s dětmi	23,1	69,0	7,9	8,4	22,7	42,2	20,8	5,2	0,7

Zdroj: SILC 2008, vlastní výpočty

Podle pohlaví je vyšší podíl žen, pro které jsou náklady na bydlení velkou zátěží (29,4 %, 2011), jako určitou zátěž však vnímá tyto náklady méně žen než mužů. Náklady na bydlení jsou velkým problémem pro třetinu domácností osob ve věku 18 až 24 let. Podle ekonomické aktivity jsou pro téměř polovinu (2011) nezaměstnaných domácností tyto náklady velkou zátěží, oproti roku 2008 je však tato hodnota příznivější. Náklady na bydlení vnímají negativně především domácnosti v nájemním bydlení a ostatním bydlení (pronájem, služební byt). Při rozdělení domácností podle EU jsou náklady související s bydlením velkým problémem především pro neúplné rodiny a rodiny se třemi a více dětmi.

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 22 **Materiální deprivace a subjektivní postoje (%) (SILC 2011)**

		náklady na bydlení jsou			domácnost vycházela s příjmem:					
		velkou zátěží	určitou zátěží	vůbec nejsou zátěží	s velkými obtížemi	s obtížemi	s menšími obtížemi	docela snadno	snadno	velmi snadno
osoby celkem		27,3	63,8	8,3	8,7	19,6	38,2	24,5	7,7	1,1
pohlaví	muži	26,3	65,0	8,7	8,3	18,7	38,5	25,3	8,0	1,2
	ženy	29,4	62,6	8,0	9,1	20,4	38,5	23,8	7,2	1,0
věk	0 - 5	32,4	59,6	8,0	10,0	22,7	35,5	23,3	7,1	1,4
	6 - 11	33,6	59,7	6,7	11,2	24,2	36,9	19,8	6,7	1,1
	12 - 17	35,6	59,8	4,6	14,2	21,0	40,3	19,1	4,7	0,7
	do 17 let	33,8	59,7	6,5	11,7	22,6	37,5	20,9	6,2	1,1
	18 - 24	29,8	63,1	7,1	10,7	20,4	41,1	20,7	6,0	1,1
	25 - 49	27,2	64,1	8,6	8,1	20,0	38,0	24,6	8,0	1,3
	50 - 64	25,2	65,7	9,1	7,9	16,7	37,6	28,5	8,3	1,0
65 a více	25,1	65,5	9,4	6,5	18,5	41,0	25,4	8,1	0,5	
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	22,9	67,4	9,7	5,2	17,2	38,7	28,3	9,2	1,4
	nezaměstnaní	48,8	47,1	4,1	30,9	24,9	30,9	10,2	2,7	0,4
	důchodci	27,6	64,1	8,3	7,7	20,1	40,3	24,3	7,2	0,4
	ostatní neaktivní	32,2	60,8	7,0	10,9	22,0	38,2	21,4	6,4	1,2
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	25,2	66,2	8,6	6,2	17,7	40,7	26,2	8,0	1,2
	nájemní	41,8	51,3	6,9	19,2	27,3	29,9	17,4	5,5	0,8
	družstevní	22,9	68,0	9,0	7,9	20,7	37,5	25,4	8,0	0,5
	ostatní	49,8	47,7	2,5	32,4	19,7	33,4	8,5	5,7	0,5
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	25,3	61,2	13,4	11,3	19,8	33,0	23,2	10,7	1,9
	jednotlivec, 65 let a více	32,2	58,5	9,3	10,9	24,4	38,3	18,5	7,0	0,8
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	23,2	66,5	10,3	6,6	16,1	35,7	29,7	10,6	1,4
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	21,0	69,1	9,8	4,2	16,5	40,8	29,6	8,4	0,5
	ostatní domácnosti bez dětí	26,2	65,0	8,8	6,9	18,3	39,6	27,3	7,2	0,6
	dvojice dospělých s 1 dítětem	25,4	65,9	8,7	6,2	19,5	38,6	25,3	9,0	1,4
	dvojice dospělých se 2 dětmi	23,9	68,1	8,0	6,5	19,1	39,6	26,3	6,9	1,7
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	42,0	53,5	4,6	13,1	24,2	42,6	13,5	5,7	0,8
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s aspoň jedním dítětem	51,9	43,1	5,0	27,4	26,4	32,8	10,7	2,7	0,0
	ostatní domácnosti s dětmi	37,2	59,1	3,7	14,2	23,3	39,6	18,2	4,3	0,4

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Následující tabulky č. 23 až 24 obsahují vybrané položky deprivace: v základních potřebách, dále druhy výdajů a vybavení domácností, které si nemohla domácnost dovolit. Problémy s placením nájemného, hypoték a půjček uvádělo v roce 2011 6,1 % domácností, lze vidět, že oproti roku 2008 je hodnota vyšší o 1,6 p.b. Největší problém s placením výše uvedených položek mají domácnosti nezaměstnaných a domácnosti bydlící v nájemním a ostatním bydlení, stejný problém s platbami mělo v roce 2011

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

téměř 18 % neúplných rodin. Zaplatit týdenní dovolenou jednou za rok si nemohlo v roce 2011 dovolit 42,0 % domácností, což je o 2 p.b. více než v roce 2008. Celých 12 % osob v domácnostech si nemohlo dovolit jíst maso alespoň obden, bylo to přibližně o 1,5 p.b. méně než v roce 2008. Tyto položky indikující materiální deprivaci nabývají vysokých hodnot především u osob v domácnostech nezaměstnaných, neúplných domácnostech s dětmi, domácnostech se 3 a více dětmi, ale také u osob starších 50 let, zejména nad 65 let.

Tabulka č. 23 **Materiální deprivace dle indikátorů EU (%)**

		2008	2011	2008	2011	2008	2011
		domácnost si nemohla dovolit:					
		má problém s placením nájemného, plateb, půjček		zaplatit týdenní dovolenou		jíst obden maso	
osoby celkem		4,5	6,1	39,0	41,8	12,2	10,7
pohlaví	muži	4,5	6,2	37,3	40,1	11,2	9,9
	ženy	4,4	6,0	40,7	43,5	13,1	11,4
věk	0 - 5	6,6	9,6	40,6	41,4	11,2	10,4
	6 - 11	6,9	11,2	39,1	41,7	13,2	12,7
	12 - 17	7,7	9,9	40,2	47,5	13,1	13,8
	do 17 let	7,1	10,2	40,0	43,4	12,5	12,2
	18 - 24	5,4	6,8	42,4	45,4	13,6	10,5
	25 - 49	5,1	7,0	34,8	38,5	10,6	9,6
	50 - 64	3,1	3,8	35,9	38,0	11,5	9,8
	65 a více	1,0	1,7	51,2	51,2	15,5	12,6
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	3,4	4,7	29,9	33,2	8,5	7,4
	nezaměstnaní	17,3	17,3	69,6	69,5	30,7	27,0
	důchodci	2,0	2,7	50,4	51,4	15,6	12,7
	ostatní neaktivní	6,2	9,1	39,5	42,2	12,2	10,9
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	2,9	4,2	37,3	39,4	10,6	9,1
	nájemní	8,8	13,8	48,0	52,2	19,2	18,4
	družstevní	4,2	4,6	32,5	40,4	7,9	8,8
	ostatní	22,6	31,3	52,5	61,6	27,2	16,1
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	6,0	8,0	37,6	39,1	18,2	15,7
	jednotlivec, 65 let a více	0,6	1,4	62,3	63,2	22,0	19,8
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	3,5	4,4	28,2	32,4	9,7	8,5
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	1,3	0,8	45,2	44,5	12,1	9,5
	ostatní domácnosti bez dětí	2,5	4,2	37,2	44,5	9,2	9,8
	dvojice dospělých s 1 dítětem	5,6	6,8	31,7	33,1	10,7	7,6
	dvojice dospělých se 2 dětmi	3,5	4,7	31,3	32,8	8,9	7,2
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	10,6	14,8	51,0	51,1	18,3	17,6
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	13,2	17,8	60,9	60,5	21,5	18,0
	ostatní domácnosti s dětmi	5,9	10,3	48,7	56,2	13,1	13,3

Zdroj: SILC 2008, 2011, vlastní výpočty

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Poměrně malé procento (6,4 %, 2011) domácností si nemůže dovolit dostatečně vytápět byt, podle věkové struktury se tento problém týkal především domácností osob nad 65 let (7,1 %, 2011), u nezaměstnaných tento podíl stoupá až na hodnotu 13,1 %, nejméně omezeny jsou v této položce pracující osoby, podle typu bydlení jsou nejvíce omezeny možnosti vytápění pro osoby bydlící v nájemních bytech a ostatním bydlení. Z hlediska rozdělení domácností EU si nemůže dovolit vytápět dostatečně byt 10,5 % (2011) neúplných domácností, stejná hodnota platí i pro domácnosti jednotlivců nad 65 let, naopak podstatně lépe jsou na tom rodiny s jedním dítětem (3,7 %, 2011) a ostatní domácnosti bez dětí (5,1 %, 2011). Uhradit neočekávaný finanční výdaj (9 100 Kč) si nemůže dovolit 40 % domácností (o 2 p.b. více než v roce 2008), při rozdělení domácností podle ekonomické aktivity si nemohlo v roce 2011 dovolit zaplatit neočekávaný výdaj 69% nezaměstnaných, u domácností pracujících byla tato hodnota poloviční (34 %). V případě rozdělení typů domácností podle EU zjišťujeme nejvyšší podíl domácností, které si nemohou dovolit uhradit neočekávaný výdaj u neúplných rodin (69 %, 2011) a domácností jednotlivců ve věku 65 let a více (58 %, 2011).

Tabulka č. 24 **Materiální deprivace dle indikátorů EU (%)**

		2008	2011	2008	2011	2008	2011
		domácnost si nemohla dovolit:					
		dostatečně vytápět byt		zaplatit neočekávaný výdaj		pračku	
osoby celkem		6,0	6,4	37,9	40,4	0,3	0,4
pohlaví	muži	5,6	5,8	36,3	38,4	0,3	0,4
	ženy	6,5	6,9	39,4	42,4	0,3	0,4
věk	0 - 5	4,1	5,5	42,0	43,7	0,0	0,2
	6 - 11	6,2	6,3	44,6	45,0	0,1	0,4
	12 - 17	6,3	8,0	41,5	46,9	0,7	1,1
	do 17 let	5,6	6,5	42,6	45,1	0,3	0,5
	18 - 24	6,0	6,7	40,7	45,5	0,3	0,2
	25 - 49	5,2	5,8	36,7	39,3	0,2	0,4
	50 - 64	6,3	6,7	33,2	35,9	0,4	0,5
	65 a více	8,4	7,1	40,6	41,1	0,5	0,4
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	4,4	5,1	30,8	34,0	0,1	0,1
	nezaměstnaní	14,3	13,1	70,2	68,8	2,0	2,5
	důchodci	8,6	7,8	42,0	43,1	0,5	0,5
	ostatní neaktivní	5,2	6,0	40,9	43,1	0,2	0,4
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	5,7	5,8	32,3	35,3	0,1	0,3
	nájemní	8,4	10,5	55,4	60,3	0,9	1,2
	družstevní	3,7	3,6	37,6	42,7	0,1	0,2
	ostatní	7,5	10,1	59,7	71,6	4,9	2,8
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	9,5	9,1	47,8	50,2	2,4	2,2
	jednotlivec, 65 let a více	10,1	10,5	57,0	57,7	1,3	1,3
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	6,2	6,8	29,2	35,5	0,0	0,5
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	8,2	6,1	34,1	34,5	0,1	0,1
	ostatní domácnosti bez dětí	4,0	5,1	31,4	34,9	0,0	0,0
	dvojice dospělých s 1 dítětem	5,9	3,7	37,0	38,3	0,0	0,1
	dvojice dospělých se 2 dětmi	3,5	4,7	33,4	33,9	0,1	0,0
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	5,0	7,3	50,5	50,1	0,2	1,6
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	14,4	10,5	68,9	69,0	1,3	0,8
	ostatní domácnosti s dětmi	5,1	9,5	38,3	47,6	0,0	0,4

Zdroj: SILC 2008, 2011, vlastní výpočty

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 25 (částečně i předchozí tabulka č. 24) zahrnuje některé typy základního vybavení domácnosti. Nejvíce dostupným vybavením je pračka, barevný televizor a telefon, které si nemůže dovolit jen malé procento domácností, na druhé straně nejméně dosažitelným předmětem je osobní auto, které si nemohlo dovolit přibližně 11 % osob v domácnostech, u nezaměstnaných to bylo v roce 2011 26 %, což bylo o 8 p.b. méně než v roce 2008 a podobně u neúplných domácností s dětmi je to 36 % (2011) domácností. Nejméně dostupné jsou čtyři uvedené položky pro domácnosti nezaměstnaných a neúplné rodiny, i když lze v průběhu let 2008 a 2011 sledovat u těchto domácností zlepšení. Z dat je patrné, že u většiny položek došlo v průběhu sledovaného období k mírnému zlepšení, popř. stagnaci v materiální vybavenosti domácností.

Tabulka č. 25 **Materiální deprivace dle indikátorů EU (%)**

		2008	2011	2008	2011	2008	2011
		domácnost si nemohla dovolit:					
		barevný TV		telefon		auto	
osoby celkem		0,2	0,2	0,6	0,3	11,0	9,6
pohlaví	muži	0,2	0,2	0,7	0,3	10,1	8,4
	ženy	0,2	0,2	0,6	0,3	11,8	10,8
věk	0 - 5	0,1	0,1	0,2	0,0	11,6	8,1
	6 - 11	0,1	0,2	0,3	0,1	14,2	11,0
	12 - 17	0,3	0,1	0,7	0,1	13,6	11,5
	do 17 let	0,2	0,1	0,4	0,1	13,1	10,1
	18 - 24	0,0	0,4	0,4	0,1	12,0	11,3
	25 - 49	0,1	0,2	0,4	0,2	11,0	9,0
	50 - 64	0,1	0,1	0,8	0,4	9,7	9,4
	65 a více	0,4	0,3	1,3	0,6	9,5	9,8
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	0,1	0,1	0,2	0,0	7,8	6,8
	nezaměstnaní	1,1	0,6	4,4	1,5	33,7	26,1
	důchodci	0,3	0,2	1,1	0,7	11,4	10,9
	ostatní neaktivní	0,1	0,2	0,3	0,1	12,1	9,9
typ bydlení	vlastní bydlení a bezplatné užívání	0,1	0,1	0,5	0,3	7,0	6,3
	nájemní	0,3	0,4	1,2	0,4	20,9	22,0
	družstevní	0,2	0,1	0,2	0,1	14,1	11,9
	ostatní	4,6	3,7	2,6	1,0	35,3	24,6
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	0,8	0,9	2,6	1,2	21,4	22,0
	jednotlivec, 65 let a více	0,8	0,7	1,9	1,3	11,1	14,6
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	0,0	0,3	0,6	0,4	10,3	10,2
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	0,1	0,1	1,1	0,3	9,9	8,6
	ostatní domácnosti bez dětí	0,2	0,0	0,4	0,3	7,0	6,6
	dvojice dospělých s 1 dítětem	0,0	0,0	0,3	0,0	12,6	7,5
	dvojice dospělých se 2 dětmi	0,0	0,0	0,2	0,0	6,3	3,2
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	0,3	0,0	0,3	0,0	13,4	11,8
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	1,0	0,4	1,3	0,8	40,6	36,1
	ostatní domácnosti s dětmi	0,0	0,3	0,2	0,0	6,5	8,6

Zdroj: SILC 2008, 2011, vlastní výpočty

Z dokumentu Evropa 2020 a návazně z řady programových dokumentů Vlády ČR (mj. „Národní sociální zpráva 2012“) vyplývá, že kritériem pro cíl snižování rizik chudoby a sociálního vyloučení je souhrnný ukazatel rizika chudoby a sociálního

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

vyloučení. Následující tabulky č. 26 až 2,29 zachycují tento ukazatel, jenž kombinuje míru ohrožení chudobou, míru silné materiální deprivace (deprivace ve 4 položkách z 9, které jsou uvedeny v tabulkách č. 23 až 25) a podílu osob žijících v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou (populace ve věkové kategorii 0-59 let, pracovní úvazek méně než 20 % možné kapacity).

Tabulka č. 26 **Míra rizika chudoby**

		2008	2009	2010	2011
osoby celkem		9,0	8,6	9,0	9,8
pohlaví	muži	8,0	7,5	8,0	8,9
	ženy	10,1	9,5	10,0	10,6
věk	0 - 5	11,3	10,2	12,5	12,6
	6 - 11	11,4	13,7	13,2	16,3
	12 - 17	16,2	15,4	17,1	17,4
	do 17 let	13,2	13,3	14,3	15,2
	18 - 24	11,6	11,0	11,2	12,7
	25 - 49	8,3	7,1	8,0	9,1
	50 - 64	6,8	6,9	6,8	7,4
	65 a více	7,4	7,2	6,8	6,6
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	3,6	3,2	3,7	4,0
	nezaměstnaní	47,8	46,9	40,6	46,4
	důchodci	8,0	7,1	6,6	6,7
	ostatní neaktivní	12,4	13,0	12,9	14,0
typ bydlení	vlastní	6,8	6,0	6,9	8,0
	nájemní	17,3	18,2	18,2	18,3
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	19,1	19,2	17,4	19,0
	jednotlivec, 65 let a více	17,8	19,7	18,7	17,2
	dvojice dospělých, oba mladší 65 let	6,2	4,9	5,9	7,3
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	2,7	2,2	1,9	2,7
	ostatní domácnosti bez dětí	2,5	2,2	2,9	3,1
	dvojice dospělých s 1 dítětem	6,4	4,6	7,9	6,8
	dvojice dospělých se 2 dětmi	6,8	7,2	8,7	9,3
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	19,0	23,1	20,9	23,9
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	40,0	40,3	37,7	35,6
	ostatní domácnosti s dětmi	9,1	6,5	5,7	9,5

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Míra ohrožení chudobou se v roce 2011 oproti roku 2008 zvýšila o 0,8 p.b., naopak míra materiální deprivace se snížila o 0,7 p.b. a podíl osob žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou byl nižší o 0,6 p.b. Podle pohlaví byla u všech ukazatelů zjištěna vyšší hodnota v případě žen. Pokud sledujeme ukazatele podle pracovní aktivity, vykazují nejvyšší míru silné materiální deprivace domácnosti nezaměstnaných, přibližně o 20 p.b. víc než domácnosti pracujících. Typologie podle domácností EU znamená nejvyšší míru silné materiální deprivace u populace žijící

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

v neúplných rodinách, rovněž tato kategorie populace vykazuje vysoký podíl velmi nízké pracovní intenzity.

Tabulka č. 27 **Materiální deprivace (4 a více položek)**

		2008	2009	2010	2011
osoby celkem		6,8	6,1	6,2	6,1
pohlaví	muži	6,3	5,8	5,8	5,6
	ženy	7,3	6,5	6,5	6,7
věk	0 - 5	6,7	6,0	7,6	6,8
	6 - 11	8,5	8,7	10,1	8,4
	12 - 17	9,7	8,6	8,4	9,0
	do 17 let	8,3	7,4	8,6	8,0
	18 - 24	8,0	7,9	7,4	6,1
	25 - 49	6,5	5,5	5,7	5,8
	50 - 64	5,8	5,7	5,7	5,7
	65 a více	6,4	5,7	4,3	5,4
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	4,2	4,0	3,7	3,7
	nezaměstnaní	28,7	28,9	24,5	22,3
	důchodci	7,2	5,6	4,6	5,5
	ostatní neaktivní	5,8	7,2	7,5	7,1
typ bydlení	vlastní	4,3	4,2	4,0	4,2
	nájemní	15,6	15,4	15,5	15,7
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	13,1	12,1	11,3	11,3
	jednotlivec, 65 let a více	9,3	8,8	6,7	10,0
	dvojice dospělých , oba mladší 65 let	5,8	4,8	5,0	6,0
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	5,3	3,8	3,3	3,4
	ostatní domácnosti bez dětí	4,6	5,3	4,9	4,6
	dvojice dospělých s 1 dítětem	7,0	5,1	5,4	4,0
	dvojice dospělých se 2 dětmi	4,0	2,5	5,0	3,4
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	10,1	11,3	12,5	11,7
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	21,3	22,7	20,2	18,9
	ostatní domácnosti s dětmi	5,0	6,1	4,4	7,1

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 28 **Velmi nízká pracovní intenzita (0 až 59 let)**

		2008	2009	2010	2011
osoby celkem		7,2	6,0	6,4	6,6
pohlaví	muži	6,2	4,8	5,2	5,8
	ženy	8,2	7,1	7,6	7,4
věk	0 - 5	8,4	5,9	7,6	6,3
	6 - 11	7,1	6,6	6,6	7,6
	12 - 17	7,3	6,0	6,6	6,9
	do 17 let	7,6	6,1	7,0	6,9
	18 - 24	4,8	3,6	4,7	4,6
	25 - 49	4,7	3,9	4,2	4,7
	50 - 64	13,6	11,3	12,3	12,2
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	0,0	0,0	0,1	0,0
	nezaměstnaní	41,9	35,7	33,1	34,3
	důchodci	47,6	55,0	45,8	46,7
	ostatní neaktivní	8,1	15,0	15,4	16,0
typ bydlení	vlastní	4,4	4,3	4,6	4,9
	nájemní	12,9	13,2	13,4	14,0
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	19,4	12,3	16,0	16,2
	dvojice dospělých , oba mladší 65 let	11,5	10,0	10,0	9,1
	domácnosti bez dětí	8,5	8,2	8,6	8,7
	dvojice dospělých s 1 dítětem	3,8	1,6	2,8	3,1
	dvojice dospělých se 2 dětmi	2,9	1,9	3,6	1,1
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	6,1	6,0	4,3	7,9
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	23,0	26,0	19,1	24,7
	ostatní domácnosti s dětmi	2,0	1,7	4,4	4,9

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Souhrnný ukazatel rizika chudoby a sociálního vyloučení byl v roce 2011 na úrovni 15,3 %, předchozí rok to bylo o 0,8 % méně, ale proti roku 2008 je to hodnota stejná. Přesto tato hodnota řadí Českou republiku mezi státy s nejnižší úrovní tohoto ukazatele. Míra ohrožení silnou materiální deprivací je však vysoká v případě nezaměstnaných (22,3 %), neúplných domácností s dětmi (18,9 %), i když i u nich došlo ke zlepšení. Velmi nízká pracovní intenzita je opět zjištěna v případě domácností nezaměstnaných (34,3 %), neúplných domácností s dětmi (24,7 %). Míra rizika sociálního vyloučení je pak vysoká u dětí do 17 let (20 %), v případě dětí zejména ve věku 6-17 let (21,9%), u domácností nezaměstnaných (56,8 %), neúplných domácností s dětmi (50 %), domácností se třemi a více dětmi (25,1 %).

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

Tabulka č. 29 **Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením**

		2008	2009	2010	2011
osoby celkem		15,3	14,0	14,4	15,3
pohlaví	muži	13,3	12,3	12,7	13,7
	ženy	17,2	15,7	16,0	16,9
věk	0 - 5	16,2	13,2	16,4	16,9
	6 - 11	18,0	17,7	18,4	21,9
	12 - 17	21,0	20,6	21,8	21,9
	do 17 let	18,6	17,2	18,9	20,0
	18 - 24	17,4	16,6	16,1	18,3
	25 - 49	13,7	11,8	12,9	13,9
	50 - 64	16,3	15,6	15,4	15,9
	65 a více	12,5	11,7	10,1	10,7
převažující ekonomická aktivita	pracující celkem	7,0	6,4	6,7	7,3
	nezaměstnaní	62,9	60,5	53,5	56,8
	důchodci	19,2	14,3	12,3	12,5
	ostatní neaktivní	18,6	23,5	24,4	26,3
typ bydlení	vlastní	12,3	11,9	13,4	14,2
	nájemní	30,1	28,3	29,6	30,8
typ domácnosti EU	jednotlivec, mladší 65 let	30,5	31,3	27,6	29,8
	jednotlivec, 65 let a více	24,5	25,8	23,2	24,4
	dvojice dospělých , oba mladší 65 let	15,9	13,2	14,5	15,1
	dvojice dospělých, alespoň jeden 65 let a více	10,0	7,7	6,9	7,5
	ostatní domácnosti bez dětí	7,7	8,8	8,6	8,5
	dvojice dospělých s 1 dítětem	11,3	8,6	11,2	10,5
	dvojice dospělých se 2 dětmi	10,1	8,9	11,8	11,8
	dvojice dospělých se 3 a více dětmi	23,9	26,7	26,3	25,1
	jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s alespoň jedním dítětem	54,2	50,9	47,7	50,0
	ostatní domácnosti s dětmi	13,1	11,2	9,3	12,1

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Následující tabulka č. 30 ukazuje míru ohrožení chudobou, materiální deprivací a velmi nízké pracovní intenzity v jednotlivých územních jednotkách (regionech) NUTS 2 České republiky. Obecně nejpříznivější výsledky vykazuje hlavní město Praha, které se nízkými hodnotami odlišuje od ostatních územních jednotek. Dále také Střední Čechy a lepší než průměrné hodnoty jsou v regionu Severovýchod, Jihovýchod a Jihozápad. Nejhorší ukazatele ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením jsou pak v regionu Severozápad a Moravskoslezsko. V regionu Severozápad je zvláště vysoké riziko chudoby, v regionu Moravskoslezsko je patrná velmi nízká pracovní intenzita.

Tabulka č. 30 Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením, územní jednotky NUTS 2

	míra ohrožení chudobou		materiální deprivace (4 a více položek)				velmi nízká pracovní intenzita				míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením							
	2007	2008	2009	2010	2011	2010	2009	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011			
Praha																		
osoby celkem	6,0	4,6	4,0	4,6	3,7	4,2	4,5	4,6	4,2	3,7	2,7	4,7	2,3	3,7	9,9	10,0	7,1	9,1
Střední Čechy																		
osoby celkem	7,4	7,5	7,4	6,1	2,9	4,9	3,8	4,7	3,8	2,9	6,1	5,1	6,1	5,5	12,8	11,1	12,4	9,6
Jihozápad																		
osoby celkem	5,8	6,8	7,0	7,3	7,6	7,2	7,7	5,3	7,2	7,6	5,0	3,5	4,5	3,4	11,5	12,6	13,6	14,6
Severozápad																		
osoby celkem	13,0	11,6	14,6	17,1	9,8	9,3	9,8	12,2	9,8	10,2	10,2	9,6	11,1	14,1	22,9	19,6	21,3	24,6
Severovýchod																		
osoby celkem	6,8	6,9	7,8	7,9	6,1	4,9	6,1	6,1	3,8	6,1	7,3	5,3	4,6	4,7	13,5	12,2	11,4	13,8
Jihovýchod																		
osoby celkem	9,0	8,5	9,6	10,0	3,7	5,0	4,4	5,3	5,0	3,7	6,3	4,1	6,2	5,3	13,8	12,9	15,0	14,2
Střední Morava																		
osoby celkem	10,8	11,0	10,1	11,3	6,5	6,7	6,9	6,9	6,1	6,5	7,9	7,1	6,8	7,3	17,6	16,1	16,3	16,4
Moravskoslezsko																		
osoby celkem	14,1	12,1	11,9	15,1	10,2	8,5	10,5	10,2	10,2	10,2	11,9	9,2	10,0	9,7	21,6	18,6	18,9	22,0

Zdroj: SILC 2008-2011

Shrnutí

Na základě rozboru zjišťujeme, že deprivace související s kvalitou bydlení vykazuje v letech 2008 a 2011 zlepšení. Vývoj finanční deprivace týkající se obtížnosti úhrady nákladů na bydlení ukazuje v roce 2011 vyšší podíl domácností, pro které jsou tyto náklady velkou zátěží, zároveň vzrostl i podíl domácností, které mají velký problém vyjít se svým příjmem. Současně také narostl podíl domácností vycházejících se svým příjmem snadno až velmi snadno. Materiální deprivace vztahující se k 9 položkám, které si domácnosti nemohou dovolit z důvodů nedostatečných příjmů, ukazuje na růst podílu domácností, které mají problémy se splácením nájemného, půjček a hypoték, roste i podíl domácností, které nemají na zaplacení týdenní dovolené. Důležitým zjištěním je, že došlo ke zvýšení podílu domácností, které mají problém s úhradou nezbytných nákladů souvisejících se základními životními potřebami, především bydlením (jedná se o paušální výdaje, jako jsou nájemné, energie a služby). Mimořádný výdaj si nemohlo dovolit zaplatit 40 % domácností, je to o 2 p.b. víc než v roce 2008. V ostatních položkách vybavení domácností (barevná TV, telefon, auto) si domácnosti v roce 2011 polepšily. Souhrnný ukazatel zahrnující podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením v roce 2011 je na úrovni roku 2008 a jedná se o jednu z nejnižších hodnot v rámci Evropské unie. Z výsledků analýzy vyplývá, že kvalita bydlení a vybavenost domácností běžným spotřebním vybavením je vysoká a ve sledovaném období 2008 až 2011 se situace dále zlepšila. Vlastnictví základního vybavení domácností je ovlivněno příjmovou situací domácností jen do určité míry, výjimkou je finančně nejnáročnější vybavení domácností - auto. K výrazněji ohroženým skupinám domácností patří zejména neúplné rodiny (matky s dětmi) a rodiny se třemi a více dětmi.

2.8 Závěry

Česká republika patří v EU k zemím s nejnižší mírou rizika příjmové chudoby a sociálního vyloučení, riziko chudoby a složený indikátor rizika chudoby či sociálního vyloučení jsou dokonce nejnižší ze zemí EU (podle dat SILC 2010). Během let 2009-2011 byl zaznamenán ovšem mírný nárůst rizika chudoby a sociálního vyloučení. Na druhé straně se mírně snížila hodnota indikátoru materiální deprivace podle EU a počet osob v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou a oba indikátory dosahují relativně nízké úrovně.

Rizika chudoby a sociálního vyloučení jsou však silně koncentrována do specifických kategorií populace, včetně dětské populace. Konkrétně riziko chudoby dosahuje v dětské populaci 15,2 % a riziko chudoby nebo sociálního vyloučení podle souhrnného indikátoru 20,0 % (proti 15,3 % v populaci jako celku), ale v případě dětí ve věku 6-11 let (tedy těsně před, na počátku a v prvních letech školní docházky) je to 16,3 % a 21,9 %. V případě domácností jednotlivců nad 65 let činí tato rizika 17,2 % a 24,4 %, v případě osob žijících v domácnostech, kde je alespoň jedna osoba nezaměstnaná a nikdo nepracuje, je to 46,4 % a 56,8 %, v úplných domácnostech se třemi a více dětmi je to 23,9 % a 25,1 % a v případě neúplných domácností s dětmi je to 35,6 % a 50,0 %.

Druhou nepříznivou okolností je relativně vysoká úroveň deprivace české populace v některých specifických ohledech, resp. položkách materiální deprivace. Konkrétně, pro 26,9 % osob jsou náklady na bydlení velkou zátěží a 42 % osob si nemůže dovolit zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 9 100 Kč. To ukazuje, jak napjaté jsou pro velkou část českých domácností jejich rozpočty, a tak sledujeme výraznější omezení v některých dalších základních položkách, jež Eurostat zahrnuje mezi indiká-

2. Rizika příjmové chudoby a materiální deprivace

tory materiální deprivace. Například 42,3 % osob si nemůže dovolit týdenní dovolenou mimo domov, 11,5 % domácností si nemůže dovolit jíst alespoň obden maso, 11,3 % konstatuje, že má vlhkost v bytě.

V příjmech domácností pod úrovní hranice chudoby se projevuje pokles podílu sociálních dávek (krom důchodů, jež naopak narostly) v letech 2008-2011. Tento pokles se také projevuje v mírném snížení efektivnosti sociálních transferů při eliminaci chudoby. Stále jsou tyto transfery relativně efektivní (zejména s ohledem na jejich nižší objem v mezinárodním srovnání): eliminují asi 74 % chudoby před transfery, u důchodců přes 90 %. Ovšem u některých kategorií populace je tento efekt nižší. V případě dětí je to 48,6 %. Efektivita dávek u rodin s dětmi je od 27 % v neúplných rodinách s dětmi do 63,4 % v úplných rodinách s jedním dítětem. Podobně v případě nezaměstnaných domácností je efektivita kolem 24 %. Snížila se však mezi lety 2008-2011 citelně efektivnost transferů mimo důchodů: z 55 % na 46 %. Nízká je eliminace chudoby u osob v nezaměstnaných domácnostech (11 %), v neúplných domácnostech s dětmi (26 %), u dětí ve věku 12-17 let (28 %) a u osob nad 65 let (9 %).

Deregulace nájemného se projevuje sice zanedbatelně v indikátorech rizika příjmové chudoby, ale více v růstu hodnot indikátorů materiální deprivace spojené s bydlením, jako je zatížení domácností náklady na bydlení.

3. Vybrané aspekty rizika chudoby a sociálního vyloučení s důrazem na situaci dětí

3.1 Faktory rizika chudoby

Cílem této části monografie je posoudit váhu faktorů spojených s charakteristikami osob a domácností pro riziko chudoby. Regresní analýza pomáhá lépe než popisná data posoudit vliv specifických jednotlivých proměnných na riziko chudoby, neboť umožňuje při posuzování určité proměnné kontrolovat (eliminovat) vliv dalších posuzovaných proměnných. V tomto případě využijeme logistickou binární regresi, neboť pracujeme s kategoriickými daty (varianty proměnných představují různé kategorie, jež jsou dílem kvalitativně odlišné, dílem vyjadřují pořadí z hlediska určité hodnoty, v žádném případě však nejsou spojitými znaky).

V interpretaci využíváme z důvodu snadnější interpretace zejména koeficienty $\text{Exp}(B)$. Koeficienty $\text{Exp}(B)$ porovnávají poměr šance výskytu rizika chudoby u jednotlivých kategorií proměnné s určitou kategorií proměnné, jež je zvolena jako referenční. Pokud je hodnota koeficientu vyšší než 1, pak je šance rizika chudoby vyšší v případě srovnávané kategorie dané proměnné ke kategorii zvolené jako referenční. Pokud je koeficient nižší než 1, pak je šance rizika chudoby nižší v porovnání s referenční kategorií. Vyšší hodnota než jedna tedy indikuje x krát vyšší riziko, nižší hodnota než jedna pak indikuje x krát nižší riziko chudoby. Koeficienty $\text{Exp}(B)$ tedy umožňují posoudit váhu jednotlivých faktorů, které riziko chudoby ovlivňují.

Kromě porovnání k referenční kategorii můžeme také přes poměr výskytu rizika chudoby u určité kategorie k referenční kategorii porovnat poměry rizika výskytu chudoby u různých kategorií určité proměnné mezi sebou. Lze tedy identifikovat proměnné, které způsobují největší rozdíly v riziku chudoby mezi kategoriemi této proměnné. Ty pak mají v modelu největší vysvětlující váhu. Koeficient Nagelkerke R^2 (koeficient determinace) udává explikační sílu modelu, tedy podíl variance v datech vysvětlené pomocí modelu (1 znamená 100 procent). Model je doplněn mírou statistické významnosti jednotlivých proměnných a modelu (sign).

Zaměřili jsme se na specifikaci vlivu různých faktorů (proměnných) na riziko chudoby u osob celkem a dále u čtyř odlišných kategorií: u pracujících osob, u nezaměstnaných, u důchodců a konečně u dětí (osob do 18 let). Do okruhu posuzovaných faktorů jsme zahrnuli čtyři okruhy faktorů: jednak faktory spojené s životním cyklem (pohlaví a věk), faktory indikující lidský kapitál (vzdělání a zdravotní stav), faktory indikující domácnosti (všech dospělých členů), postavení na trhu práce (typ domácnosti podle postavení dospělých na trhu práce) a konečně typ rodinné domácnosti (kombinace proměnných: počet dětí, úplnost/neúplnost domácnosti), věk dospělých - do/nad 65). Tyto čtyři okruhy individuálních faktorů již v minulosti byly ověřeny jako nejvýznamnější.

Osoby celkem

Regresní analýza vlivu hlavních proměnných ukázala, že pohlaví (při kontrole vlivu dalších proměnných zařazených do analýzy) hraje jen malou roli (poměry rizika jsou skoro 1 ku 1, i když u mužů o něco menší než 1). Věk hraje větší roli, když nejvíce ohroženou věkovou kategorií je skupina mezi 18 až 24 roky, a hned za ní skupina 25-

49 let, které jsou na rozdíl od jiných skupin proti kategorii nad 65 let ve dvou- až trojnásobně vyšším riziku chudoby. Naopak, v nejnižším riziku je kategorie 50-64 let, proti těmto kategoriím asi čtyřikrát nižším. Rozdíly podle vzdělání jsou o něco menší: lidé se základním vzděláním a s neúplným středním vzděláním jsou asi třikrát více ohroženi chudobou než vysokoškoláci, o něco více jsou ohroženi i lidé s úplným středním vzděláním. Podobně lidé s velmi špatným zdravotním stavem jsou asi dvakrát častěji v riziku chudoby než lidé s (velmi) dobrým, přijatelným nebo i špatným zdravotním stavem a o něco méně jsou v riziku chudoby i osoby, za něž údaj není zjišťován (tj. osoby do 16 let), (srovnej poměry hodnot $\text{Exp}(B)$ mezi kategoriemi proměnných v tabulce č. 3.1a v příloze 5). Faktory věku, vzdělání a zdravotního stavu tak samy o sobě hrají menší roli pro riziko chudoby. Ovlivňují však krom toho další, významnější faktory.

Hlavním faktorem je totiž postavení domácnosti na trhu práce (domácnost OECD) a pak typ rodinné domácnosti podle EU (rodinné poměry kombinované s věkem). Konkrétně oproti lidem v domácnostech důchodců jsou lidé v domácnostech nezaměstnaných ohroženi chudobou více než dvakrát častěji, zatímco lidé v plně zaměstnaných domácnostech asi dvacetkrát méně častěji, což znamená propastný rozdíl mezi plně zaměstnanými domácnostmi a nezaměstnanými domácnostmi (nikdo nepracuje) - riziko 80krát vyšší. A za druhé je to typ domácnosti podle Eurostatu, když proti neúplným domácnostem s dětmi je riziko chudoby v domácnostech úplných s jedním dítětem asi 4krát nižší, se dvěma dětmi asi dvakrát nižší, domácnosti se třemi a více dětmi jsou ale v dost podobném riziku. Zato domácnosti úplné bez dětí vykazují mnohem nižší riziko, avšak ostatní domácnosti s dětmi a domácnosti jednotlivců do 64 let jen dvojnásob nižší riziko, což je proti domácnostem partnerů bez dětí alespoň pětkrát vyšší riziko.

Dále jsme vedle výše uvažovaných proměnných využili ještě model s nezávislou proměnnou kraj, kde referenční kategorií byla Praha (tabulka č. 3.1b v příloze 5). Tento model jen o málo (v podstatě zanedbatelně) zvýšil explikativní sílu předchozího modelu, resp. ostatních proměnných. Přitom vliv jednotlivých proměnných na riziko chudoby je v podstatě obdobný jako v modelu bez proměnné kraj, jen s mírnými změnami: vliv pohlaví v podstatě stejný, vliv věku a vzdělání jen nepatrně oslabil, rozdíly mezi kategoriemi dost podobné, naopak velice mírně zesílil vliv zdravotního stavu. Vliv typu domácnosti (podle EU, tedy struktura rodinné domácnosti) v podstatě stejný a podobně i vliv typu domácnosti podle pozice na trhu práce, i když v tomto případě riziko pro osoby v „nezaměstnaných domácnostech“ mírně pokleslo.

Nicméně, pokud se zaměříme na vliv nezávislé proměnné kraj, pak ve srovnání s Prahou je riziko chudoby při kontrole dalších nezávislých proměnných více než dvojnásob vyšší v Ústeckém kraji, v Moravskoslezském kraji a v Jihomoravském kraji, skoro dvojnásob vyšší ve Zlínském, Olomouckém a Pardubickém kraji a mírně vyšší i v ostatních krajích, vyjma Libereckého kraje, kde je naopak o něco nižší. Shrnuto, vliv kraje, v němž osoby bydlí, je o něco méně významný než věk, vzdělání či zdravotní stav osoby, podstatně méně významný než typ rodinné domácnosti a velmi podstatně méně významný než postavení domácnosti, v níž osoby žijí, na trhu práce. Je ovšem potřeba reflektovat vzájemné vazby proměnných, tedy že právě situace na trhu práce v kraji, kde osoby bydlí, ovlivňuje pozici domácností na trhu práce, i když roli hrají i další faktory (úroveň mezd, kvalifikační a příjmové struktury, resp. rozložení, aj). Protože však vliv kraje se neukazuje nijak zásadní pro riziko chudoby (je překryt jinými faktory), v dalších rozborech model s proměnnou kraj nevyužíváme.

Pracující

V případě pracujících osob se vliv věku a zdravotního stavu ukázal jako statisticky nevýznamný. Pohlaví hraje však větší roli: ženy jsou téměř v dvojnásobně vyšším riziku chudoby než muži. Vzdělání hraje podobnou roli jako v případě populace celkem - rozdíly rizika chudoby jsou téměř trojnásobné u osob se základním vzděláním a vyučených proti vysokoškolákům. Počet dětí v domácnosti hraje rovněž roli, když domácnosti s třemi a více dětmi jsou asi v dvojnásobně vyšším riziku chudoby proti domácnostem s jedním či dvěma dětmi. Opět má největší význam zapojení na trhu práce: riziko chudoby u plně zaměstnaných domácností je asi sedmkrát nižší než u částečně zaměstnaných domácností. Ovšem rozdíly podle typu domácnosti podle Eurostatu jsou nejmarkantnější: neúplné domácnosti s dítětem či dětmi jsou skoro v dvojnásobném riziku v porovnání s úplnými domácnostmi se třemi a více dětmi, čtyřnásobném v porovnání s úplnými domácnostmi se dvěma dětmi a sedminásobném v porovnání s domácnostmi s jedním dítětem. Domácnosti dvojic či ostatní domácnosti bez dětí pak jsou zhruba řečeno v desetinásobně nižším riziku či dokonce nižším. Rozhodující okolností je tedy počet pracujících členů domácnosti v poměru k počtu ostatních členů a úplnost domácnosti, jež skrývá okolnost, že přednosty neúplných domácností jsou skoro výlučně ženy: a také riziko chudoby pracujících žen je téměř dvojnásobné oproti mužům s ohledem na jejich nižší pracovní příjmy (viz tabulka č. 3.2 v příloze 5).

Nezaměstnaní

Pohlaví a věk nediferencují příliš riziko chudoby u nezaměstnaných, s tou výjimkou, že nezaměstnané osoby nad 65 let čelí více než desetinásobně nižšímu riziku chudoby než ostatní kategorie a osoby ve věku 50-64 let skoro trojnásobně nižšímu riziku. To je zřejmě dáno souhrou více okolností, mimo jiné je to tím, že starší osoby mají k dispozici více úspor a dalších zdrojů, a tím, že osoby nad 65 let hledající zaměstnání patří častěji k vysoce kvalifikovaným profesím. Vzdělání hraje dost podstatnou roli, když nezaměstnaní se základním vzděláním jsou vystaveni osmkrát vyššímu riziku chudoby než vysokoškoláci, vyučení sedmkrát vyššímu riziku a osoby s úplným středním vzděláním více než čtyřnásobnému riziku. Zajímavé je ovšem, že osoby s velmi špatným zdravotním stavem jsou vystaveny mírně nižšímu riziku chudoby než osoby s dobrým či přijatelným zdravotním stavem, což může být ovlivněno tím, že jsou častěji zajištěny částečným či plným invalidním důchodem, jenž zajišťuje v jejich případě lepší celkový příjem.

Rozhodující je ovšem okolnost, zda ještě nějaký člen domácnosti pracuje. Totiž, oproti nezaměstnaným, kteří žijí v domácnosti s jedním dalším členem, který pracuje, jsou ti, kteří žijí v domácnosti pouze s dalším nezaměstnaným či neaktivním členem v desetkrát vyšším riziku, zatímco ti, kteří žijí v plně zaměstnané domácnosti (což je situace, kde například oba rodiče pracují a dospělý syn/dcera jsou nezaměstnaní) jsou v přibližně třikrát nižším riziku. Vedle toho je významný i typ rodinné domácnosti, když v nejvyšším riziku jsou osoby v domácnostech se třemi a více dětmi, pak jednotlivě žijící osoby do 65 let a pak bez velkého rozdílu úplné domácnosti se dvěma dětmi (všechny tyto typy domácností jsou zhruba v dvojnásobně vyšším riziku i proti osobám v neúplných domácnostech s dětmi). U ostatních typů domácností je riziko dvakrát až třikrát nižší proti neúplným domácnostem s dětmi, tedy až šestnásobně nižší proti výše uvedeným typům vystaveným nejvyššímu riziku.

Důchodci

V případě osob žijících v domácnostech důchodců hraje určitou roli pohlaví (ženy jsou téměř v dvojnásobně vyšším riziku chudoby oproti mužům), věk (důchodci v kategoriích do 65 let v přibližně dvojnásobně nižším riziku chudoby proti důchodcům nad 65 let) a vzdělání (důchodci se základním vzděláním a vyučením v dvojnásobně až trojnásobně vyšším riziku proti vysokoškolákům). Osoby s velmi špatným zdravotním stavem jsou asi v dvojnásobně vyšším riziku oproti osobám s dobrým či přijatelným zdravotním stavem.

Opět je postavení dalšího člena rodiny na trhu práce rozhodujícím faktorem. Oproti osobám žijícím v domácnostech důchodců jsou osoby-důchodci žijící v plně zaměstnaných domácnostech v sedmkrát nižším riziku, osoby v částečně zaměstnaných domácnostech ve více než dvakrát nižším riziku, zatímco osoby žijící v nezaměstnaných domácnostech v sedmkrát vyšším riziku chudoby.

Vedle toho hraje významnou roli typ rodinné domácnosti: oproti osobám v neúplných domácnostech s dětmi jednotlivě žijící osoby jsou asi v šestkrát nižším riziku chudoby a dvojice bez dětí v mnohonásobně nižším - zhruba třicetkrát. Osoby v úplných domácnostech s jedním dítětem jsou vystaveny asi šestkrát nižšímu riziku, se dvěma dětmi asi dvakrát nižšímu riziku chudoby oproti osobám v neúplných domácnostech. Avšak nejvíce ohroženy jsou osoby v domácnostech důchodců žijící v domácnostech se třemi a více dětmi (těch je ale zanedbatelný počet) - nesou dokonce dvaapůlkrát vyšší riziko chudoby proti neúplným rodinám s dětmi

Děti

V případě dětí nejsou tak důležité jejich individuální charakteristiky, jako okolnost v jakém typu domácnosti žijí: podle postavení rodičů na trhu práce a podle typu rodinné domácnosti, vedle toho i podle úrovně vzdělání rodičů.

Oproti dětem žijícím v domácnostech důchodců jsou děti žijící v plně zaměstnaných domácnostech v třicetkrát nižším riziku chudoby, děti v částečně zaměstnaných domácnostech v sedmkrát nižším riziku, zatímco děti v nezaměstnaných domácnostech skoro v dvojnásob vyšším riziku.

Děti v neúplných domácnostech s dětmi a v úplných domácnostech se třemi a více dětmi jsou ve dvoj- a trojnásobně vyšším riziku než děti žijící v ostatních typech domácností s dětmi (1 a 2 děti, ostatní domácnosti s dětmi).

Děti žijící v domácnostech se základní úrovní vzdělání jsou v šestkrát vyšším riziku chudoby a děti v domácnostech se střední úrovní vzdělání v třikrát vyšším riziku oproti dětem v domácnostech s vysokou úrovní vzdělání.

Závěr

Shrnuto, lze konstatovat, že riziko chudoby je nejvíce ovlivněno postavením domácnosti, v níž osoba žije, na trhu práce. To platí především pro osoby celkem či pro děti, ale do jisté míry i pro důchodce, kde nezaměstnanost či pouze částečná nezaměstnanost v domácnosti vede k vyšším rizikům chudoby. Platí to také pro osoby pracující, kde zase rozhodující pro riziko chudoby je rozdíl mezi plně zaměstnanými domácnostmi a částečně zaměstnanými domácnostmi. A konečně to platí pro osoby nezaměstnané, kde je opět rozhodující okolností to, zda žijí v plně zaměstnaných, částečně zaměstnaných či nezaměstnaných domácnostech.

Následně pak hraje obecně roli typ rodinné domácnosti (tedy kombinace počtu dětí v domácnosti, úplnosti domácnosti a věku osoby). To je zvláště důležité jak v případě dětí, tak i důchodců.

Pohlaví, věk, vzdělání a zdravotní stav mají v porovnání s těmito proměnnými menší význam, role vzdělání se ovšem zvyšuje pro domácnosti důchodců a pro děti. Tyto proměnné sice samy o sobě hrají menší roli, je však třeba opakovaně reflektovat jejich význam pro utváření postavení na trhu práce, jež se ukázalo být klíčovou proměnnou.

V České republice je nízká míra rizika chudoby dána několika příznivými okolnostmi: patří k nim nízká míra rizika chudoby u pracujících (v důsledku relativně malých výdělkových nerovností, odhlédneme-li od nejvyšších kategorií příjmů), nízká míra rizika důchodců v důsledku vysoce redistributivního důchodového systému, jenž zatím relativně dobře ochraňuje důchodce s nízkými předdůchodovými příjmy. Konečně je to relativně efektivní systém sociálních transferů (vysoce cílené podle příjmů) podpořený daňovými bonusy, z nichž těží zejména osoby s nízkými výděly. Riziko chudoby u nezaměstnaných je sice na velmi vysoké úrovni, ale naštěstí míra nezaměstnanosti je pod úrovní průměru zemí EU. Dále, nejvyšší je sice riziko chudoby v domácnostech plně nezaměstnaných, v těchto ale žije jen 30 % nezaměstnaných, zatímco 37 % jich žije v plně zaměstnaných domácnostech (typicky mladí lidé s rodiči) a 33 % jich žije v částečně zaměstnaných domácnostech.

3.2 Riziko sociálního vyloučení a materiální deprivace dětí v mezinárodním srovnání

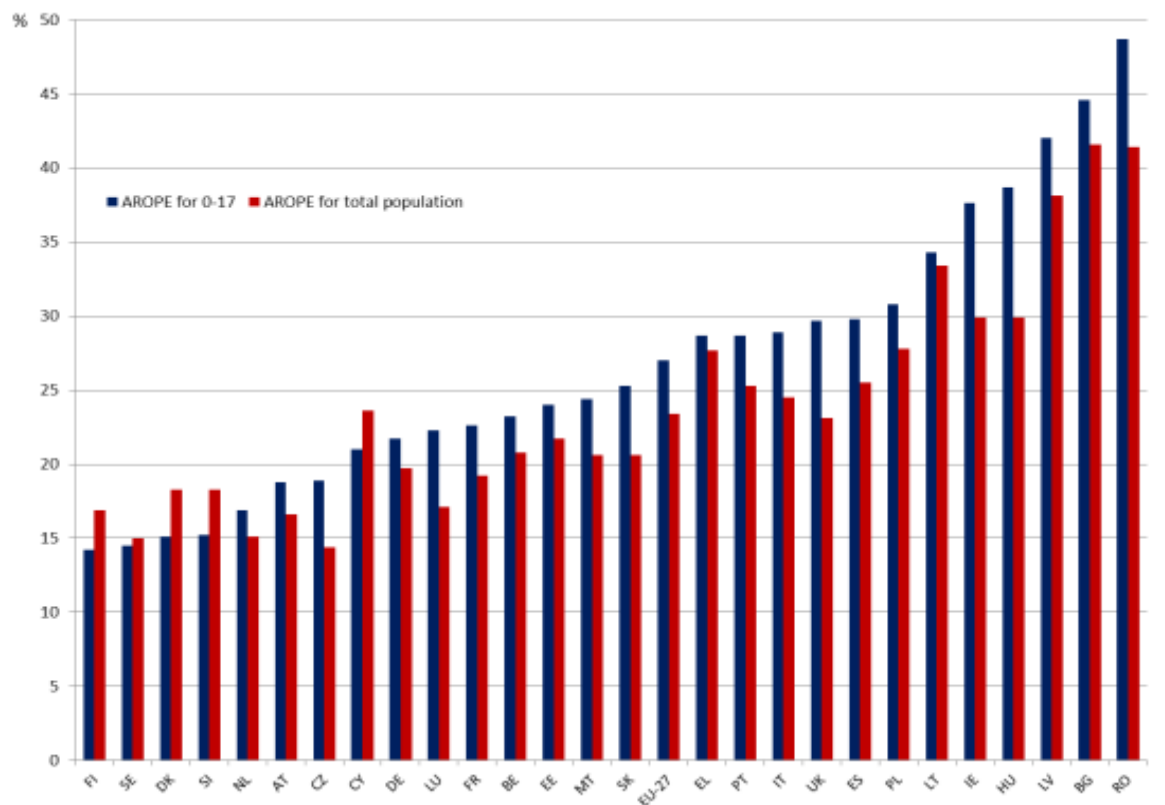
Problematika chudoby a materiální deprivace dětí se dostala z více důvodů do centra pozornosti agendy EC (k tomu Jahoda, Kofroň, Sirovátka, 2011). V návaznosti na řadu předchozích analýz, Fraser a Marlier (2012) představili nedávno zajímavá zjištění, jež kladou nový akcent na aspekt materiální deprivace dětí. Tento aspekt je pro Českou republiku zvláště významný, z toho důvodu, že riziko příjmové chudoby je sice aktuálně nejnižší v Evropě, důležité ovšem je, jaký reálný životní standard příjmová situace domácnostem s nízkými příjmy umožňuje. To se jeví být v České republice, jak již předchozí část monografie ukázala, větším problémem než indikace příjmové chudoby.

Riziko sociálního vyloučení

Analýza Frasera a Marliera (2012) založená na datech SILC 2010 (příjmová data za 2009) ukazuje, že děti (zde definované jako osoby mladší 18 let) jsou více vystaveny riziku sociálního vyloučení než populace jako celek. Pouze ve čtyřech zemích EU jsou děti v menším riziku sociálního vyloučení než populace jako celek (Dánsko, Slovinsko, Finsko a Kypr). Rozdíly jsou asi na úrovni 3 procentních bodů. Ve Švédsku jsou obě míry skoro identické. Avšak v 15 zemích jsou rozdíly nejméně 3 procentní body a jsou nad 7 procentními body v Rumunsku, Irsku a Maďarsku. Na úrovni EU je rozdíl 3,6 p.b. a 27 % dětí je v riziku chudoby nebo sociálního vyloučení oproti 23,4 % v populaci jako celku.

V ČR je riziko chudoby či sociálního vyloučení dětí na úrovni skoro 19 % (proti 14 % v populaci jako celku), podobně jako v Rakousku, a ČR je na 7. místě v EU-27.

Graf č. 1 **Riziko chudoby a sociálního vyloučení podle SILC 2010** (děti a populace jako celek)

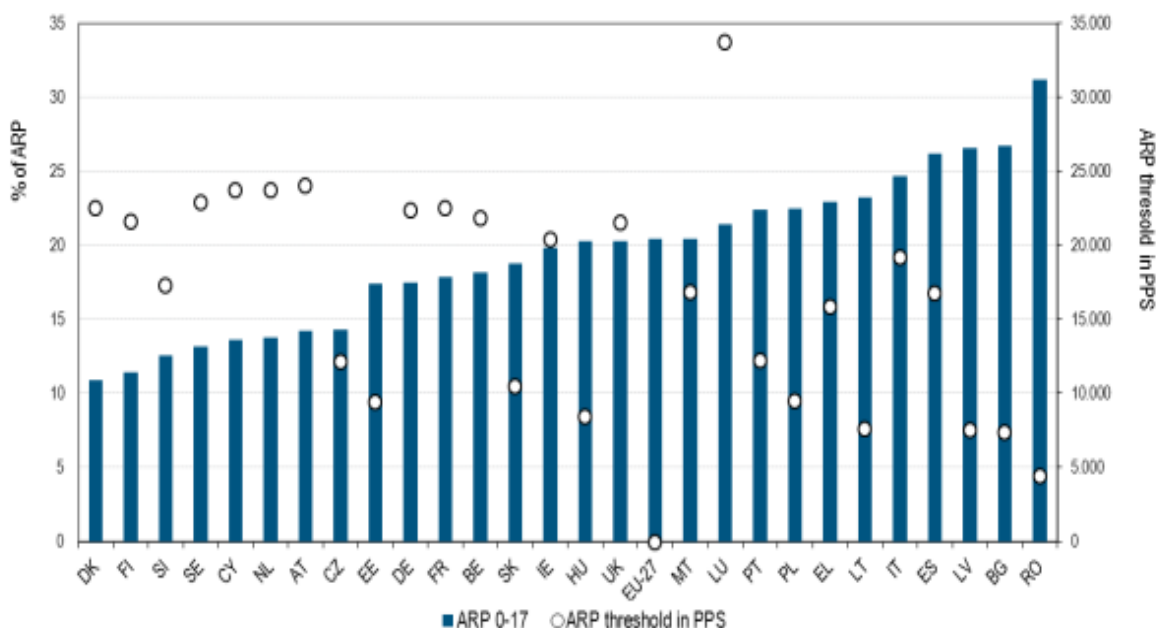

Zdroj: Fraser a Marlier 2012

Riziko příjmové chudoby

Podobně je Česká republika na osmém místě (blízko Rakouska) pokud jde o riziko příjmové chudoby dětí, které je na úrovni asi 14 % a asi 5 p.b. nad úrovní rizika chudoby pro populaci jako celek. Stále je to 6 p.b. pod úrovní průměru v zemích EU-27. Je ovšem třeba reflektovat, že hranice příjmu, jenž definuje hranici chudoby v paritě kupní síly, je v ČR pod průměrem zemí EU (až na 18. místě a jen něco málo přes polovinu hodnoty v Rakousku), což pak implikuje, že projevy materiální deprivace jsou výraznější než indikace příjmové chudoby.

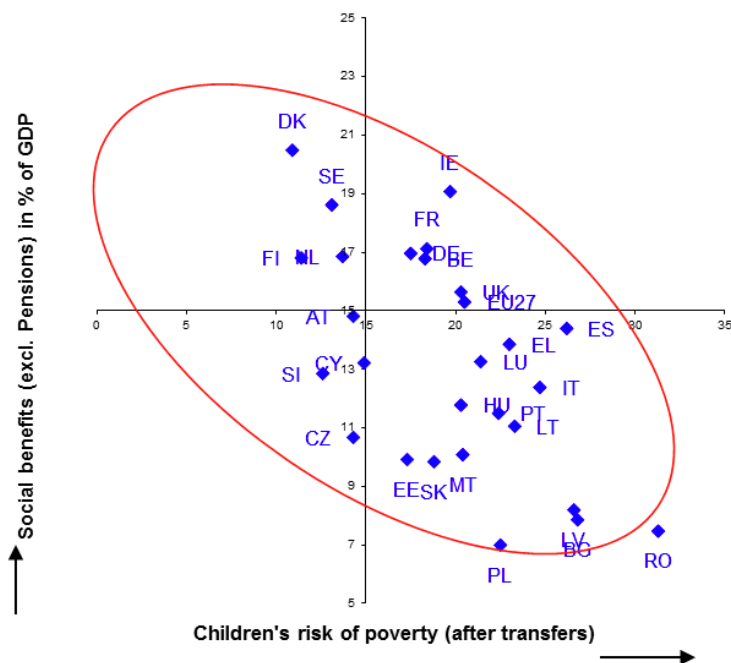
Graf č. 2 **Riziko chudoby dětí a hranice chudoby** (podle kupní síly)

Zdroj: Fraser a Marlier 2012

Data podle SILC 2010 (příjmy za rok 2009) ukazují, že Česká republika patří k zemím s výrazně podprůměrnou úrovní sociálních transferů (v tomto případě bez důchodů), avšak na druhé straně k zemím, kde je riziko chudoby dětí mírně pod průměrem zemí EU (SPC 2012).

Graf č. 3 **Děti v riziku chudoby a úroveň sociálních transferů bez důchodů jako % HDP** (rok 2009)

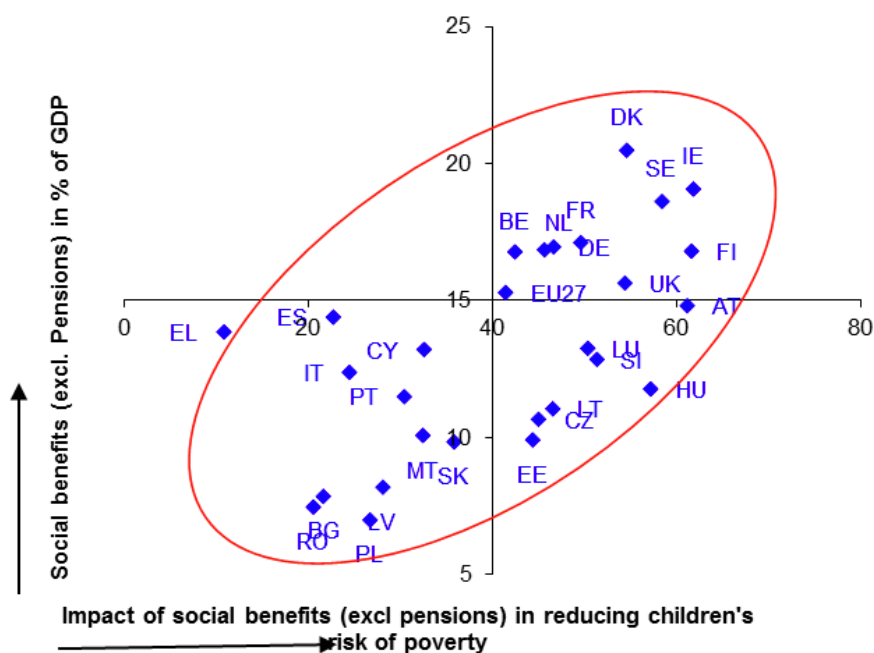

Zdroj: SPC 2012

3. Vybrané aspekty rizika chudoby a sociálního vyloučení s důrazem na situaci dětí

Efektivita sociálních transferů při eliminaci chudoby je pak mírně nadprůměrná v rámci zemí EU.

Graf č. 4 **Redukce rizika chudoby (v % chudých dětí před transfery mimo důchodů) a úroveň sociálních transferů, rok 2009**

Zdroj: SPC 2012

Česká republika je tak přiřazena k zemím jako je DK, FI, DE, AT, NL, FR, SI (a do jisté míry BE, CY a EE). Jde o země s relativně nižším rizikem chudoby dětí a významným dopadem transferů na eliminaci chudoby dětí, nízkým podílem dětí v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou a nízkou úrovní chudoby dětí v pracujících domácnostech, srovnáno ke zbytku evropských zemí (SPC 2012).

Materiální deprivace dětí

Hlavním omezením indikátorů materiální deprivace, jež jsou zatím na úrovni EU využívány, je malý počet použitých položek (9) a malá spolehlivost některých z nich. Z toho důvodu byl do SILC 2009 zařazen tematický modul o sociální deprivaci. Navíc, byly už vyjádřeny návrhy doplnit indikátory o položky, jež lépe vyjadřují materiální deprivaci dětí (Social Protection Committee 2008 and 2012; Tarki 2010). Data modulu byla shrnuta ve zprávě Guio, Gordon and Marlier (2012). Zpráva navrhuje indikátory deprivace pro děti i populaci jako celek.

Jedná se o nový indikátor materiální deprivace pro děti (1-15) spočívající v 13 specifických položkách a pěti položkách deprivace v bydlení.

Položky zachycují jak deprivaci dětí přímo, tak i deprivaci domácností, v nichž žijí. Jde o holistický, životní cyklus postihující indikátor, jež se orientuje jak na aktuální, tak i do budoucna významné aspekty materiální deprivace.

3. Vybrané aspekty rizika chudoby a sociálního vyloučení s důrazem na situaci dětí

Položky deprivace dětí:

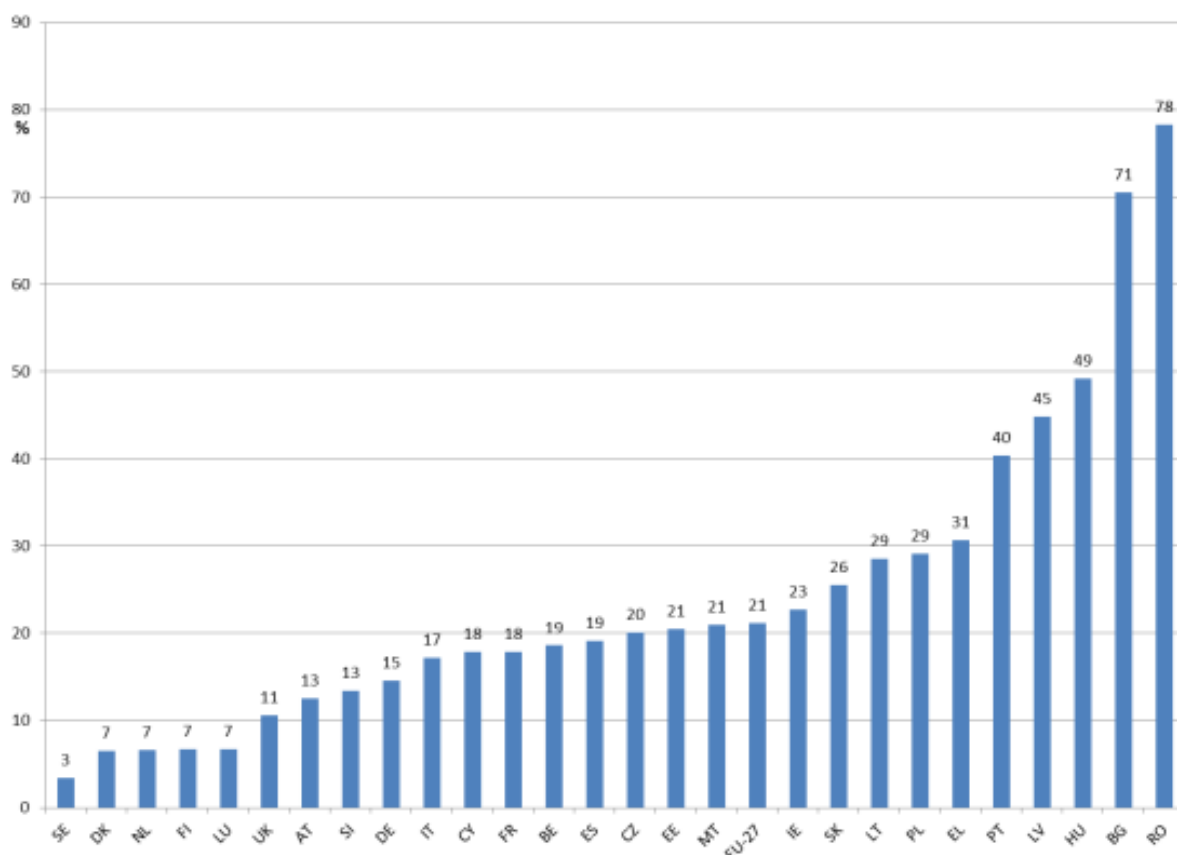
Vynucený nedostatek položek - nového oblečení, dvou párů bot (ročně), čerstvého ovoce a zeleniny, masa, drůbeže a ryb (denně), vhodné knihy, vybavení pro volný čas mimo dům, her pro doma, místa pro přípravu domácích úkolů, volnočasových aktivit, oslav s přáteli či příbuznými, možnost pozvat si přátele, zájezdů a pobytů se školou, dovolených/prázdnin.

Položky deprivace domácnosti:

Vynucený nedostatek položek - obnova zastaralého nábytku, počítač a internet, dluhy, dostatečné vytápění bytu, auto (poslední tři jsou součástí aktuálního indikátoru deprivace EU).

Graf č. 5 udává rozložení míry materiální deprivace měřené pomocí výše charakterizovaného indikátoru s prahem deprivace ve 3 položkách z 18. Podíl takto deprivovaných dětí je pak velmi rozdílný, od 3-7 % ve Švédsku, Dánsku, Nizozemsku, Finsku a Lucembursku, do 70 % a více v Bulharsku a Rumunsku. Průměr zemí EU je 21 % a Česká republika je mu v podstatě velmi blízko (20 %) a vede si nejlépe z postkomunistických zemí. Dokonce je to výsledek lepší než v Irsku, Řecku a Portugalsku a blízko situaci ve Španělsku a Belgii.

Graf č. 5 **Podíl materiálně deprivovaných dětí (index Guio-Gordon-Marlier 2012), děti 1-15, EU-27, data 2010**

Zdroj: Fraser a Marlier 2012

Shrnutí

Shrnutím, pokud jde o rozdíly v míře sociálního vyloučení, rizika chudoby a materiální deprivace dětí, můžeme považovat pozici ČR za **odpovídající průměru zemí EU**, v některých ohledech mírně lepší. Nelze ale v žádném případě chápat situaci jako výrazně lepší, resp. nadprůměrnou.

3.3 Pokus o odhad významu nečerpání dávek hmotné nouze

Na základě dat SILC jsme se pokusili odhadnout nečerpání nároků na dávky sociální pomoci. Nečerpání dávek, na něž mají oprávnění příjemci nárok, je totiž selháním systému, jenž přispívá k nárůstu rizika chudoby a sociálního vyloučení.

Postup byl následující: ve sloupci 1 tabulky č. 31 odhadujeme podíl osob, jejichž průměrné příjmy domácnosti na osobu (podle ekvivalenční škály) byly v roce 2010 pod úrovní životního minima. Úroveň životního minima je přitom kalkulována (ve shodě s metodikou ČSÚ) na základě nároků spojených s příspěvkem na živobytí (tedy bez nákladů na bydlení, jež jsou hrazeny speciálními dávkami) a příjmy domácností jsou sníženy o náklady na bydlení, jež jsou hrazeny uvedenými speciálními dávkami.

Podle údajů SILC 2011 byla v České republice 4 % obyvatel, kteří měli před pobíráním dávek sociální pomoci (tedy po obdržení jiných dávek) a při odečtení nákladů na bydlení²² nižší příjem než životní minimum, zatímco jen 1,7 % obyvatel získalo dávky sociální péče během roku. Toto poslední zjištění zcela neodpovídá evidenci Ministerstva práce a sociálních věcí: podle této evidence ani ne 100 tisíc domácností pobíralo v průměru každý měsíc v roce 2011 dávku hmotné nouze ve formě příspěvku na živobytí, asi 25 tisíc pobíralo dávku doplatku na bydlení (překrývají se ovšem ve velké míře s první skupinou příjemců). Víme ovšem z jiných analýz (viz kap. 5), že přes 50 % příjemců příspěvku na živobytí jsou jednotlivci a že průměrný počet osob na domácnost byl 2,2, tedy by to bylo při předpokladu 100 tisíc příjemců asi 220 tisíc osob. To je více než naznačují zjištění podle SILC (jde asi o 170 tisíc). Navíc, příjemců dávek HN podle SILC by mělo být podle našeho soudu více, než vykazuje, neboť se započítává příjemce dávky i třeba v jediném měsíci roku, zatímco data MPSV pracují s průměrným měsíčním počtem příjemců. Pak tedy výsledek v SILC by se mohl jevit jako podhodnocený (je možné, že všechny relevantní osoby nepřiznaly při šetření, že pobírají dávku hmotné nouze, anebo nebyly v šetření dostatečně zachyceny). Pokud vezmeme toto v úvahu, je potřeba brát další naše odhady s rezervou patrně budou poněkud přehnané.

Zjistili jsme, že mezi osobami, které měly průměrný příjem v roce 2010 pod životním minimem, nepobíralo v tomto roce 72 % dávek sociální pomoci. Považujeme je za osoby, které nevyužívají systém (případy nečerpání dávek). Počet osob, které mají na dávky teoreticky nárok, a osob, které nepobírají dávky, na něž mají nárok, je v jednotlivých kategoriích obyvatelstva zřejmý z tabulky č. 31. V počtech těch, kteří pobírali dávky (sloupec 2) mohou být ovšem i osoby, jejichž příjem v průběhu roku neklesl pod životní minimum. Ty jsme ale nezkoušeli zachytit, neboť můžeme pracovat jen s průměrnými příjmy, což ale nevylučuje, že v některém z měsíců mohl nárok na

²² Tyto jsou totiž hrazeny jinými typy dávek, s předpokladem, že je osobám zachováno životní minimum (to nemusí ovšem vždy platit, neboť výše doplatku na bydlení je limitována náklady pokládanými za přiměřené, a tedy odůvodněné v dané lokalitě).

3. Vybrané aspekty rizika chudoby a sociálního vyloučení s důrazem na situaci dětí

příspěvek na živobytí těmto osobám skutečně vzniknout (příjem dočasně poklesl pod životní minimum).

Tabulka č. 31 **Nárok na dávky hmotné nouze, příjemci dávek a nevyužití (nečerpání) nároků, v procentech z jednotlivých kategorií v populaci (sl. 1 a 2) - odhad na základě šetření SILC 2011, data o příjmech z roku 2010**

	příjem domácnosti pod životním minimem bez dávek hmotné nouze (příjem jako roční průměr): po odečtení dávek HN a nákladů na bydlení	pobírali během roku sociální dávky hmotné nouze (třeba jen v jednom měsíci)	nepobírali během roku žádné sociální dávky hmotné nouze, i když příjem byl pod životním minimem (% z osob pod ŽM ve sl. 1)
celkem	4,0	1,7	72,0
muži	3,8	1,7	70,3
ženy	4,2	1,6	73,6
věk			
0-17	6,5	2,9	64,1
18-24	5,6	1,9	78,1
25-49	3,9	1,7	73,6
50-64	3,3	1,6	70,2
65+	1,4	0,4	97,9
typ domácnosti OECD			
pracující	0,7	0,3	98,6
nezaměstnaná	23,5	11,4	59,8
nepracující důchodci	3,5	1,0	93,4
neaktivní	1,5	0,1	97,3
typ domácnosti EU			
samostatně žijící, do 65	10,7	2,3	82,7
samostatně žijící, nad 65	3,1	0,2	96,7
dvojice, oba pod 65 let	3,6	1,3	75,9
dvojice, alespoň jeden starší než 65 let	0,7	0,3	100
ostatní domácnosti bez dětí	0,9	1,4	84,3
dvojice s 1 dítětem (mladším než 18 let)	3,1	0,9	79,9
dvojice se 2 dětmi	2,4	0,9	84,8
dvojice se 3 a více dětmi	10,2	6,3	41,9
osamělý rodič s dítětem (dětmi)	19,9	7,9	68,0
ostatní domácnosti s dětmi	4,1	2,0	60,3
typ domácnosti podle vzdělání			
nízká úroveň vzdělání - oba základní vzdělání	16,7	8,6	57,2
střední úroveň	3,7	1,8	73,8
vysoká úroveň	1,5	0	100

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Lidé, kteří jsou svými příjmy pod zákonnou hranicí chudoby (a mají nárok na sociální pomoc), se mnohem více koncentrují mezi nezaměstnanými a osamělými rodiči (asi čtvrtina a pětina těchto subkategorií). Dále mezi úplnými rodinami se 3 a více dětmi, samostatně žijícími osobami nad 65 let (přes 10 procent). A konečně jde o osoby 0-17 ale i 18-24 let (kolem 6-7 %). Tato koncentrace prakticky odpovídá vzoru koncentrace ohrožení chudobou podle podmínek pro hranici chudoby v EU. Ukazuje se, že počet osob, které nevyužily nárok na hmotnou nouzi, představuje převážnou část všech kategorií osob s příjmy do životního minima, vyjma kategorie se třemi a více dětmi. Nevyužití dávek je také o něco méně běžné mezi nezaměstnanými a osobami v rodinách s nízkým vzděláním než v jiných kategoriích, i když jejich podíl je stále vysoký, nadpoloviční.

Naopak, problém nečerpání dávek hmotné nouze u osob s příjmy do životního minima se podle zjištění zřejmě vyskytuje nejčastěji mezi osobami nad 65 let, ale i mezi zaměstnanými osobami a v domácnostech s vysokou úrovní vzdělání: tyto domácnosti téměř dávky hmotné nouze nečerpají, i když nároky patrně mají.

Může být ovšem celá řada důvodů pro nečerpání dávek. Jediná existující studie o problému nečerpání dávek u nás (Mareš, 2001) založená na údajích z konce devadesátých let nemohla stanovit odhady rozsahu tohoto jevu, ale pomáhá nám při poznání jeho příčin, přičemž byly uvažovány příčiny obecně dobře známé ze zahraničních studií, zejména z Velké Británie a Nizozemska. V případě České republiky je zajímavé, že stigmatizace oprávněných žadatelů a související administrativní postupy nehrají až tak důležitou roli, i když nejistota ohledně nároků na dávky a nedostatek způsobilosti při podávání žádostí mají zásadní význam - což může hrát roli zejména u zaměstnaných osob.

Nejčastějším uváděným důvodem byla nejistota o nároku na dávky (60 % těch osob, které nežádaly příjmově testované dávky, i když příjem by nároku odpovídal). Navíc, polovina respondentů s příjmem nižším než 1,6násobek životního minima²³ se vyjádřila podobně, tedy že vůbec nezná podmínky nároku na sociální podporu, podporu v nezaměstnanosti a příspěvek na bydlení nebo je zná jen povrchně. Téměř polovina respondentů se domnívala, že informace o sociálních dávkách jsou nesrozumitelné a dvě třetiny respondentů prohlásily, že úředníci, se kterými jednali, projevují jen minimální ochotu jim pomoci (Mareš, 2001).

²³ V té době hranice příjmu, jež určovala nároky na více příjmově testovaných dávek.

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

Předcházející část práce ukázala míru ohrožení chudobou a její vývoj pro různé kategorie domácností v ČR, při využití různých konceptů měření chudoby a různých datových zdrojů. V této kapitole práce k těmto analýzám přidáme hledisko vlivu nákladů na bydlení na míru příjmové chudoby a ohrožení domácností hmotnou nouzí. Již předchozí analýzy VÚPSV ale i analýzy jiných autorů ukázaly, že náklady na bydlení mohou hrát podstatnou roli ve výdajích českých domácností. Na toto zjištění ostatně od roku 2007 reagoval i nový výpočet životního minima, který již náklady na bydlení do životního minima nepočítá a kdy domácnostem při úhradě nákladů na bydlení pomáhají dvě sociální dávky (příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení). Ty berou v potaz skutečné a normativní náklady na bydlení. Tato kapitola tak vychází z předpokladu, že náklady na bydlení domácnost musí uhradit a že její skutečný disponibilní příjem (z pohledu kapitoly definovaný jako „reziduální příjem“) musí být o tyto náklady ponížen. Míra ohrožení domácností chudobou je pak nazírána pomocí výše reziduálního příjmu domácnosti. Více je tento přístup dostupnosti bydlení rozebrán v Jahoda, Špalková (2012).

4.1 Metodologické hledisko

Analýzy provedené v této kapitole vycházejí z mikrodat české části šetření EU-SILC za roky 2008-2011, které byly VÚPSV zakoupeny od ČSÚ. Základní informace o metodě sběru dat a způsobu provádění analýz byly popsány v předchozí části tohoto textu, případně v jiných publikacích VÚPSV. Základní metodické vysvětlivky jsou rovněž uvedeny na web stránkách ČSÚ v části věnující se tomuto šetření. V následujícím textu je sledována míra ohrožení domácností chudobou podle tří odlišných, přesto však doplňujících se ukazatelů, které berou v potaz čisté příjmy (disponibilní) domácnosti a náklady související s bydlením.

Prvním ukazatelem je míra ohrožení domácnosti příjmovou chudobou, pokud ekvalizovaný příjem domácnosti (příjem na spotřební jednotku) je menší než 60 % mediánového ekvalizovaného příjmu. V případě prvního ukazatele jde o téměř totožný ukazatel, jako ve svých analýzách používá Eurostat nebo ČSÚ a který je též použit v jiných kapitolách této monografie. Oproti oficiálně uváděnému ukazateli je však sledován podíl domácností ohrožených chudobou a nikoliv podíl osob ohrožených chudobou. Jak čtenář v následujícím textu uvidí, **nejsou zásadní rozdíly mezi počtem (podílem) domácností a počtem (podílem) osob ohrožených chudobou**. I když námi použitý ukazatel proto nepřináší zásadně odlišný pohled při zkoumání chudoby, lze jej přesto použít ke srovnání s obdobnými statistikami z jiných částí této monografie (viz kapitola 2), hlavně ale tvoří určitou „kotvu“ pro následující dva použité ukazatele.

Druhým ukazatelem je míra ohrožení domácnosti příjmovou chudobou, pokud ekvalizovaný reziduální příjem domácnosti je menší než 60 % mediánového ekvalizovaného reziduálního příjmu. Reziduální příjem je roven disponibilnímu příjmu domácnosti sníženému o náklady na bydlení. Sledování reziduálního příjmu domácnosti odráží názor, že pro domácnost je bydlení základní statek, za jehož spotřebu domácnost musí zaplatit a příjmovou situaci domácnosti lze posuzovat podle disponibilních příjmů domácnosti až po zaplacení nákladů souvisejících s bydlením. V případě tohoto

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

ukazatele lze očekávat vyšší podíl domácností ohrožených příjmovou chudobou než v případě předcházejícího ukazatele. Je tomu tak proto, že po uhrazení nákladů na bydlení se stává rozložení příjmů mezi českými domácnostmi méně rovnoměrné.

Třetím ukazatelem je podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti. Jelikož životní minimum domácnosti nezohledňuje náklady na bydlení, můžeme porovnáním reziduálního příjmu domácnosti s životním minimem jednoduše odpovědět, jaké je ohrožení domácnosti hmotnou nouzí. V rámci tohoto ukazatele jsou sledovány tři úrovně podílu reziduálního příjmu a životního minima. V první úrovni je reziduální příjem domácnosti nižší než životní minimum domácnosti, domácnost je považována za chudou (resp. v hmotné nouzi), jelikož její příjmy nepokryjí ani životní minimum jejích členů a náklady na bydlení. Ve druhé úrovni je reziduální příjem mezi 100 až 150 % životního minima domácnosti, v tomto případě je domácnost považována za ohroženou hmotnou nouzí. Ve třetí úrovni je reziduální příjem větší než 150 % životního minima domácnosti, na tuto domácnost proto není nahlíženo, jako na ohroženou hmotnou nouzí.

Tento třetí ukazatel ohrožení hmotnou nouzí se na první pohled může jevit jako chybný. Položme si otázku, jestli se při poměrování reziduálních příjmů k životnímu minimu může stát, že reziduální příjem je menší než životní minimum domácnosti. A pokud si na tuto otázku odpovíme, že se tak stát nemůže, následující tabulky nám ukáží, že jsme se mylili a že se tato situace v ČR týká cca 4 % domácností. Existuje přitom více důvodů, proč k této situaci může dojít, čtenář by měl vzít v potaz zejména následující:

- Stát u nízkopříjmových domácností nemusí vždy garantovat ŽM jako minimální příjem, jelikož existuje i institut existenčního minima. Mikrodata SILC počítají vždy s životním minimem domácnosti. Pokud stát nízkopříjmové domácnosti garantuje nižší částku životního minima, bude ve výsledku její reziduální příjem nižší, než je částka životního minima stanovaná v šetření ČSÚ.
- Nízkopříjmová domácnost obývá byt, u kterého jsou náklady vyšší než tzv. normativní náklady. Stát v tomto případě domácnosti uhradí maximálně normativní náklady, její reziduální příjem bude nižší než životní minimum.
- U domácnosti může dojít k časovému nesouladu mezi výdaji za domácnost (v daném roce zvýšené) a sociálními příjmy (v daném roce nižší). Sociální příjmy na tento nesoulad mezi „zvýšenými náklady“ a „nižšími příjmy“ budou reagovat až v následujícím období.
- Šetření SILC eviduje výdaje na bydlení sledovaného roku, ale příjmy jsou evidovány za rok předcházející. Zde se jedná o jiný typ časového nesouladu. Předpokládejme, že v případě domácnosti, kde její přednosta v tomto roce získá práci po dlouhotrvající nezaměstnanosti, dojde zároveň k přestěhování do jiného bytu s vyššími náklady. Zvýšené příjmy domácnosti se ale v datech SILC objeví až příští rok, tento rok jsou evidovány pouze vyšší náklady. Může se tak stát, že domácnost má reziduální příjem menší než životní minimum domácnosti, ve skutečnosti to ale u této domácnosti nebude pravda.

Jistým metodickým nedostatkem prováděného rozboru je způsob, jakým jsou uváděny náklady na bydlení. U domácností v nájmu tyto obsahují měsíční cenu za nájem/pronájem, domácnosti obývající vlastní byt (nebo družstevní) pak nájem neplatí. Může se stát, že domácnost ve vlastním bytě si tento zakoupila s využitím úvěru na bydlení (typicky hypotéka). Pravidelná měsíční splátka by v tomto případě šla považovat za ekvivalent nájemného, dle metodiky ČSÚ s tímto výkladem však

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

nepočítáme. Za této situace bychom však měli očekávat, že míra ohrožení chudobou u domácností ve vlastních bytech bude nižší než u domácností v bytech nájemních.

Výše uvedené tři ukazatele míry ohrožení chudobou jsou ukázány pro roky 2008 až 2011, domácnosti jsou přitom dále členěny podle následujících hledisek:

- pohlaví přednosty domácnosti,
- věk přednosty domácnosti,
- právní důvod užívání bytu (zjednodušené třídění),
- velikost obce (zjednodušené třídění),
- děti v domácnosti ano/ne
- počet dětí v domácnosti
- druh domácnosti dle členění EU,
- druh domácnosti podle pracovní aktivity a
- druh domácnosti podle vzdělání.

4.2 Výsledky

Následující tabulka č. 32 ukazuje výsledky provedeného rozboru z pohledu chudoby domácností podle osoby přednosty domácnosti neboli osoby v čele hospodařící domácnosti. Vlivem aplikace pravidel Českého statistického úřadu pro určení **přednosti** domácnosti je tímto ve většině případů muž. Tabulka neukazuje, že by mezi roky 2008 a 2011 došlo k nějakým zásadním změnám v počtu chudých domácností. Pokud se podíváme na první ukazatel - míra ohrožení chudobou s ohledem na 60 % mediánového disponibilního příjmu, pak v roce 2008 bylo chudobou ohroženo 10,3 % domácností, v roce 2011 to bylo 10,5 % domácností. Výrazně jinak tento ukazatel nahlíží na ohrožení chudobou za situace, kdy osobou v čele domácnosti je muž a kdy je jím žena. Jestliže v roce 2011 je chudobou ohroženo 6,9 % domácností muže, u domácností s přednostou ženou je tomu tak z 22,7 %. Opět ovšem, vývoj mezi roky 2008-2011 neukazuje na žádnou podstatnou změnu. Proč je domácnost s ženou coby přednostou více ohrožena chudobou pak více osvětluje tabulka č. 38, kdy chudobou jsou více ohroženy domácnosti jednotlivce staršího 65 let a domácnosti samoživitele s dítětem. V obou dvou případech je v ČR žena častěji přednostou domácnosti.

Ukazatel míra ohrožení chudobou s ohledem na 60 % mediánového reziduálního příjmu ukazuje, že v roce 2011 je chudobou ohroženo 19 % domácností. Opět, mezi roky 2008 a 2011 nelze u tohoto ukazatele hovořit o nějaké změně v jeho hodnotě. U tohoto ukazatele je ale chudobou ohroženo téměř 45 % domácností, kde v čele je žena. U mužů je tento podíl čtvrtinový.

V případě ukazatele ohrožení domácností hmotnou nouzí, má 4,1 % domácností v roce 2011 reziduální příjem nižší než životní minimum. I zde platí, že mezi roky 2008-2011 nedošlo k podstatné změně a že domácnosti, kde v čele je žena, jsou hmotnou nouzí ohroženy více než domácnosti, kde v čele je muž.

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

Tabulka č. 32 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - pohlaví přednosta domácnosti**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
pohlaví přednosta domácnosti	muž	76,6	6,6	93,4	100,0	10,8	89,2	100,0	3,0	3,3	93,7	100,0
	žena	23,4	22,6	77,4	100,0	47,3	52,7	100,0	7,4	11,9	80,8	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
pohlaví přednosta domácnosti	muž	76,8	5,8	94,2	100,0	11,1	88,9	100,0	2,2	2,8	95,0	100,0
	žena	23,2	23,4	76,6	100,0	46,9	53,1	100,0	7,6	9,7	82,8	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
pohlaví přednosta domácnosti	muž	76,9	6,0	94,0	100,0	10,1	89,9	100,0	2,4	2,6	95,0	100,0
	žena	23,1	22,9	77,1	100,0	42,7	57,3	100,0	8,0	9,0	83,0	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
pohlaví přednosta domácnosti	muž	76,8	6,9	93,1	100,0	11,2	88,8	100,0	2,8	2,9	94,3	100,0
	žena	23,2	22,7	77,3	100,0	44,6	55,4	100,0	8,5	8,9	82,6	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Následující tabulka č. 33 se dívá na chudobu domácností optikou stáří **přednosta** domácnosti. Dle prvního ukazatele jsou příjmovou chudobou ohroženy všechny domácnosti velmi podobně, nepatrně větší míra ohrožení je u domácností s přednostou do 26 let a mírně větší je i míra příjmové chudoby u domácností s přednostou starším 81 let. U obou dvou typů domácností se může ve větší míře jednat o jednočlenné domácnosti, které v souvislosti s bydlením nemohou realizovat úspory z rozsahu.

K zaznamenání je rovněž skutečnost, že druhý a třetí ukazatel naznačují odlišně míru ohrožení chudobou a hmotnou nouzí pro domácnosti, kde přednosta je starobní důchodce (starší 60 let). Protože je těmto domácnostem garantováno životní minimum ve standardní výši, podíl domácností s reziduálním příjmem nižším než ŽM je velmi nízký, rozhodně nižší než průměr ČR. Tyto domácnosti tak podle ukazatele 3 jsou nejméně ohroženy hmotnou nouzí. Naproti tomu nízká diference starobních důchodů a obecně spíše nižší náhradový poměr způsobují, že po odečtení nákladů na bydlení mají tyto domácnosti ve větší míře ekvalizovaný reziduální příjem nižší než 60 % mediánové hodnoty. Dokonce platí, že čím starší je přednosta domácnosti, tím větší je

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

pravděpodobnost, že domácnost bude ohrožena příjmovou chudobou. Velmi podobné výsledky pak ukazuje tabulka č. 38.

Tabulka č. 33 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - věk přednosti domácnosti**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
věk přednosti domácnosti	18-26	2,9	19,6	80,4	100,0	26,4	73,6	100,0	10,3	11,1	78,6	100,0
	27-30	6,1	8,6	91,4	100,0	12,4	87,6	100,0	5,3	5,5	89,1	100,0
	31-40	19,6	10,7	89,3	100,0	14,5	85,5	100,0	5,5	5,2	89,3	100,0
	41-50	18,7	11,2	88,8	100,0	15,3	84,7	100,0	5,9	4,9	89,3	100,0
	51-60	21,4	9,5	90,5	100,0	14,7	85,3	100,0	3,1	4,9	92,0	100,0
	61-70	16,1	8,5	91,5	100,0	24,0	76,0	100,0	2,1	5,3	92,7	100,0
	71-80	11,2	9,7	90,3	100,0	31,5	68,5	100,0	1,1	5,7	93,2	100,0
	81-	4,1	13,2	86,8	100,0	38,7	61,3	100,0	1,9	4,7	93,4	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
věk přednosti domácnosti	18-26	2,9	24,2	75,8	100,0	28,5	71,5	100,0	13,9	7,4	78,7	100,0
	27-30	5,6	6,0	94,0	100,0	10,5	89,5	100,0	3,4	2,4	94,2	100,0
	31-40	19,8	8,8	91,2	100,0	13,9	86,1	100,0	3,2	5,0	91,8	100,0
	41-50	18,2	9,3	90,7	100,0	13,8	86,2	100,0	4,4	3,7	92,0	100,0
	51-60	21,1	9,9	90,1	100,0	15,3	84,7	100,0	4,3	3,9	91,8	100,0
	61-70	16,5	8,7	91,3	100,0	23,9	76,1	100,0	2,0	4,3	93,7	100,0
	71-80	11,6	10,9	89,1	100,0	32,8	67,2	100,0	1,4	5,1	93,5	100,0
	81-	4,2	14,5	85,5	100,0	41,5	58,5	100,0	0,9	5,8	93,4	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
věk přednosti domácnosti	18-26	3,1	15,6	84,4	100,0	22,5	77,5	100,0	9,4	8,2	82,4	100,0
	27-30	5,2	7,9	92,1	100,0	11,2	88,8	100,0	4,1	3,5	92,4	100,0
	31-40	20,3	10,3	89,7	100,0	13,6	86,4	100,0	4,6	4,1	91,3	100,0
	41-50	18,1	10,6	89,4	100,0	14,5	85,5	100,0	4,6	3,8	91,7	100,0
	51-60	20,8	9,3	90,7	100,0	15,2	84,8	100,0	4,3	3,7	92,0	100,0
	61-70	17,1	8,4	91,6	100,0	19,2	80,8	100,0	1,8	3,8	94,4	100,0
	71-80	10,9	10,2	89,8	100,0	26,8	73,2	100,0	1,4	4,0	94,6	100,0
	81-	4,5	12,3	87,7	100,0	36,0	64,0	100,0	1,6	5,8	92,6	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
věk přednosti domácnosti	18-26	2,9	19,0	81,0	100,0	29,3	70,7	100,0	12,8	7,0	80,2	100,0
	27-30	5,2	9,8	90,2	100,0	13,2	86,8	100,0	5,6	4,3	90,1	100,0
	31-40	20,5	11,1	88,9	100,0	14,9	85,1	100,0	4,7	4,3	91,0	100,0
	41-50	18,5	11,3	88,7	100,0	16,6	83,4	100,0	4,7	4,2	91,1	100,0
	51-60	20,0	10,1	89,9	100,0	15,6	84,4	100,0	5,0	4,1	90,9	100,0
	61-70	17,4	8,9	91,1	100,0	20,8	79,2	100,0	2,3	3,9	93,8	100,0
	71-80	10,4	9,8	90,2	100,0	27,5	72,5	100,0	1,5	4,1	94,3	100,0
	81-	5,0	9,9	90,1	100,0	33,2	66,8	100,0	1,6	4,8	93,5	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Následující tabulka č. 34 dělí domácnosti podle právního důvodu užívání bytu na vlastnické bydlení (vlastní byt, RD, družstevní byt), nájemní bydlení s tržním nebo regulovaným nájmem a ostatní bydlení (služební, domovnický, ostatní bezplatné užívání). Domácnosti většinou bydlí ve vlastním bytě, jejich podíl navíc mezi roky 2008 a 2011 vzrostl ze 73 % na 77,9 %. Druhým nejčastějším typem bydlení je pak nájemní bydlení, kdy do roku 2010 převažovaly byty s regulovaným nájmem. Vlivem ukončované deregulace nájemního bydlení přešla velká část bytů od 1.1.2011 do režimu smluvního nájemného, proto v datech SILC 2011 poklesl podíl domácností v regulovaném nájmu ve prospěch bytů s tržním nájmem.

Tabulka č. 34 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - právní důvod užívání bytu**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
právní důvod užívání bytu (zjednodušení)	vlastnické	73,0	7,8	92,2	100,0	15,1	84,9	100,0	2,4	3,9	93,6	100,0
	tržní nájem	5,5	19,6	80,4	100,0	35,2	64,8	100,0	13,0	11,6	75,4	100,0
	regulovaný nájem	17,6	16,1	83,9	100,0	31,0	69,0	100,0	7,5	9,4	83,1	100,0
	ostatní	3,8	17,8	82,2	100,0	24,1	75,9	100,0	4,5	4,3	91,2	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
právní důvod užívání bytu (zjednodušení)	vlastnické	74,2	7,3	92,7	100,0	14,9	85,1	100,0	1,8	3,1	95,1	100,0
	tržní nájem	6,0	19,8	80,2	100,0	35,1	64,9	100,0	12,1	10,1	77,9	100,0
	regulovaný nájem	16,3	16,8	83,2	100,0	33,0	67,0	100,0	8,0	8,4	83,6	100,0
	ostatní	3,5	16,0	84,0	100,0	25,6	74,4	100,0	3,5	2,9	93,6	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
právní důvod užívání bytu (zjednodušení)	vlastnické	76,6	7,6	92,4	100,0	13,7	86,3	100,0	2,0	2,8	95,2	100,0
	tržní nájem	5,4	18,9	81,1	100,0	31,3	68,7	100,0	13,9	6,7	79,4	100,0
	regulovaný nájem	14,9	16,9	83,1	100,0	32,5	67,5	100,0	8,8	9,5	81,7	100,0
	ostatní	3,2	18,0	82,0	100,0	21,5	78,5	100,0	3,5	3,9	92,6	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
právní důvod užívání bytu (zjednodušení)	vlastnické	77,9	8,5	91,5	100,0	15,2	84,8	100,0	2,4	3,2	94,4	100,0
	tržní nájem	13,9	21,2	78,8	100,0	36,2	63,8	100,0	11,8	9,4	78,8	100,0
	regulovaný nájem	4,8	8,7	91,3	100,0	28,8	71,2	100,0	8,9	7,8	83,2	100,0
	ostatní	3,4	15,1	84,9	100,0	20,5	79,5	100,0	4,7	3,4	91,9	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Z hlediska ohrožení chudobou jsou dlouhodobě nejméně ohroženy příjmovou chudobou domácnosti ve vlastnickém bydlení. Naopak, domácnosti v nájemním bydlení jsou příjmovou chudobou ohroženy více (rodiny s dětmi, domácnosti s nepravidelnými příjmy), což platí zejména, pokud ohrožení příjmovou chudobou posuzujeme pomocí reziduálního příjmu (druhý ukazatel). Oba dva ukazatele ohrožení příjmovou chudobou (první a druhý ukazatel) mezi roky 2008-2011 nezaznamenaly velkých změn, s výjimkou domácností v bytech s regulovaným nájmem pro rok 2011, u kterých se hodnoty obou ukazatelů snížily. Domníváme se, že je tomu tak zejména proto, že domácnosti v menších městech a obcích (které mají obecně nižší příjmy oproti domácnostem z velkých měst) byly v roce 2011 přeřazeny do kategorie tržního nájemného. Domácnosti velkých měst a Středočeského kraje (deregulace končí 2012) jsou zřejmě méně ohroženy příjmovou chudobou.

Další zajímavou skutečností plynoucí z tabulky č. 34 je to, že u domácností v tržním nájmu se mezi roky 2008-2011 snížila míra ohrožení hmotnou nouzí, zatímco u domácností v nájmu regulovaném tato míra rostla. Jedno vysvětlení souvisí s výše popsaným přeřazením části domácností z kolonky regulované nájemné do kolonky tržní nájemné. Domácnosti menších měst mají sice obecně nižší příjmy než domácnosti větších měst, současně ale obecně platí nižší nájem (při jinak srovnatelných parametrech bydlení). Dalším zdůvodněním může být, že před nastartováním deregulace nájemního bydlení byl trh nájemního bydlení více pokřivený, probíhající deregulace (a ekonomická krize) vedla ke snížení cen na volném trhu s nájemními byty doprovázenému růstem cen na trhu s regulovanými byty.

Při zdůvodnění nezhoršování situace ohrožení domácností hmotnou nouzí ale nesmíme též zapomenout na skutečnost, že v uvedeném období nedošlo k valorizaci částek životního minima. To v roce 2011 způsobuje jisté podhodnocení míry ohrožení hmotnou nouzí.

Výše popsaný komentář využíval k vysvětlení míry ohrožení chudobou i velikost obce. Rozbor tohoto faktoru je samostatně proveden v tabulce č. 35. Výsledky tabulky jsou v souladu s výše uvedeným komentářem.

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

Tabulka č. 35 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - velikost obce**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
velikost obce	do 2 000	24,2	8,9	91,1	100,0	14,3	85,7	100,0	2,0	4,0	93,9	100,0
	2 000 - 10 000	19,2	10,9	89,1	100,0	19,0	81,0	100,0	3,4	5,7	90,9	100,0
	10 000 - 50 000	21,5	12,5	87,5	100,0	21,6	78,4	100,0	5,3	5,6	89,1	100,0
	více než 50 000	35,2	9,7	90,3	100,0	21,6	78,4	100,0	4,9	5,8	89,3	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
velikost obce	do 2 000	24,3	10,1	89,9	100,0	17,0	83,0	100,0	2,3	3,4	94,3	100,0
	2 000 - 10 000	19,1	10,7	89,3	100,0	18,6	81,4	100,0	2,8	5,0	92,3	100,0
	10 000 - 50 000	21,3	10,8	89,2	100,0	20,7	79,3	100,0	4,4	3,8	91,8	100,0
	více než 50 000	35,3	8,8	91,2	100,0	20,7	79,3	100,0	4,1	5,1	90,8	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
velikost obce	do 2 000	24,3	11,1	88,9	100,0	15,1	84,9	100,0	2,8	2,9	94,2	100,0
	2 000 - 10 000	19,0	9,8	90,2	100,0	16,5	83,5	100,0	3,1	4,6	92,3	100,0
	10 000 - 50 000	21,3	12,0	88,0	100,0	21,4	78,6	100,0	5,2	4,8	89,9	100,0
	více než 50 000	35,4	7,9	92,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,3	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
velikost obce	do 2 000	23,8	12,3	87,7	100,0	16,8	83,2	100,0	3,5	3,8	92,7	100,0
	2 000 - 10 000	19,0	9,7	90,3	100,0	18,1	81,9	100,0	2,8	3,4	93,8	100,0
	10 000 - 50 000	21,6	11,7	88,3	100,0	21,2	78,8	100,0	5,1	5,0	89,9	100,0
	více než 50 000	35,5	9,1	90,9	100,0	19,5	80,5	100,0	4,7	4,6	90,7	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Tabulky č. 36 a 37 hodnotí situaci domácností pohledem počtu dětí. Míra ohrožení příjmovou chudobou při využití disponibilního příjmu je mírně vyšší u domácností s dítětem, naopak při využití reziduálního příjmu je vyšší míra ohrožení příjmovou chudobou u domácností bez dětí. Ty totiž při hrazení nákladů spojených s bydlením mohou méně využít úspor z rozsahu, náklady na bydlení jim snižují příjmy relativně více, než je tomu u domácností s dětmi.

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

Tabulka č. 36 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - jsou v domácnosti děti?**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
má domácnost děti?	nemá	65,0	9,8	90,2	100,0	21,4	78,6	100,0	3,4	4,9	91,7	100,0
	má	35,0	11,3	88,7	100,0	15,4	84,6	100,0	5,0	6,2	88,8	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
má domácnost děti?	nemá	64,9	9,5	90,5	100,0	22,1	77,9	100,0	2,8	4,2	92,9	100,0
	má	35,1	10,5	89,5	100,0	14,4	85,6	100,0	4,6	4,7	90,7	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
má domácnost děti?	nemá	65,0	9,1	90,9	100,0	19,3	80,7	100,0	3,1	3,8	93,1	100,0
	má	35,0	11,4	88,6	100,0	14,6	85,4	100,0	4,9	4,5	90,6	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
má domácnost děti?	nemá	65,4	9,8	90,2	100,0	20,5	79,5	100,0	3,7	3,9	92,4	100,0
	má	34,6	12,0	88,0	100,0	16,0	84,0	100,0	4,9	5,0	90,2	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 37 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - kolik je v domácnosti dětí?**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
kolik má domácnost dětí?	bez dětí	65,0	9,8	90,2	100,0	21,4	78,6	100,0	3,4	4,9	91,7	100,0
	1 dítě	17,0	10,1	89,9	100,0	14,2	85,8	100,0	4,2	5,1	90,8	100,0
	2 děti	15,3	10,9	89,1	100,0	14,5	85,5	100,0	5,3	5,7	89,0	100,0
	3 děti	2,4	18,5	81,5	100,0	25,6	74,4	100,0	7,2	14,0	78,8	100,0
	4 a více dětí	0,4	35,3	64,7	100,0	43,7	56,3	100,0	17,7	23,6	58,7	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
kolik má domácnost dětí?	bez dětí	64,9	9,5	90,5	100,0	22,1	77,9	100,0	2,8	4,2	92,9	100,0
	1 dítě	17,2	8,1	91,9	100,0	11,5	88,5	100,0	3,7	3,6	92,7	100,0
	2 děti	15,0	10,6	89,4	100,0	15,5	84,5	100,0	4,5	4,8	90,7	100,0
	3 děti	2,5	20,8	79,2	100,0	21,9	78,1	100,0	9,1	8,7	82,2	100,0
	4 a více dětí	0,4	47,0	53,0	100,0	47,6	52,4	100,0	19,0	22,1	58,9	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
kolik má domácnost dětí?	bez dětí	65,0	9,1	90,9	100,0	19,3	80,7	100,0	3,1	3,8	93,1	100,0
	1 dítě	17,0	9,6	90,4	100,0	13,0	87,0	100,0	3,9	3,7	92,4	100,0
	2 děti	15,4	10,4	89,6	100,0	13,7	86,3	100,0	4,4	4,2	91,3	100,0
	3 děti	2,3	26,1	73,9	100,0	26,8	73,2	100,0	13,1	10,3	76,6	100,0
	4 a více dětí	0,4	39,4	60,6	100,0	48,1	51,9	100,0	14,7	18,4	66,9	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
kolik má domácnost dětí?	bez dětí	65,4	9,8	90,2	100,0	20,5	79,5	100,0	3,7	3,9	92,4	100,0
	1 dítě	16,9	9,6	90,4	100,0	13,6	86,4	100,0	5,0	3,9	91,1	100,0
	2 děti	14,6	11,6	88,4	100,0	15,7	84,3	100,0	3,4	5,1	91,4	100,0
	3 děti	2,6	20,2	79,8	100,0	23,4	76,6	100,0	7,7	6,7	85,6	100,0
	4 a více dětí	0,5	54,9	45,1	100,0	59,0	41,0	100,0	26,6	26,0	47,4	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Informačně přínosné je hledisko druhu domácnosti, které rozděluje domácnosti do 10 skupin (viz tabulka č. 38). Podle této tabulky jsou nejvíce příjmovou chudobou ohroženy domácnosti jednotlivců (mladší nebo starší 65 let), domácnosti s 3+ dětmi a domácnosti samoživitele s dětmi. Zvláště posledně jmenovaná skupina domácností je ohrožena jak příjmovou chudobou, tak hmotnou nouzí.

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

Tabulka č. 38 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - druh domácnosti dle členění EU**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. - typ EU	jednotlivec < 65 let	12,9	19,3	80,7	100,0	34,0	66,0	100,0	8,9	7,9	83,3	100,0
	Jednotlivec > 65 let	11,9	17,9	82,1	100,0	56,0	44,0	100,0	2,4	9,7	87,9	100,0
	2 dosp., oba < 65	16,9	5,6	94,4	100,0	8,7	91,3	100,0	2,8	3,2	94,0	100,0
	2 dosp., min. 1 >65	12,0	2,7	97,3	100,0	7,0	93,0	100,0	1,1	1,5	97,4	100,0
	ostat. dom. bez dětí	10,5	2,4	97,6	100,0	2,7	97,3	100,0	1,0	1,3	97,7	100,0
	2 dosp. a 1 dítě	10,4	6,5	93,5	100,0	9,0	91,0	100,0	3,0	3,2	93,8	100,0
	2 dosp. a 2 děti	12,9	7,5	92,5	100,0	9,9	90,1	100,0	3,1	4,6	92,4	100,0
	2 dosp. a 3+ dětí	2,5	21,1	78,9	100,0	28,7	71,3	100,0	9,1	15,1	75,7	100,0
	1 dosp. a 1+ dětí	4,4	38,4	61,6	100,0	53,0	47,0	100,0	19,6	18,7	61,7	100,0
	ostat. dom. s dětmi	5,6	5,3	94,7	100,0	7,0	93,0	100,0	1,3	2,8	95,9	100,0
celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0	

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. - typ EU	jednotlivec < 65 let	12,8	19,2	80,8	100,0	35,8	64,2	100,0	8,2	7,6	84,3	100,0
	Jednotlivec > 65 let	11,6	19,8	80,2	100,0	59,1	40,9	100,0	2,5	9,5	88,0	100,0
	2 dosp., oba < 65	16,6	4,5	95,5	100,0	7,9	92,1	100,0	1,7	1,9	96,4	100,0
	2 dosp., min. 1 >65	12,6	2,2	97,8	100,0	8,3	91,7	100,0	0,6	1,3	98,1	100,0
	ostat. dom. bez dětí	10,6	1,7	98,3	100,0	3,3	96,7	100,0	,5	0,8	98,7	100,0
	2 dosp. a 1 dítě	10,5	4,7	95,3	100,0	7,5	92,5	100,0	1,0	3,8	95,2	100,0
	2 dosp. a 2 děti	12,6	7,2	92,8	100,0	11,6	88,4	100,0	2,6	3,3	94,1	100,0
	2 dosp. a 3+ dětí	2,7	22,5	77,5	100,0	23,6	76,4	100,0	11,0	10,8	78,2	100,0
	1 dosp. a 1+ dětí	4,2	38,4	61,6	100,0	46,1	53,9	100,0	21,7	11,5	66,8	100,0
	ostat. dom. s dětmi	5,7	5,3	94,7	100,0	7,1	92,9	100,0	1,4	2,6	96,0	100,0
celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0	

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. - typ EU	jednotlivec < 65 let	12,4	17,3	82,7	100,0	31,5	68,5	100,0	8,3	6,4	85,3	100,0
	Jednotlivec > 65 let	11,1	18,9	81,1	100,0	50,2	49,8	100,0	2,8	7,8	89,5	100,0
	2 dosp., oba < 65	17,0	5,4	94,6	100,0	9,5	90,5	100,0	1,8	2,8	95,4	100,0
	2 dosp., min. 1 >65	12,9	1,9	98,1	100,0	6,1	93,9	100,0	0,5	1,2	98,3	100,0
	ostat. dom. bez dětí	10,6	2,1	97,9	100,0	3,0	97,0	100,0	,6	1,2	98,2	100,0
	2 dosp. a 1 dítě	11,1	7,6	92,4	100,0	10,6	89,4	100,0	3,1	2,9	94,0	100,0
	2 dosp. a 2 děti	12,9	8,5	91,5	100,0	11,1	88,9	100,0	3,1	4,0	92,9	100,0
	2 dosp. a 3+ dětí	2,5	21,5	78,5	100,0	23,8	76,2	100,0	9,3	9,6	81,0	100,0
	1 dosp. a 1+ dětí	4,5	36,3	63,7	100,0	44,8	55,2	100,0	19,6	11,5	68,9	100,0
	ostat. dom. s dětmi	4,8	3,0	97,0	100,0	4,4	95,6	100,0	0,8	0,4	98,8	100,0
celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0	

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. - typ EU	jednotlivec < 65 let	12,6	18,9	81,1	100,0	33,3	66,7	100,0	9,9	6,7	83,3	100,0
	Jednotlivec > 65 let	11,1	17,2	82,8	100,0	50,6	49,4	100,0	3,1	6,7	90,3	100,0
	2 dosp., oba < 65	17,6	7,3	92,7	100,0	11,6	88,4	100,0	3,1	3,6	93,3	100,0
	2 dosp., min. 1 >65	13,2	2,7	97,3	100,0	7,1	92,9	100,0	0,7	1,4	97,8	100,0
	ostat. dom. bez dětí	11,2	3,1	96,9	100,0	5,3	94,7	100,0	,9	1,4	97,6	100,0
	2 dosp. a 1 dítě	10,6	6,8	93,2	100,0	9,5	90,5	100,0	3,0	2,8	94,2	100,0
	2 dosp. a 2 děti	11,9	9,3	90,7	100,0	11,9	88,1	100,0	2,4	4,0	93,5	100,0
	2 dosp. a 3+ děti	2,5	22,7	77,3	100,0	25,9	74,1	100,0	7,8	9,7	82,5	100,0
	1 dosp. a 1+ děti	4,2	33,7	66,3	100,0	46,8	53,2	100,0	18,6	10,9	70,6	100,0
	ostat. dom. s dětmi	5,1	8,6	91,4	100,0	10,7	89,3	100,0	4,2	4,3	91,5	100,0
celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0	

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Rozpor při měření míry ohrožení chudobou a hmotnou nouzí při použití reziduálního příjmu lze nejlépe vidět na domácnosti jednotlivce. Pokud je mladší 65 let, je v roce 2011 ohrožen jak příjmovou chudobou (33,3 %), tak hmotnou nouzí (9,9 %). Naproti tomu důchodcovská domácnost jednotlivce je dokonce ještě více ohrožena příjmovou chudobou (50,6 %), méně však hmotnou nouzí (3,1 %).

Obdobné výsledky dostaneme, pokud ohrožení chudobou a hmotnou nouzí u domácností posuzujeme podle pracovní aktivity (viz tabulka č. 39). Z hlediska pobídek k pracovní aktivitě je jistě dobře, že domácnosti, kde alespoň jedna osoba je ekonomicky aktivní jsou minimálně ohroženy příjmovou chudobou. Naopak, nedůchodcovské domácnosti ekonomicky neaktivních osob (3,8 % + 1,2 % v roce 2011) jsou ve velké míře ohroženy příjmovou chudobou i hmotnou nouzí.

Tabulka č. 39 Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - druh domácnosti podle pracovní aktivity

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle pracovní aktivity	aspoň 1 člen EA	67,4	5,2	94,8	100,0	8,9	91,1	100,0	1,7	3,4	94,9	100,0
	nikdo není EA	3,9	72,1	27,9	100,0	73,7	26,3	100,0	52,4	20,0	27,5	100,0
	důchodci (nikdo EA)	28,0	12,6	87,4	100,0	35,5	64,5	100,0	1,8	7,2	90,9	100,0
	nikdo EA a důchod.	0,8	63,8	36,2	100,0	71,7	28,3	100,0	39,1	29,5	31,4	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle pracovní aktivity	aspoň 1 člen EA	68,2	4,6	95,4	100,0	8,9	91,1	100,0	1,5	2,6	95,9	100,0
	nikdo není EA	3,1	75,7	24,3	100,0	71,8	28,2	100,0	46,0	22,7	31,3	100,0
	důchodci (nikdo EA)	27,8	13,4	86,6	100,0	37,6	62,4	100,0	2,4	6,0	91,6	100,0
	nikdo EA a důchod.	0,9	68,8	31,2	100,0	69,4	30,6	100,0	37,2	23,3	39,6	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle pracovní aktivity	aspoň 1 člen EA	68,2	5,1	94,9	100,0	8,9	91,1	100,0	1,6	2,5	95,9	100,0
	nikdo není EA	3,8	69,9	30,1	100,0	69,9	30,1	100,0	45,3	19,8	35,0	100,0
	důchodci (nikdo EA)	27,1	11,9	88,1	100,0	30,7	69,3	100,0	2,1	5,1	92,9	100,0
	nikdo EA a důchod.	0,9	63,5	36,5	100,0	68,4	31,6	100,0	36,6	25,0	38,4	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle pracovní aktivity	aspoň 1 člen EA	67,5	5,6	94,4	100,0	10,1	89,9	100,0	1,8	2,7	95,5	100,0
	nikdo není EA	3,8	77,2	22,8	100,0	74,1	25,9	100,0	48,4	22,3	29,3	100,0
	důchodci (nikdo EA)	27,5	11,2	88,8	100,0	31,0	69,0	100,0	2,3	5,0	92,7	100,0
	nikdo EA a důchod.	1,2	56,6	43,4	100,0	63,2	36,8	100,0	36,3	16,3	47,5	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

Do jisté míry předvídatelné výsledky opět získáme, pokud domácnosti roztrídíme podle dosaženého vzdělání (tabulka č. 40). Domácnosti s nejnižším vzděláním jsou chudobou a hmotnou nouzí ohroženy v mnohem větší míře než domácnosti, kde alespoň jedna osoba má VŠ. U posledně jmenovaných je míra ohrožení chudobou spíš zanedbatelná.

Tabulka č. 40 **Podíl domácností (v %) ohrožených chudobou nebo hmotnou nouzí na datech SILC 2008-2011 - druh domácnosti podle vzdělání**

SILC 2008		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle vzdělání	nízká (bez/ZŠ)	9,1	30,2	69,8	100,0	51,0	49,0	100,0	10,6	12,9	76,5	100,0
	střední (SŠ)	75,6	9,3	90,7	100,0	18,1	81,9	100,0	3,6	5,2	91,2	100,0
	vysoká (VŠ)	15,3	3,4	96,6	100,0	6,4	93,6	100,0	2,2	1,1	96,7	100,0
	celkem	100,0	10,3	89,7	100,0	19,3	80,7	100,0	4,0	5,3	90,7	100,0

SILC 2009		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle vzdělání	nízká (bez/ZŠ)	9,3	29,5	70,5	100,0	53,0	47,0	100,0	9,9	10,9	79,2	100,0
	střední (SŠ)	74,2	9,0	91,0	100,0	18,1	81,9	100,0	3,1	4,2	92,7	100,0
	vysoká (VŠ)	16,6	3,1	96,9	100,0	6,5	93,5	100,0	1,6	1,5	96,9	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	19,4	80,6	100,0	3,5	4,4	92,2	100,0

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

SILC 2010		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle vzdělání	nízká (bez/ZŠ)	8,8	30,1	69,9	100,0	46,3	53,7	100,0	12,2	9,3	78,5	100,0
	střední (SŠ)	73,2	9,1	90,9	100,0	16,8	83,2	100,0	3,1	4,0	92,9	100,0
	vysoká (VŠ)	18,0	3,1	96,9	100,0	6,9	93,1	100,0	1,9	1,7	96,4	100,0
	celkem	100,0	9,9	90,1	100,0	17,7	82,3	100,0	3,7	4,0	92,2	100,0

SILC 2011		podíl na celkem	At-risk-of-poverty rate - 60 % mediánu ekvalizovaného						podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti			
			disponibilního příjmu			reziduálního příjmu			< 100 %	100 - 150 %	> 150 %	suma
			A	N	suma	A	N	suma				
druh domác. podle vzdělání	nízká (bez/ZŠ)	7,9	27,6	72,4	100,0	48,9	51,1	100,0	10,9	9,6	79,5	100,0
	střední (SŠ)	72,8	10,5	89,5	100,0	18,8	81,2	100,0	3,9	4,4	91,7	100,0
	vysoká (VŠ)	19,3	3,7	96,3	100,0	7,4	92,6	100,0	2,1	1,6	96,3	100,0
	celkem	100,0	10,5	89,5	100,0	19,0	81,0	100,0	4,1	4,3	91,6	100,0

Zdroj: SILC 2008-2011, vlastní výpočty

4.3 Závěry

Tato kapitola hodnotila míru ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí u českých domácností mezi lety 2008-2011. Oproti kapitole 2 pracovala s proměnnou nazvanou reziduální příjem. Ten je pro potřeby analýzy spočítán jako disponibilní příjem domácnosti snížený o náklady na bydlení. Vycházíme tím z předpokladu, že domácnost musí v první řadě zaplatit náklady související s bydlením a teprve poté můžeme hodnotit míru ohrožení domácnosti příjmovou chudobou nebo hmotnou nouzí. Námi zvolenému konceptu odpovídá i český (legislativní) způsob výpočtu životního minima domácností a navazujících dávek hmotné nouze, který posuzuje odděleně životní náklady osob v domácnosti a náklady na její bydlení. V duchu uvedeného byly zkonstruovány dva ukazatele „podíl domácností ohrožených chudobou podle reziduálního příjmu“ a „podíl reziduálního příjmu a životního minima domácnosti“.

Oproti tradičnímu ukazateli podílu domácností ohrožených příjmovou chudobou naznačuje použití reziduálního příjmu téměř zdvojnásobení počtu domácností (19 % oproti 10,5 % v roce 2011), jejichž příjem na osobu (resp. spotřební jednotku) je nižší než 60 % obdobného mediánového příjmu. Toto srovnání naznačuje, že po zohlednění nákladů na bydlení jsou příjmové rozdíly českých domácností výraznější, než pokud posuzujeme pouze podle disponibilních příjmů. Současně ale ukazatel podílu reziduálního příjmu a životního minima naznačuje, že pouze 4,1 % domácností v roce 2011 má reziduální příjem nižší, než je hodnota životního minima a další 4,3 % domácností má reziduální příjem do 1,5násobku životního minima. U obou dvou sledovaných ukazatelů došlo mezi roky 2010 a 2011 (pozor, SILC zde eviduje příjmy roku 2009 a 2010) ke zhoršení situace domácností; pokud ale hodnotíme delší období 2008-2011, situace domácností se prakticky nemění. Pokud tedy chceme toto zhoršení mezi roky 2010 a 2011 přičítat dopadům ekonomické krize, musíme zároveň říct, že příjmová situace domácností se vrátila zpět k roku 2008 (zde SILC eviduje příjem 2007).

Při členění míry ohrožení domácností příjmovou chudobou a hmotnou nouzí se zdá, že více je ohrožena domácnost, kde přednostou je žena. V roce 2011 je míra ohrožení chudobou těchto domácností 44,6 % (oproti 11,2 % u mužů) a u 8,5 %

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

domácností žen nepokrývá reziduální příjem životní minimum domácnosti (u mužů pouze u 2,8 % domácností). Tato situace je do značné míry dána způsobem klasifikace přednosti domácností, u úplných domácností (které jsou chudobou méně ohroženy) je totiž předností většinou muž. Ženy jsou tak častěji předností v případě neúplných domácností a v případě starších důchodcovských domácností, kde žena svého muže „přežila“. V této souvislosti můžeme říct, že v roce 2011 je 46,8 % domácností samoživitele s dětmi ohroženo příjmovou chudobou, u úplné domácnosti s jedním dítětem je to pouze 9,5 %, až u domácnosti s třemi a více dětmi je to 25,9 %. Domácnost samoživitele je zároveň nejvíce ohrožena hmotnou nouzí - 18,6 % domácností v roce 2011.

Poměrně zajímavou informaci dávají oba ukazatele pro domácnost jednotlivce, která je obecně více ohrožena příjmovou chudobou a do určité míry i hmotnou nouzí. Pokud v roce 2011 srovnáme domácnost jednotlivce do 65 let a nad 65 let, je míra příjmové chudoby dle reziduálního příjmu nadprůměrná - 33,3 % (do 65 let) a „dokonce“ 50,6 % (nad 65 let) domácností je ohroženo chudobou (oproti 19 % za celou ČR). Na druhou stranu ale počet domácností, jejichž reziduální příjem nedosahuje životního minima je 9,9 % (do 65 let) a „pouze“ 3,1 % (nad 65 let); průměr za celou ČR je 4,1 %. Tyto číselné hodnoty, lépe než cokoliv jiného, vypovídají o způsobu fungování českého důchodového systému a systému pomoci v hmotné nouzi. Ten zatím osobám v nižším až středním příjmovém spektru přiznával poměrně nivelizované starobní důchody (stejná, ne-li výraznější situace je i ve středním až vyšším příjmovém spektru, což ale není předmětem analýzy), které sice zabezpečí reziduální příjem nad úroveň životního minima, polovinu těchto domácností lze ale považovat za příjmově chudou. Na druhou stranu domácnosti jednotlivců do 65 let mají výrazně více diferencované příjmy a v mnohem větší míře jsou ohroženy hmotnou nouzí.

Rozbor ukázal, že více jsou příjmovou chudobou a hmotnou nouzí ohroženy domácnosti bydlící v nájemních bytech. Prováděná deregulace nájemního bydlení přitom rozměňuje rozdíly mezi domácnostmi v tržním a deregulovaném nájmu. V případě podílu domácností ohrožených příjmovou chudobou se sice v roce 2011 rozdíly opět mírně zvýšily, domníváme se ale, že to může být dáno selektivním ukončením deregulace na části území ČR. Tuto naši domněnku pak potvrzuje i pokračování uzavírání rozdílu mezi regulovaným a tržním nájemným pro ukazatel ohrožení hmotnou nouzí v roce 2011.

Již bylo zmíněno, že domácnosti samoživitelů jsou ohroženy více příjmovou chudobou a hmotnou nouzí než úplné domácnosti. Z hlediska počtu dětí jsou domácnosti s jedním nebo dvěma dětmi ohroženy příjmovou chudobou méně než domácnosti bez dětí. Je tomu tak proto, že pokud diskutujeme vliv nákladů na bydlení na sledované ukazatele, nejlépe se u těchto domácností projeví tzv. „úspory z rozsahu“. Naproti tomu domácnosti s třemi dětmi a pak hlavně se čtyřmi a více dětmi jsou výrazně více ohroženy příjmovou chudobou a hmotnou nouzí. **V roce 2011 dokonce u 26,6 % domácností se 4+ dětmi reziduální příjem nekryje životní minimum domácností. Z pohledu autora je toto jedno z nejzásadnějších zjištění provedeného rozboru, bez ohledu na to, že podíl těchto domácností v české společnosti dosahuje pouze 0,5 %.**

Poněkud očekávaný výsledek rozboru je ten, že nejvíce jsou příjmovou chudobou a hmotnou nouzí ohroženy domácnosti ekonomicky neaktivních jedinců v produktivním věku. Podíl domácností, kde není nikdo ekonomicky aktivní a nachází se v ní alespoň jedna nezaměstnaná osoba, je v roce 2011 celkem 3,8 % ze všech domácností, u 48,4 % z nich však reziduální příjem nekryje životní minimum domácnosti. Jak již bylo ukázáno o tři odstavce výše, zajímavé je srovnání obou sledovaných

4. Míra ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí při zohlednění nákladů na bydlení

ukazatelů pro ekonomicky neaktivní domácnost, ve které se nachází nebo nenachází nepracující důchodce. Závěry a zdůvodnění je zde ovšem stejné. Rovněž tak je očekávaný výsledek zjištění, že míra ohrožení chudobou a hmotnou nouzí závisí na úrovni dosaženého vzdělání domácnosti. **Překvapivé možná je, jak zásadním faktorem z hlediska ohrožení příjmovou chudobou a hmotnou nouzí vzdělání je.**

5. Databáze příjemců příspěvku na živobytí

5.1 Cíle monografie a metodologie

Předkládaná studie je jedním z mála pokusů využít pravidelně shromažďovaná administrativní data o domácnostech, které se ocitly v absolutní chudobě (databáze Ok-nouze). O absolutní chudobě hovoříme proto, že jde o takové domácnosti, jejichž příjem se pohybuje pod hranicí zákonem stanoveného životního, respektive existenčního minima a tato společensky uznaná „nedostatečnost“ příjmu je kompenzována dávkami hmotné nouze, tedy dávkou příspěvek na živobytí, případně doplatek na bydlení, jejichž účelem je zajistit základní potřeby domácností.

Výjimečnost těchto dat spočívá v tom, že o této kategorii domácností přináší relativně spolehlivé (administrativně ověřené) základní informace (například o počtu osob, počtu nezaopatřených dětí, příjmech domácnosti, formě bydlení, nákladech na bydlení a nakonec i o výši přiznaných dávek) a zároveň představují takřka vyčerpávající soubor. O zcela vyčerpávající soubor nejde z toho důvodu, že existují také domácnosti, které se z hlediska úrovně příjmů ocitají taktéž v absolutní chudobě, ale např. z důvodů nesplnění některé z dalších podmínek nároků na dávky hmotné nouze (např. aktivity při hledání zaměstnání) se v tomto souboru neocitají a dále také domácnosti, které spadají do sféry "non-take-up of social benefits", kterou bývá označována situace, kdy dávky nejsou čerpány těmi, komu jsou určeny a kteří mají k tomuto čerpání oprávnění (srov. Mareš, 2001 a kapitola 3). O vyčerpávajícím souboru tedy můžeme hovořit pouze v souvislosti s takovými domácnostmi, které upadly do absolutní chudoby a jsou zároveň zachyceny systémem sociální ochrany.

Monografie vychází z databází, ve kterých jsou shromážděna jednak individuální data za každého člena domácnosti (věk, evidence na úřadě práce, výdělečná činnost, zda je poživitelem starobního důchodu, zda je mu přiznána invalidita a ve kterém stupni apod.), která ve sledovaných obdobích pobírala danou dávku hmotné nouze a dále základní (např. adresa, forma bydlení) a agregovaná data (např. počty osob, počty zaopatřených a nezaopatřených osob, výše příjmu apod.) vztahující se k této domácnosti.

Rozbory, které jsme prováděli, ovšem nezahrnují všechny relevantní rozborů, které by se na souboru příjemců dávek hmotné nouze daly či měly provádět, aby bylo možné zachytit jejich podstatné charakteristiky. Možnosti rozborů byly omezeny především sadou znaků, které se v administrativní databázi hmotné nouze sledují.

Vzhledem k tomu, že analyzovaná databáze slouží primárně pro administraci dávek hmotné nouze, obsahuje více méně pouze ty znaky, které jsou rozhodné pro přiznání dávky. Databáze, se kterou pracujeme, pak nezahrnuje všechny znaky, které obsahuje databáze primární a obsah i forma prezentovaných rozborů jsou tím do jisté míry ovlivněny.

Vzhledem k tomu, že tato monografie je jedním z prvních pokusů analyzovat domácnosti ocitnuvší se v absolutní chudobě, které jsou zachyceny záchrannou sociální sítí, pohybuje se většinou na úrovni deskriptivní analýzy.

Hlavním cílem je zachytit strukturu domácností (z hlediska počtu členů, přítomnosti nezaopatřených dětí, starobních a invalidních důchodců apod.), případně charakteristiky jednotlivých členů těchto domácností (z hlediska postavení na trhu práce apod.).

Jak již bylo řečeno v úvodní části, předkládaná monografie je vypracována na základě **administrativní databáze příjemců dávek hmotné nouze, respektive databáze příjemců příspěvku na živobytí**. Z této databáze byla na základě požadavků řešitele projektu správcem dat vytvořena dílčí databáze a posléze pracovní soubor, který shromažďuje vybrané znaky týkající se domácností a jejich členů.

Jednotkou rozboru je pak ve většině případů jednotlivá domácnost, v odůvodněných případech, například když zjišťujeme, kolik bylo mezi příjemci dávky jednotlivých osob, stává se jednotkou rozboru jednatel, člen příslušné domácnosti.

Důvodů, proč je domácnost základní jednotkou rozboru, je několik. Jeden je spíše technického rázu, a je jí skutečnost, že dávka je dle zákona vždy přiznána tzv. okruhu společně posuzovaných osob, což s jistou mírou zjednodušení znamená v podstatě osoby, které společně hospodaří, tedy domácnost. Zmíněné zjednodušení spočívá ve skutečnosti, že osoby, které jsou ze zákona považovány za společně hospodařící, fakticky společně hospodařit nemusí (např. manželé, rodiče a nezaopatřené děti apod., které žijí v oddělených domácnostech).

Věcný důvod proč za základní jednotku souboru považovat domácnost spočívá v tom, že **situaci konkrétních osob často ovlivňuje právě situace domácnosti, ve které žijí** (jako je rodinný stav, počet členů domácnosti, přítomnost nezaopatřených dětí apod.).

Období, v rámci kterých sledujeme stav příjemců příspěvku na živobytí, představují jednak prosinec 2008 a dále prosinec 2011, což nám umožňuje zachytit také vývoj souboru příjemců příspěvku na živobytí v čase. V tomto směru jde jednak o rozbor stavu a jednak o sledování jeho změn v čase.

V textu používáme zejména z důvodu plynulejšího toku textu a také z důvodu úspory místa a větší grafické přehlednosti (zvláště v tabulkách výsledků) pro soubor příjemců příspěvku na živobytí zkratku „**PnŽ**“. Dále, v závislosti na kontextu používáme označení „příjemce“ jak pro každého člena tzv. okruhu společně posuzovaných osob, v jehož prospěch byla dávka vyplacena, tak pro celek těchto osob, které tento okruh tvoří. Pro označení tohoto okruhu osob pak používáme zkratku „**OSPO**“ nebo „**domácnost**“, případně „**členové OSPO/domácnosti**“.

Pro vyjádření počtu domácností mezi příjemci dávek hmotné nouze používáme analytické proměnné „žadatel“, která označuje osobu, jež o dávku žádá ve prospěch všech ostatních členů domácnosti a zároveň může být pro každou domácnost vždy jen jedna.

5.2 Počty a struktura příjemců příspěvku na živobytí

Počty domácností a osob v souboru příjemců příspěvku na živobytí

Příspěvek na živobytí čerpalo v prosinci 2008 celkem 55 408 domácností a 113 012 osob. Z těchto osob bylo 39 942, tedy 35 %, nezaopatřených dětí a 73 070, tedy 65 %, dospělých osob. Domácnosti pak tvořilo 13 845 neúplných rodin, jejich podíl na celku byl 25 %.

V prosinci 2011 tuto dávku čerpalo již 98 028 domácností složených z 213 348 osob. Nezaopatřené děti pak tvořily 39 % a bylo jich celkem 83 204, dospělé osoby představovaly celkem 130 144 a tvořily 61 %. Počet neúplných rodin představoval 28 118 a jejich podíl byl 29 %.

Tabulka č. 41 **Počty domácností, osob a neúplných rodin a index jejich poklesu/nárůstu**

	prosinec 08	prosinec 11	index
domácnosti (OSPO)	55 408	98 028	1,77
osoby	113 012	213 348	1,89
zaopatřené osoby	73 070	130 144	1,78
nezaopatřené děti	39 942	83 204	2,08
počet neúplných rodin	13 845	28 118	2,03

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 42 **Vývoj zaopatřených a nezaopatřených osob**

	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
zaopatřené osoby	73 070	64,7	130 144	61,0
nezaopatřené děti	39 942	35,3	83 204	39,0
osoby ve všech OSPO celkem	113012	100,0	213348	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

V průběhu 3 let tedy došlo k významnému nárůstu příjemců příspěvku na živobytí, a to jak na úrovni domácností, tak osob. Na úrovni domácností šlo o 77% nárůst, na úrovni osob pak o nárůst 89 %. Pokud srovnáme indexy nárůstu domácností a osob, v souboru posílily domácnosti s více než jedním členem a, což je zvláště významné mimo jiné s ohledem na ochrannou funkci systému hmotné nouze, domácnosti s nezaopatřenými dětmi, které tak vykazaly zvýšení rizika absolutní chudoby. Uvedené zvýšení rizika absolutní chudoby s největší pravděpodobností souvisí či je důsledkem změn v systému státní sociální podpory, kdy v průběhu sledovaného období došlo jednak ke zpřísnění nároku na dávky, jako je přídavek na dítě a porodné, ale také ke snížení výše těchto dávek a v neposlední řadě k odebrání sociálního příplatku významnému počtu rodin v roce 2011 (podrobněji viz kapitola 1).

Velikost domácností příjemců příspěvku na živobytí

Z hlediska počtu osob v jednotlivých domácnostech se průměrný počet osob na jednu domácnost pohybuje kolem 2 osob s tím, že v průběhu sledovaného období došlo k mírnému nárůstu. Tento nárůst je do jisté míry vysvětlitelný nárůstem počtu dětí na jednu domácnost.

Maximální počet osob v domácnosti a maximální počet dětí na jednu domácnost byl 16, respektive 17 v prosinci 2008 a 11, respektive 12 v prosinci 2011.

Tabulka č. 43 **Průměrný a maximální počet osob v domácnostech**

	prosinec 08	prosinec 11
průměrný počet osob na 1 OSPO	2,04	2,18
průměrný počet nezaopatřených dětí na 1 OSPO	0,65	0,85
maximální počet osob na 1 OSPO	16	17
maximální počet nezaopatřených osob na 1 OSPO	11	12
maximální počet dospělých osob na 1 OSPO	7	7

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

5. Databáze příjemců příspěvku na živobytí

Jak ukazuje tabulka č. 44, v souboru převažují domácnosti jednotlivců, které tvořily více než polovinu všech domácností, i když v prosinci 2011 sledujeme pokles ve prospěch domácností s více než 2 členy. Obecně platí, že s rostoucím počtem osob v domácnosti klesá podíl těchto domácností na celku a domácnosti složené z více než 4 osob představují 8-10 %, domácností s více než 10 osobami celkem pak pouze 0,1 %.

Tabulka č. 44 **Počty osob v domácnostech**

počet osob v OSPO	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
1	29 772	53,7	49 830	50,8
2	10 349	18,7	16 495	16,8
3	6 597	11,9	13 307	13,6
4	4 352	7,9	9 076	9,3
5 až 7	3 970	7,2	8 496	8,7
8 až 10	336	0,6	750	0,8
více než 10	32	0,1	74	0,1
celkem	55 408	100,0	98 028	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Struktura domácností příjemců příspěvku na živobytí

Přítomnost nezaopatřených dětí

Z hlediska typů domácností převažují domácnosti bez nezaopatřených dětí, jejichž podíl byl ale vyšší v prosinci 2008, 63 %, aby v prosinci 2011 klesl na 58 %. Tento pokles pak způsobil zmíněný nárůst podílu domácností s nezaopatřenými dětmi, který v prosinci 2011 představuje 42 %.

Tabulka č. 45 **Podíly domácností z hlediska přítomnosti nezaopatřených dětí**

	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
OSPO bez nezaopatřených dětí	34 676	62,6	57 235	58,4
OSPO s nezaopatřenými dětmi	20 732	37,4	40 793	41,6
celkem	55 408	100,0	98 028	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Domácnosti složené pouze ze zaopatřených osob byly zároveň z více než 85 % jednočlenné, tvořila je tedy z naprosté většiny osamělá dospělá osoba, jak lze vidět v následující tabulce.

Většinu těchto osob pak tvořili muži a jejich podíl mezi osaměle žijícími dospělými osobami postupně rostl, z 64 % v prosinci 2008 až na 68 % v prosinci 2011. Průměrný věk těchto mužů poklesl ze 46 let v roce 2008 na 43 let v roce 2011 a většina z nich pak byla svobodná (66 %, respektive 68 %). Osaměle žijící ženy jsou pak nejvíce tvořeny ženami svobodnými, jejichž

podíl se však v prosinci 2008 takřka rovnal podílu žen rozvedených, aby vzrostl ze 46 % na 49 % v prosinci 2011, věkový průměr osaměle žijících žen pak poklesl ze 47 na 45 let.

Tabulka č. 46 **Struktura domácností složených pouze ze zaopatřených osob dle jejich počtu**

OSPO bez nezaopatřených dětí	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
1 dospělý	29 463	85,0	49 453	86,4
2 dospělí	4 281	12,3	6 422	11,2
3 a více dospělých	932	2,7	1 360	2,4
celkem	34 676	100,0	57 235	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Mezi domácnostmi s dětmi pak převažují domácnostmi osamělých rodičů, jejichž podíl ale od prosince 2008 mírně poklesl o 0,7 p.b., a to částečně ve prospěch **domácností složených ze dvou dospělých osob a alespoň jednoho nezaopatřeného dítěte, které s největší pravděpodobností indikují úplné domácnosti s dětmi a jejichž podíl vzrostl z 39 % na 41 %.**

Tabulka č. 47a **Struktura domácností s nezaopatřenými dětmi z hlediska počtu dospělých a dětí**

OSPO s nezaopatřenými dětmi	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
pouze nezaopatřené dítě	314	1,5	392	1,0
1 dospělý + alespoň jedno dítě	10 829	52,2	21 021	51,5
2 dospělí + alespoň jedno dítě	8 041	38,8	16 538	40,5
3 a více dospělí a alespoň jedno dítě	1 548	7,5	2 842	7,0
celkem	20 732	100,0	40 793	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Mezi domácnostmi s dětmi se pak také objevují domácnosti samostatně žijících nezaopatřených osob, jejichž počet je ovšem zanedbatelný a pohyboval se kolem 1-1,5 %.

Pokud se dále podíváme na strukturu domácností podle počtu dětí, nejvyšší podíl tvoří domácnosti s jedním dítětem, v prosinci 2008 45 %, který ale v prosinci 2011 poklesl na 40 %, a to ve prospěch domácností s dvěma a třemi dětmi. Přesto však nelze konstatovat, že by riziko absolutní chudoby úzce souviselo s počtem dětí.

Tabulka č. 47b **Struktura domácností podle počtu dětí**

počet dětí v domácnosti	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl	počet	podíl
1 dítě	9 198	45,0	16 317	40,4
2 děti	6 495	31,8	13 247	32,8
3 děti	2 727	13,4	6 342	15,7
4 a více dětí	1 998	9,8	4 495	11,1
celkem	20 418	100,0	40 401	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Pokud k hledisku počtu dětí ještě přidáme hledisko počtu dospělých, zjišťujeme, že větší počet dětí hraje pro riziko absolutní chudoby jistou roli u domácností složených ze dvou dospělých. Například domácnosti dvou dospělých a dvou dětí v našem souboru tvoří dokonce vyšší podíl než stejné domácnosti pouze s jedním dítětem. Zatímco domácnosti dvou dospělých s jedním dítětem tvořily v prosinci 2008 12,3 %, domácnosti se dvěma dětmi tvořily 13,2 %, obdobně v prosinci 2011, kdy hodnoty představovaly 12,8 %, respektive a 13,3 %. Pokud pak sečteme podíly těchto domácností se třemi a více dětmi, dostáváme se k 14 % v prosinci 2008 a k 15 % v prosinci 2011.

Dá se tedy říci, že u osamělých rodičů hraje pro riziko upadnutí do absolutní chudoby větší roli osamělost rodiče než počet dětí, u domácností složených ze dvou dospělých osob pak vyšší počet dětí.

Tabulka č. 47c **Struktura domácností podle počtu dětí a dospělých**

typ domácnosti podle počtu dospělých a dětí		prosinec 08		prosinec 11	
počet dospělých	počet dětí	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
1 dospělý	1 dítě	6 064	29,7	10 058	24,9
	2 děti	3 372	16,5	7 071	17,5
	3 děti	999	4,9	2 614	6,5
	4 a více dětí	394	1,9	1 278	3,2
2 dospělí	1 dítě	2 502	12,3	5 161	12,8
	2 děti	2 693	13,2	5 354	13,3
	3 děti	1 482	7,3	3 282	8,1
	4 a více dětí	1 364	6,7	2 741	6,8
3 a více dospělých	1 dítě	632	3,1	1 098	2,7
	2 děti	430	2,1	822	2,0
	3 děti	246	1,2	446	1,1
	4 a více dětí	240	1,2	476	1,2
celkem		20 418	100,0	40 401	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 48 pak dokladuje, že domácností osamělých dospělých osob převažují také v souboru jako celku a tvoří více než polovinu, i když zároveň jejich podíl v prosinci 2011 klesl o 2,8 p.b. ve prospěch domácností s dětmi, jejichž podíl

vzrostl nejvíce v kategorii dvou dospělých osob s alespoň jedním dítětem, a to o 2,4 p.b.

Tabulka č. 48 **Struktura domácností z hlediska přítomnosti nezaopatřených dětí**

domácnost složená z:	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
1 dospělý	29 463	53,2	49 453	50,4
2 dospělí	4 281	7,7	6 422	6,6
3 a více dospělých	932	1,7	1 360	1,4
pouze nezaopatřené dítě	314	0,6	392	0,4
1 dospělý + alespoň jedno dítě	10 829	19,5	21 021	21,4
2 dospělí + alespoň jedno dítě	8 041	14,5	16 538	16,9
3 a více dospělí a alespoň jedno dítě	1 548	2,8	2 842	2,9
celkem	55 408	100,0	98 028	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Souhrnně lze tedy říci, že soubor příjemců příspěvku na živobytí se postupně rozrůstá ve prospěch domácností s dětmi, což je neblahé zjištění.

Formy bydlení

Když se podíváme na strukturu domácností z hlediska forem bydlení zjišťujeme, že nejvyšší podíl domácností žil v nájemní formě bydlení, jejich podíl se ovšem v průběhu sledovaného období mírně snížil, a to ze 44 % na 41 %. Z hlediska výše podílu následují domácnosti bydlící v tzv. „jiné“ formě, která obsahuje substandardní podmínky bydlení v tzv. ubytovnách, případně bydlení v azylových domech či ústavních zařízeních (konkrétní typ zařízení ovšem nám dostupná data neobsahovala). Podíl domácností v této formě se navíc zvýšil, z 24 % na 28 %. Ne zcela zanedbatelný podíl pak vykazují domácnosti, které jsou „bez přístřeší“, a to 14 %.

Tabulka č. 49 **Struktura domácností z hlediska forem bydlení**

forma bydlení	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
vlastnická	9 625	17,4	14 405	14,7
družstevní	75	0,1	2 843	2,9
nájemní	24 355	44,1	40 301	41,1
jiná	13 256	24	26 951	27,5
bez přístřeší	7 854	14,2	13 527	13,8
celkem	55 165	100,0	98 027	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Pokud se detailněji podíváme na domácnosti, které jsou bez přístřeší, zjišťujeme, že domácnosti, ve kterých jsou nezaopatřené děti, se zde vyskytují marginálně a tvoří pouze 3 %, nicméně i tento podíl není z hlediska ochranné funkce sociálního systému zanedbatelný. 98 % domácností bez domova je pak tvořeno osaměle žijícími

5. Databáze příjemců příspěvku na živobytí

dospělými osobami, a to v obou obdobích. V řádu dvou až tří desítek osob se pak objevují osaměle žijící nezaopatřené osoby.

Tabulka č. 50 **Domácnosti bez přístřeší z hlediska přítomnosti dětí**

typ domácnosti z hlediska přítomnosti dětí	prosinec 08		prosinec 11	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
OSPO bez nezaopatřených dětí	7 630	97,1	13 149	97,2
OSPO s nezaopatřenými dětmi	224	2,9	378	2,8
celkem	7 854	100,0	13 527	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Pokusili jsme se také podívat na změny, které u domácností nastaly v souvislosti s formou bydlení od doby, ve které vstoupily do systému hmotné nouze jako příjemci příspěvku na živobytí. Uvádíme pouze ty změny, které proběhly u domácností, které byly příjemci příspěvku na živobytí v prosinci 2011. Počty domácností, které v průběhu času, kdy jsou příjemci příspěvku na živobytí (v tomto případě bez ohledu na to, zda kontinuálně či s přerušením), změnily formu bydlení, ve které žijí, nejsou zcela bezvýznamné, i když jsou obousměrné.

Pokud se soustředíme např. na domácnosti, které do systému vstoupily jako „bez přístřeší“, kterých bylo 14 635, celkem 2 887 z nich, tedy asi 20 %, se přesunulo do některé z dalších forem bydlení, což je příznivé zjištění. Vysoký počet (2 218) a podíl z nich (77 %) se však přesunul „pouze“ do formy „jiné“ a ne do ostatních forem, které indikují bydlení ve standardních podmínkách. Bohužel se zároveň 1 476 dalších domácností, které při vstupu do systému „nějak bydlely“, ocitlo bez domova.

Tabulka č. 51 **Změna forem bydlení ve srovnání stavu v době, kdy domácnost vstoupila do systému hmotné nouze se stavem v prosinci 2011**

forma bydlení při vstupu do HN	forma bydlení v prosinci 2011						změna oproti vstupu do HN
	vlastnická	družstevní	nájemní	jiná	bez přístřeší	celkem	
vlastnická	13 826	109	317	222	47	14 521	695
družstevní	47	2 470	70	49	5	2 641	171
nájemní	184	206	36 141	1 536	386	38 453	2 312
jiná	143	34	2 234	22 219	1 038	25 668	3 449
bez přístřeší	39	5	625	2 218	11 748	14 635	2 887
celkem	14 239	2 824	39 387	26 244	13 224	95 918	
rozdíl oproti aktuálnímu stavu	413	354	3 246	4 025	1 476		

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Poslední hledisko srovnání struktury domácností z hlediska forem bydlení bude hledisko podílu domácností s přítomností nezaopatřených dětí. Pro větší názornost pomíjíme jednak bydlení v družstevní formě, které je syceno velmi nízkým absolutním počtem domácností, které jsou příjemci příspěvku na živobytí, a dále domácnosti bez přístřeší, kterým jsme se z tohoto hlediska věnovali výše.

Nejvyšší absolutní počet osob žije v nájemní formě bydlení, v prosinci 2008 to bylo 59 956 osob a z toho 24 694 dětí, v prosinci 2011 pak již 111 158 osob a 51 685 dětí, jejichž podíl se více přiblížil k podílu dospělých v této formě bydlení a přibýlo v ní tak více domácností s dětmi. Následuje „jiná“ forma bydlení, ve které žilo v prosinci 2008 24 527 osob a 8 406 dětí, aby se jejich počet zvedl v prosinci 2011 na 50 208 osob a 17 438 dětí.

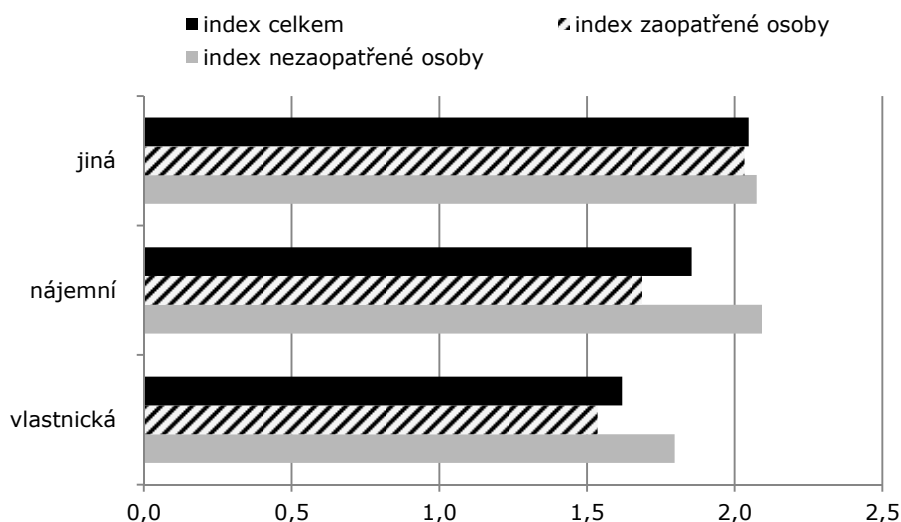
Tabulka č. 52 **Počty zaopatřených a nezaopatřených osob v jednotlivých formách bydlení**

	prosinec 2008						prosinec 2011					
	vlastnická		nájemní		jiná		Vlastnická		nájemní		jiná	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
nezaopatř. osoby	6 191	32	24 694	41	8 406	34	11 124	36	51 685	46	17 438	35
zaopatřené osoby	13 116	68	35 262	59	16 121	66	20 150	64	59 473	54	32 770	65
celkem	19 307	100	59 956	100	24 527	100	31 274	100	111 158	100	50 208	100

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Počet osob stejně jako počet dětí narostl nejvíce v „jiné“ formě bydlení, kdy se v průběhu sledovaných období tedy více než zdvojnásobil, jak ukazuje následující graf.

Graf č. 6 **Indexy nárůstu/poklesu počtu osob v jednotlivých formách bydlení v prosinci 2011 ve srovnání s prosincem 2008**

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Největší podíl domácností s dětmi (které jsou příjemci PnŽ) žil v nájemním bydlení, a to 61 % v prosinci 2008 a 63 % v prosinci 2011. Naopak, nejmenší podíl

5. Databáze příjemců příspěvku na živobytí

těchto domácností žije ve vlastním bydlení, ten navíc ještě v průběhu sledovaného období poklesl o 2 p.b., částečně ve prospěch „jiné“ formy bydlení.

Největší podíl domácností bez dětí (44 %) pak v prosinci 2008 také žije v nájemním bydlení, ale v prosinci 2011 se přesouvá do „jiné“ formy, ve které žije již 43 % těchto domácností.

Tabulka č. 53 **Struktura forem bydlení z hlediska podílu domácností s dětmi a bez dětí**

období	forma bydlení	OSPO s nezaopatřenými dětmi		OSPO bez nezaopatřených dětí	
		počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
prosinec 2008	vlastnická	3 529	17,3	6 096	22,7
	nájemní	12 439	61,1	11 916	44,3
	jiná	4 398	21,6	8 858	33,0
	celkem	20 366	100,0	26 870	100,0
prosinec 2011	vlastnická	5 896	15,1	8 509	20,0
	nájemní	24 466	62,6	15 835	37,2
	jiná	8 694	22,3	18 257	42,9
	celkem	39 056	100,0	42 601	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Přítomnost starobního a invalidního důchodce

Na strukturu domácností jsme dále nahlédli z hlediska výskytu osob, u kterých lze předpokládat jistou rizikovitost v upadnutí do chudoby, a to domácnosti s výskytem starobního důchodce a výskytem osob, jímž byla přiznána invalidita. Pro větší přehlednost uvádíme pouze stavy v prvním a posledním sledovaném období.

Výskyt domácností s přítomností starobního důchodce se v prosinci 2008 pohyboval kolem 4 %. V prosinci 2011 pak došlo k relativnímu poklesu podílu těchto domácností s tím, že tento podíl tvoří necelá 3 %. Tento podíl tedy není příliš významný, za pozornost však stojí, že pokud se zde objevují domácnosti starobních důchodců, tak z více než 50 % jako osamělí důchodci. Nicméně, příjem z dávek důchodového pojištění je ochranou před upadnutím do absolutní chudoby, nelze však zároveň pominout, že svou roli sehrává úroveň životního, respektive existenčního minima a také skutečnost, že tato minima nebyla od roku 2007 až do ledna 2012 valorizována.

Tabulka č. 54 **Domácnosti s přítomností starobního důchodce**

domácnosti starobních důchodců	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
celkem OSPO, kde se vyskytuje st. důchodce	2 335	4,2	2 523	2,6
z toho: domácnost osamělého st. důchodce	1 238	2,2	1 315	1,3
ZÁKLAD = všechny OSPO	55 408	100,0	98 028	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Domácnosti s výskytem invalidního důchodce jsou přítomny ve vyšším absolutním počtu i podílu než domácnosti s důchodci starobními. Pokud sečteme počty domácností, kde se vyskytují invalidní důchodci ve všech stupních invalidity (tedy I, II a III stupeň), jejich podíl představuje zhruba 12 % v prosinci 2008, v průběhu času dochází k jeho poklesu na 9 %.

Tabulka č. 55 **Domácnosti s přítomností invalidního důchodce** (z hlediska stupňů invalidity a osamělosti)

domácnosti starobních důchodců	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
celkem OSPO, kde se vyskytuje invalidní důchodce I a II stupně	2 806	5,1	4 484	4,6
z toho: osamělý důchodce I a II stupně	1 261	2,3	1 794	1,8
celkem OSPO, kde se vyskytuje invalidní důchodce III stupně	3 618	6,5	3 839	3,9
z toho: osamělý důchodce III stupně	2 134	3,9	2 136	2,2
ZÁKLAD = všechny OSPO	55 408	100	98 028	100

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Mezi domácnostmi s invalidními důchodci pak v prosinci 2008 převládají ty, které zahrnují důchodce ve III. stupni invalidity a představují 56 % všech domácností, kde se vyskytuje invalidní důchodce. V červnu 2011 pak dochází k poklesu jejich podílu a tvoří necelou polovinu, a to 46 %.

Zhruba polovinu z domácností s invalidními důchodci pak tvoří domácnosti osamělých invalidních důchodců s tím, že opět došlo k poklesu jejich podílu, a to z 52 % na 47 %.

S jistým zobecněním se dá říci, že invalidita je významnějším rizikovým faktorem upadnutí do chudoby než starobní důchod a pro domácnosti s invalidním důchodcem pak jako rizikový faktor hraje negativní roli těžší stupeň invalidity a osamělost.

Tabulka č. 56 **Počty a podíly domácností s invalidními důchodci podle stupně invalidity**

	prosinec 2008				prosinec 2011			
	domácnosti s inv. důchodcem v daném stupni		z toho: domácnost osamělého inv. důchodce		domácnosti s inv. důchodcem v daném stupni		z toho: domácnost osamělého inv. důchodce	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
I + II stupeň	2 806	44	1 261	37	4 484	54	1 794	46
III stupeň	3 618	56	2 134	63	3 839	46	2 136	54
všechny OSPO s invalidním důchodcem	6 424	100	3 395	100	8 323	100	3 930	100

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Přítomnost výdělečně činné osoby

Pokud se pak podíváme na domácnosti z hlediska přítomnosti výdělečně činných osob (pro „výdělečnou činnost“ používáme v tabulce zkratku VČ), zjišťujeme, že podíly těchto domácností na celku domácností jsou ve srovnání prvního a posledního sledovaného období stabilní a pohybují se kolem 14 a 13 %.

Tabulka č. 57 **Domácnosti s přítomností výdělečně činných osob**

	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
OSPO s VČ osobami	7 556	13,6	13 243	13,5
z toho: OSPO s 1 VČ osobou	7 093	12,8	12 395	12,6
všechny OSPO	55 408	100,0	98 028	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Přítomnost výdělečně činných osob v domácnostech, které pobírají příspěvek na živobytí je dle očekávání také relativně nízká, i když vyšší než přítomnost osob s příjmy z důchodového pojištění.

Tento jistý paradox by se dal vysvětlit tím, že osoby s výdělečnou činností, které se ocitají v hmotné nouzi, jsou takové, které nemají příjem plnohodnotný (částečné úvazky, jiné formy pracovně-právních vztahů apod.). Příjmy z důchodového pojištění, ačkoliv také tvoří pouze poměrnou část předchozího (plnohodnotného) příjmu, stále zůstávají příjmem, který chrání před upadnutím do příjmové chudoby. Jako jeden z důvodů ovšem opět nelze pominout nominální úroveň částek životního či existenčního minima.

V naprosté většině byla tedy ve sledovaném období populace příjemců příspěvku na živobytí tvořena domácnostmi s nezaměstnanými, případně ekonomicky neaktivními osobami, jak ještě ilustruje následující tabulka. Mezi domácnostmi jsou domácnosti se členy evidovanými na úřadu práce nejpočetnější a představují 84 % v prosinci 2008, v následujícím období jejich podíl ještě narůstá o 1 p.b.

Tabulka č. 58 **Domácnosti s přítomností osob evidovaných na ÚP**

	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
OSPO s osobami evidovanými na ÚP	46 271	83,5	82 982	84,7
z toho: OSPO s 1 osobou ev. na ÚP	38 295	69,1	68 367	69,7
všechny OSPO	55 408	100,0	98 028	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Kromě toho, že je většina domácností tvořena osobami evidovanými na ÚP, jde navíc o evidenci bez nároku na podporu v nezaměstnanosti, a to v 93 % v prosinci 2008 a v 94 % v prosinci 2011.

Tabulka č. 59 **Domácnosti s osobami evidovanými na ÚP, které mají zároveň příjem z podpory v nezaměstnanosti**

	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
OSPO s příjmem z podpory v nezaměstnanosti	3 388	7,3	4 705	5,7
OSPO bez příjmu z podpory v nezaměstnanosti	42 883	92,7	78 277	94,3
všechny OSPO	46 271	100,0	82 982	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

5.3 Struktura příjmů

Pokud se v návaznosti na předchozí oddíl podíváme na příjmy domácností, pobírajících příspěvek na živobytí zjišťujeme, že příjmy domácností tvoří u takřka poloviny domácností v podstatě pouze příspěvek na živobytí, jde tedy o domácnosti, které nemají žádný jiný příjem.

Tabulka č. 60 **Podíl Pnž na celkových příjmech domácností**

kategorie podílu	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
do 10 %	3 623	6,6	3 109	3,2
11 až 20 %	4 781	8,7	5 166	5,3
21 až 30 %	4 638	8,4	6 462	6,6
31 až 40 %	4 372	7,9	6 634	6,8
41 až 50 %	3 934	7,1	7 000	7,2
51 až 60 %	3 180	5,8	6 568	6,7
61 až 70 %	2 801	5,1	5 034	5,1
71 až 80 %	1 812	3,3	4 879	5,0
81 až 90 %	1 198	2,2	6 743	6,9
91 až 100 %	24 878	45,1	46 242	47,3
celkem	55 217	100,0	97 837	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Pokud jsme k příspěvku na živobytí připočítali ještě částky dávek státní sociální podpory, podíl domácností, které jsou závislé pouze na těchto příjmech, které jsme pracovníčně označili jako „sociální příjmy“, ještě vzrostl, a to na 61 % v prosinci 2008 a dokonce na 64 % v prosinci 2011.

Pokud k těmto domácnostem přičteme ještě domácnosti, u kterých sociální příjmy tvořily více než 50 % celkových příjmů, dostáváme se na podíl 83 % v prosinci 2008 a 85 % v prosinci 2011.

Tabulka č. 61 **Podíl „sociálních příjmů“ na celkových příjmech domácností**

kategorie podílu	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
do 10 %	1 218	2,2	1 390	1,4
11 až 20 %	1 657	3,0	2 480	2,5
21 až 30 %	1 907	3,4	3 271	3,3
31 až 40 %	2 173	3,9	3 635	3,7
41 až 50 %	2 521	4,6	4 201	4,3
51 až 60 %	2 601	4,7	4 375	4,5
61 až 70 %	2 855	5,2	4 732	4,8
71 až 80 %	3 126	5,6	5 373	5,5
81 až 90 %	3 689	6,7	6 040	6,2
91 až 100 %	33 612	60,7	62 522	63,8
celkem	55 359	100,0	98 019	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

5.4 Náklady na bydlení

Pokud vyjdeme z ověřeného předpokladu, že náklady na bydlení představují v kontextu České republiky co do podílu na příjmech nejvýznamnější položku, a to zvláště u chudých domácností, zaměřili jsme se právě na podíl, který tvoří reálné náklady na bydlení, tedy ty, které domácnost musí každý měsíc zaplatit za náklady spojené s bydlením, tedy zejména nájem, energie a služby spojené s užíváním bytu, na celkových příjmech domácností. Z těchto analýz jsme pak vyloučili ty domácnosti, které byly v daném období bez příštřeší.

Jedním ze zásadních zjištění je, že u 14 % domácností v prosinci 2008 a u celých 28 % domácností v prosinci 2011 přesahovaly náklady na bydlení příjmy domácností. Na místě je navíc podotknout, že v těchto příjmech byl již započítán příspěvek na bydlení jako jedna z dávek státní sociální podpory! Zároveň je však důležité zdůraznit, že do těchto příjmů nebyl započítán doplatek na bydlení, který byl pravděpodobně významné části domácností, které pobírají příspěvek na živobytí, taktéž vyplacen. Důvodem je skutečnost, že v datech, která jsme měli za sledovaná období k dispozici, informace o výši přiznaného doplatku na bydlení nebyla uvedena. Nicméně je evidentní, že významná část domácností se bez tohoto doplatku neobejde, pokud si chce udržet stávající bydlení.

Tabulka č. 62 **Kategorizované podíly nákladů na bydlení na celkových příjmech domácností**

kategorie podílu	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
do 10 %	4 526	9,6	9 283	11,0
11 až 20 %	2 711	5,7	2 903	3,4
21 až 30 %	3 961	8,4	4 166	4,9
31 až 40 %	5 080	10,8	5 621	6,7
41 až 50 %	5 515	11,7	6 843	8,1
51 až 60 %	5 072	10,7	7 132	8,4
61 až 70 %	4 624	9,8	6 918	8,2
71 až 80 %	3 742	7,9	6 631	7,9
81 až 90 %	2 942	6,2	5 796	6,9
91 až 100 %	2 285	4,8	5 111	6,1
více než 100 %	6 783	14,4	24 000	28,4
celkem	47 241	100,0	84 404	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Tuto informaci ještě dále ilustrujeme na podílech domácností, jejichž náklady na bydlení (bez doplatku na bydlení) přesahovaly 30 % jejich příjmů, což je podíl, který je u nás považován za tzv. sociálně únosný. Těchto domácností mezi příjemci příspěvku na živobytí bylo v prosinci 2008 76 % a v následujícím období již 81 %.

Tabulka č. 63 **Domácnosti podle podílu nákladů na bydlení do a nad 30 % celkových příjmů**

náklady na bydlení jako podíl z příjmu	prosinec 2008		prosinec 2011	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
do 30 %	11 198	23,7	16 352	19,4
nad 30 %	36 043	76,3	68 052	80,6
celkem	47 241	100,0	84 404	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

Podíl domácností, kde náklady přesahovaly příjmy bez doplatku na bydlení vzrostl a zhruba odpovídá počtům příjemců doplatku na bydlení, které identifikujeme v předchozí monografii s názvem „Analýza databáze příjemců dávek hmotné nouze (Zhodnocení role nákladů na bydlení a dávek spojených s bydlením ve vztahu k příjemcům dávek hmotné nouze)“. Tato skutečnost pak také vysvětluje nárůst počtu příjemců této dávky mezi roky 2008 a 2011.

Dávka doplatek na bydlení je tedy další významnou částkou, na které jsou domácnosti, které se propadají do absolutní chudoby, závislé, zejména v souvislosti s udržením bydlení. Její význam pak ilustrujeme v následující tabulce, která je převzata z výše uvedené předchozí studie, a to s ohledem na formu bydlení.

Domácnosti měly náklady na bydlení takřka zcela pokryty doplatkem na bydlení v 52 % v prosinci 2008 a v 61 % v červnu 2011.

Tabulka č. 64 **Poměr doplatku na bydlení (DnB) k reálným nákladům na bydlení domácnosti podle forem bydlení**

poměr DnB k reálným nákladům na bydlení	prosinec 2008						červen 2011					
	jiná		nájemní		vlastnická		jiná		nájemní		vlastnická	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
do 20 %	138	2,3	2 126	23,0	666	31,0	171	1,4	4 198	33,9	441	48,1
20 až 40 %	322	5,4	3 219	34,8	756	35,2	324	2,6	4 848	39,2	286	31,2
40 až 60 %	533	9,0	2 346	25,3	415	19,3	708	5,6	2 104	17,0	110	12,0
60 až 80 %	895	15,0	935	10,1	139	6,5	1 832	14,6	765	6,2	44	4,8
80 až 95 %	940	15,8	390	4,2	61	2,8	1 887	15,0	305	2,5	10	1,1
95 až 100 %	3 127	52,5	246	2,7	110	5,1	7 662	60,9	151	1,2	26	2,8
celkem	5 955	100,0	9 262	100,0	2 147	100,0	12 584	100,0	12 371	100,0	917	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

5.5 Závislost na dávce příspěvek na živobytí

Závislost významné části domácností na dávce příspěvek na živobytí, kterou jsme indikovali v předchozích částech, nakonec potvrzuje i rozbor, který sledoval délku souvislého a celkového pobírání této dávky v měsících.

V prosinci 2008 tvořily osoby, které byly (kromě ostatních členů okruhu společně posuzovaných osob v dané domácnosti) příjemci dávky příspěvek na živobytí delší než 1 rok, nejvyšší podíl, a to 50 % v případě souvislého pobírání dávky (tedy pobírání dávky bez přerušení) a 65 % v případě celkového pobírání dávky.

Významnou roli zde ale sehrává změna systému v lednu 2007, kdy domácnosti, které jsou sledovány právě v tomto novém systému, mohou vykazat dobu pobírání dávky hmotné nouze maximálně 2 roky, jejich faktická závislost na obdobné dávce, která byla před rokem 2007 vyplácena v rámci systému sociální potřeby, může být ovšem mnohem delší. To se částečně potvrzuje srovnáním délky pobírání dávky u domácností, které byly v systému přítomny v prosinci 2011, kdy se objevuje 17 % domácností s délkou závislosti na dávce delší než 2 roky.

K další významné změně dochází ve druhém ze sledovaných období, tedy v prosinci 2011, v tom, že zde již převládají osoby, které jsou příjemci dávky dobu kratší než 5 měsíců a osoby, které jsou na dávce závislé déle než 1 rok už jen 20 % v případě souvislého pobírání dávky a 50 % v případě celkového pobírání dávky. Tato významná změna může pravděpodobně indikovat změnu nastavení systému v podmínkách nároku na dávku a vyššího tlaku na plnění povinností, jejichž nedodržení může vést k sankčnímu vyřazení. Vzhledem k nedostatku dalších informací však tento předpoklad zůstává ve stavu hypotézy. Nicméně, nadále zůstává na dávce dlouhodobě, tj. déle než 5 měsíců, závislý relativně vysoký podíl osob, a to 42 %.

Tabulka č. 65 **Počet měsíců/let souvislého a celkového pobírání příspěvku na živobytí**

délka pobírání dávky	prosinec 2008				prosinec 2011			
	souvislé		celkové		souvislé		celkové	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
do 5 měsíců	38 748	34,3	20 570	18,2	123 132	57,7	74 672	35,0
6 až 12 měsíců	17 809	15,8	18 992	16,8	26 009	12,2	31 154	14,6
13 až 24 měsíců	56 455	50,0	73 450	65,0	27 300	12,8	37 996	17,8
déle než 2 roky	n.a.				36 907	17,3	69 526	32,6
celkem	113 012	100,0	113 012	100,0	213 348	100,0	213 348	100,0

Zdroj: Databáze OK-nouze 2008, 2011, vlastní výpočty

5.6 Shrnutí

Počet příjemců příspěvku na živobytí v průběhu sledovaných období, od prosince 2008 do prosince 2011, tedy v průběhu 3 let, významně narostl, a to takřka dvojnásobně v případě počtu osob a o 77 % v případě počtu domácností. Vzhledem k logice konstrukce této dávky a jejího zařazení v rámci systému hmotné nouze, lze tedy hovořit o takřka dvojnásobném nárůstu osob, které upadly do absolutní chudoby a byly zachyceny systémem sociální ochrany.

Kromě této spíše významné a negativní změny dochází v rámci této populace k nárůstu počtu nezaopatřených dětí, respektive domácností s nezaopatřenými dětmi, a to více než dvojnásobně. Tyto domácnosti tedy vykazují zvýšení rizika upadnutí do chudoby, ke kterému s největší pravděpodobností došlo v souvislosti se změnami v podmínkách nároků a snížení nominální úrovně dávek státní sociální podpory v roce 2011.

Průměrná velikost domácností se pohybuje kolem 2 osob s tím, že v průběhu sledovaného období došlo k mírnému nárůstu, který, jak již bylo řečeno, zapříčinil zejména nárůst počtu domácností s nezaopatřenými dětmi. Domácnosti složené z více než 4 osob pak představují méně než 10 % celku domácností.

V souboru ovšem nadále převažují domácnosti bez nezaopatřených dětí a jejich podíl v prosinci 2011 představuje 58 %. Tyto domácnosti jsou pak v 85 % tvořeny jednotlivci, jde tedy o osaměle žijící dospělé osoby, většinou muže.

Mezi domácnostmi s dětmi pak převažují domácnosti osamělých rodičů, jejichž podíl ale od prosince 2008 mírně poklesl, a to částečně ve prospěch domácností složených ze dvou dospělých osob a alespoň jednoho nezaopatřeného dítěte, které s největší pravděpodobností indikují úplné domácnosti s dětmi a jejichž podíl vzrostl z 39 % na 41 %.

Když se podíváme na strukturu domácností z hlediska forem bydlení, zjistíme, že nejvyšší podíl domácností žil v nájemní formě bydlení, následují však domácnosti bydlící v tzv. „jiné“ formě, a jejich podíl se v této formě navíc zvýšil, a to z 24 % na 28 %. Ne zcela zanedbatelný podíl pak vykazují domácnosti, které jsou „bez přístřeší“, a to 14 %. 98 % domácností bez domova je pak tvořeno osaměle žijícími dospělými osobami, a to v obou obdobích. Pohyb domácností mezi různými formami bydlení je relativně dynamický, existuje pohyb ze stavu bez domova do některých forem bydlení, v tomto případě zejména do formy „jiné“, ale i pohyb protisměrný.

Rodiny s dětmi nadále z největší části žijí, a to v 63 % v prosinci 2011, v nájemním bydlení, stejně jako domácnosti bez dětí, které se ale pomalu přesouvají z této formy do formy „jiné“.

Z hlediska přítomnosti takových rizikových skupin, jako jsou starobní a invalidní důchodci, lze konstatovat, že tyto osoby jsou v souboru příjemců příspěvku na živobytí zastoupeny relativně slabě a jejich příjem plynoucí z dávek důchodového pojištění je jistou ochranou před absolutní chudobou, nelze však odhlédnout od nominální hodnoty hranice této chudoby a absence její valorizace od ledna 2007 do ledna 2012, která samozřejmě snižuje šanci osob s jakýmkoliv pravidelným příjmem pod tuto hranici upadnout.

Dospělá část populace příjemců příspěvku na živobytí je tedy z naprosté většiny tvořena nezaměstnanými již bez nároku na podporu v nezaměstnanosti a příjmy domácností jsou takřka u poloviny domácností tvořeny dávkou příspěvku na živobytí a u více než 60 % sociálními příjmy složenými z příspěvku na živobytí a z dávek státní sociální podpory.

Není tedy překvapením, že náklady na bydlení představují u těchto domácností významný výdaj, který nezdědka, u 14 % domácností v prosinci 2008 a u celých 28 % domácností v prosinci 2011, přesahuje příjmy domácností. Významný je pak podíl těchto domácností, jejichž náklady na bydlení přesahují 30 % jejich příjmů, a to 76 % v prosinci 2008 a 81 % v období následujícím. Dávka doplatek na bydlení je tedy další významnou částkou, na které jsou domácnosti, které se propadají do absolutní chudoby, závislé, zejména v souvislosti s udržením bydlení.

Pokud jsme se soustředili na závislost příjemců příspěvku na živobytí indikovanou prostřednictvím souvislé a celkové délky jejího pobírání v měsících, zjišťujeme, že tato závislost je významná a osoby, které jsou na dávce závislé déle než jeden rok, tvoří kolem 50 %.

Závěry

Česká republika patří v EU k zemím s nejnižší mírou rizika příjmové chudoby a sociálního vyloučení, riziko chudoby a složený indikátor rizika chudoby či sociálního vyloučení byly dokonce nejnižší ze zemí EU podle dat SILC 2010.²⁴ V letech 2009-2011 byl sice zaznamenán nárůst rizika chudoby a sociálního vyloučení, ten ale byl pro populaci jako celek velice mírný. Dokonce se mírně snížil indikátor materiální deprivace podle EU a počet osob v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou a oba dosahují relativně nízké úrovně. Naproti tomu narostlo mírně riziko chudoby proti roku 2008 a složený indikátor rizika chudoby nebo sociálního vyloučení byl na stejné úrovni jako byl v roce 2008, když ještě v roce 2010 byl na nižší úrovni skoro o jeden procentní bod. Přesto, s ohledem na dopady krize - zpomalení růstu mezd, růst nezaměstnanosti a omezení přijatá v oblasti sociálních dávek nedošlo k výrazným negativním změnám indikátorů, jak by snad bylo možné očekávat. K důvodům relativně mírných dopadů krize se vracíme dále.

Zhoršení indikátorů rizika chudoby sledujeme hlavně v roce 2011 (příjmy za rok 2010), kdy se více projevil jednak přechod části nově nezaměstnaných v roce 2009 do dlouhodobé nezaměstnanosti, tedy ztráta nároku na podporu v nezaměstnanosti. Dále se pak více projevilo zaostávání reálné výše sociálních dávek. Konečně se také projevila deregulace nájmu, což je ale vidět více v některých indikátorech (růst počtu osob odpovídajících „náklady na bydlení jsou velkou zátěží“). Údaje za rok 2012 (Sequensová, 2013) pak ukazují mírně nižší riziko chudoby v populaci celkem v porovnání s rokem 2011 (9,6 %) a také nižší riziko chudoby dětí (13,9 %).

Je však třeba si všimnout zejména dvou okolností, jež korigují tento spíše pozitivní obraz. Za prvé, rizika chudoby a sociálního vyloučení jsou silně koncentrována do specifických kategorií populace, včetně dětské populace. Konkrétně riziko chudoby dosahuje v populaci do 17 let 15,2 % a riziko chudoby nebo sociálního vyloučení podle souhrnného indikátoru 20,7 % (proti 15,3 % v populaci jako celku), ale v případě dětí ve věku 6-11 let (tedy těsně před, na počátku a v prvních letech školní docházky) a také ve věkové kategorii 12-17 let je riziko chudoby nebo sociálního vyloučení přes 22 %. V případě domácností jednotlivců nad 65 let činí tato rizika 17,2 % a 24,4 %, v případě osob žijících v domácnostech, kde je alespoň jedna osoba nezaměstnaná a nikdo nepracuje je to 46,4 % a 56,8 %, v úplných domácnostech se třemi a více dětmi je to 23,9 % a 25,1 % a v případě neúplných domácností s dětmi je to 35,6 % a 50 %.

Druhou nepříznivou okolností je relativně vysoká úroveň deprivace české populace v některých specifických ohledech, resp. položkách materiální deprivace. Konkrétně, pro 26,9 % osob jsou náklady na bydlení velkou zátěží a 42 % osob si nemůže dovolit zaplatit neočekávaný výdaje ve výši 9 100 Kč. To ukazuje, jak napjaté jsou pro velkou část českých domácností jejich rozpočty, a tak sledujeme výraznější omezení v některých dalších základních položkách, jež Eurostat zahrnuje mezi indikátory materiální deprivace. Například 42,3 % osob si nemůže dovolit týdenní dovolenou mimo domov, 11,5 % domácností si nemůže dovolit jíst alespoň obden maso, 11,3 % konstatuje, že má vlhkost v bytě. Indikátor silné materiální deprivace (deprivace ve 4 položkách z 9 sledovaných Eurostatem) je 6,2 % proti průměru EU 8,1 %, ovšem data za země jako Dánsko, Švédsko, Finsko, Nizozemsko, Lucembursko ukazují míru materiální deprivace jen do 3 % (data podle SILC 2010).

²⁴ Podle SILC 2010 riziko chudoby 9 % proti průměru EU 16,4 % a složený indikátor rizika chudoby nebo sociálního vyloučení 14,4 % proti průměru 23,4 %.

Třetí okolností je skutečnost, že se ve specifických kategoriích populace kumulují a kombinují ve větší míře různá rizika související se sociálním vyloučením, a to ve větší míře. To znamená, že riziko chudoby, riziko materiální deprivace (měřeno různými způsoby včetně kumulace čtyř vybraných položek deprivace), riziko nízké pracovní intenzity (a nezaměstnanosti) se koncentrují ve velké míře ve stejných typech domácností (i když jejich počet není v evropském kontextu příliš vysoký). O to více je situace frustrující jak pro domácnosti takto postižené, tak pro instituce státní správy a samosprávy, jež mají za úkol problém řešit. Není totiž snadné nalézat efektivní řešení a pokud se podaří taková řešení nalézat, není snadné je implementovat v praxi. Navíc, výsledek takových řešení je podmíněn působením celé řady dalších faktorů a je spíše dlouhodobým výsledkem. Příkladem jsou sociálně vyloučené komunity, kde k takovým kumulacím problémů dochází a kde - přes řadu zaváděných opatření se stále jeví reálné výsledky jako skromné. To by však nemělo být vnímáno jako negativní zpětná vazba a nemělo by to tlumit toto úsilí.

V České republice je nízká míra rizika chudoby dána několika příznivými okolnostmi. Za prvé k nim patří nízká míra rizika chudoby u pracujících (v důsledku relativně malých výdělkových nerovností, odhlédneme-li od nejvyšších kategorií příjmů²⁵) a v důsledku výhodného nastavení slevy na dani pro pracovníky s nejnižšími příjmy (viz kapitola 1). Dále je to nízká míra rizika chudoby důchodců v důsledku vysoce redistributivního důchodového systému, jenž zatím dosti dobře ochraňuje důchodce s nízkými předdůchodovými příjmy. Je to tedy především relativně efektivní systém sociálních transferů (i když jsou sociální dávky nepřilížitě štědré, respektive vysoké, jsou dobře cílené podle příjmů, respektive silně redistributivní ve prospěch skupin s nízkými příjmy), zejména v případě důchodců a pracujících osob s nízkými příjmy. Další příznivou okolností je skutečnost, že riziko chudoby u nezaměstnaných je sice na velmi vysoké úrovni, ale na druhé straně míra nezaměstnanosti je pod úrovní průměru zemí EU i přes pokračující ekonomické zpomalení. A kromě toho, v domácnostech plně nezaměstnaných žije jen 30 % nezaměstnaných osob, zatímco 37 % jich žije v plně zaměstnaných domácnostech (typicky mladí lidé s rodiči) a 33 % jich žije v částečně zaměstnaných domácnostech. Tedy v průběhu krize se, jak ukazuje analýza, počet osob žijících v plně nezaměstnaných domácnostech příliš nezvýšil (vstoupily totiž do ní ponejvíce osoby alespoň částečně zajištěné jinými osobami), a proto se nezaměstnanost příliš neprojevila v růstu rizika chudoby a sociálního vyloučení.

Pokud hodnotíme faktory, jež ovlivňují riziko chudoby, lze konstatovat, že riziko chudoby je nejvíce ovlivněno postavením domácnosti, v níž osoba žije, na trhu práce. To platí především pro osoby celkem či děti, ale do jisté míry i důchodce, kde nezaměstnanost či pouze částečná nezaměstnanost v domácnosti vede k vyšším rizikům chudoby. Platí to také pro osoby pracující, kde zase rozhodující pro riziko chudoby je rozdíl mezi plně zaměstnanými domácnostmi a částečně zaměstnanými domácnostmi. A konečně to platí pro osoby nezaměstnané, kde opět je rozhodující okolností, zda žijí v plně zaměstnaných domácnostech, částečně zaměstnaných či nezaměstnaných domácnostech. Následně pak hraje obecně roli typ rodinné domácnosti (tedy kombinace počtu dětí v domácnosti, úplnosti domácnosti a věku osoby). To je zvláště důležité jak v případě dětí tak i důchodců. Pohlaví, věk, vzdělání a zdravotní stav hrají v porovnání s těmito proměnnými menší roli, role vzdělání se ovšem zvyšuje pro domácnosti důchodců a pro děti. Tyto proměnné sice samy o sobě hrají menší roli, je však třeba reflektovat jejich význam pro utváření postavení na trhu práce, jež se ukázalo být klíčovou proměnnou.

²⁵ Koeficient příjmové nerovnosti S80/S20 je od roku 2006 stabilně jen 3,5 (ČSÚ, 2012).

Více než dopad krize (konkrétně zpomalení růstu příjmů ze zaměstnání a růst nezaměstnanosti) se v mírném růstu rizika chudoby a materiální deprivace v letech 2008-2011 projevily dopady reforem, respektive omezení v oblasti sociálních dávek, a vedle toho deregulace nájemného. Je to patrné na poklesu podílu dávek (krom důchodů, jež naopak narostly) v letech 2008-2011 v příjmech domácností pod úroveň hranice chudoby. Také se to projevuje ve snížení efektivnosti sociálních transferů při eliminaci chudoby. Stále jsou sice tyto transfery relativně efektivní (zejména s ohledem na jejich nižší objem v mezinárodním srovnání): eliminují asi 74 % chudoby před transfery, u důchodců přes 90 %. Ovšem u některých kategorií populace je tento efekt nižší. V případě dětí je to pod 50 % a efektivita dávek u rodin s dětmi je podle typu domácnosti mezi 27 až 63 %. Podobně **v případě nezaměstnaných domácností s ohledem na relativně nízké podpory v nezaměstnanosti a hmotné nouze je efektivita kolem 24 %. Avšak mezi lety 2008-2011 poklesla efektivita transferů-dávek mimo důchodů z 55 % na 46 %; je nízká zejména u nezaměstnaných (jde nejčastěji o dlouhodobě nezaměstnané), osob nad 65 let a osob žijících v neúplných domácnostech s dětmi.**

Deregulace nájemného se projevuje sice zanedbatelně v indikátorech rizika příjmové chudoby, ale více v růstu hodnot indikátorů materiální deprivace spojené s bydlením jako subjektivním i objektivním zatížením domácností náklady na bydlení.

Konečně, určitou roli pro riziko chudoby může sehrávat nevyužívání sociálních dávek. Pro nečerpání dávek může být ovšem celá řada důvodů. Jediná existující studie o problému nečerpání dávek u nás (Mareš, 2001) založená na údajích z konce devadesátých let nemohla stanovit odhady rozsahu tohoto jevu, ale pomáhá nám při poznání jeho příčin, přičemž byly uvažovány příčiny známé ze zahraničních studií, zejména z Velké Británie a Nizozemska. V případě České republiky je zajímavé, že stigmatizace oprávněných žadatelů a související administrativní postupy nehrají až tak důležitou roli, i když nejistota ohledně nároků na dávky a nedostatek způsobilosti při podávání žádostí mají zásadní význam - což může hrát roli zejména u zaměstnaných osob. Nejčastějším uváděným důvodem byla nejistota o nároku na dávky (60 % těch, kdo nežádali příjmově testované dávky, i když příjem by nároku odpovídal). Nyní jsme zjistili na datech SILC 2011, že mezi obyvateli, kteří měli během roku 2010 průměrný příjem pod životním minimem, nepobíralo v tomto roce 72 % dávky sociální pomoci. Sice považujeme počet příjemců dávek v datech SILC za podhodnocený, ale přesto je indikován značný podíl osob nevyužívajících dávky, na které mají nárok. Ukazuje se, že počet osob, které nevyužily nárok na hmotnou nouzi, představuje převážnou část všech kategorií osob s příjmy do životního minima, což jsou současně kategorie ohrožené rizikem chudoby ve zvýšené míře (vyjma kategorie úplných rodin se třemi a více dětmi, kde nevyužití je menší). Nevyužití dávek je také méně běžné mezi nezaměstnanými a osobami v rodinách s nízkým vzděláním než v jiných kategoriích, i když jejich podíl je stále vysoký, nadpoloviční. Naopak, fenomén nečerpání dávek hmotné nouze u osob s příjmy do životního minima se podle zjištění zřejmě vyskytuje nejčastěji mezi osobami nad 65 let, ale i mezi zaměstnanými osobami a v domácnostech s vysokou úrovní vzdělání: tyto domácnosti téměř dávky hmotné nouze častěji nečerpají, i když nároky mají.

V mezinárodním srovnání je Česká republika v obecných ukazatelích chudoby a sociálního vyloučení na vedoucím místě v rámci EU-27, avšak pokud jde o sociální vyloučení dětí, není až tak dobře situovaná. Na úrovni EU je 27 % dětí v riziku chudoby nebo sociálního vyloučení oproti 23,4 % v populaci jako celku. V ČR je riziko chudoby či sociálního vyloučení dětí na úrovni skoro 19 % (proti 14 % v populaci jako celku) podobně jako v Rakousku, a ČR je na 7. místě v EU-27, vše podle dat SILC 2010. Podobně je Česká republika na osmém místě (blízko Rakouska) pokud jde o příjmovou

chudobu dětí, které je na úrovni 14,3 % a 5,3 p.b. nad úrovní rizika chudoby pro populaci jako celek. Stále je to 6 p.b. pod úrovní průměru v zemích EU-27. Je ovšem třeba reflektovat, že hranice příjmu, jenž definuje hranici chudoby v paritě kupní síly je v ČR pod průměrem zemí EU (až na 18. místě a jen něco málo přes polovinu hodnoty v Rakousku), což pak implikuje, že projevy materiální deprivace jsou výraznější než indikace příjmové chudoby. Konkrétně, míra materiální deprivace dětí měřená pomocí indikátoru podle Guio, Fraser, Marlier (2012) je 20 % (průměr EU-27 je 21 %).

Indikace materiální deprivace, zejména u dětí, naznačují, že problém chudoby a sociálního vyloučení si zaslouží značnou pozornost. Podobně indikace o koncentraci těchto problémů ve specifických kategoriích populace jsou určitou výzvou. Totiž, lze obecně říci, že přes relativně efektivní systém transferů jsou deficitní oblasti specifická opatření pro specifické cílové skupiny ve velkém riziku sociálního vyloučení a chudoby. V největší míře se jedná o dlouhodobě nezaměstnané, ale také o rodiny s více dětmi a neúplné rodiny - tam se projevuje jak menší účinnost dávek v důsledku snižující se jejich úrovně, tak i deficit služeb péče o děti či staré lidi, deficit v oblasti služeb zaměstnanosti, programů zaměstnanosti a celoživotního vzdělávání.

Podstatnou okolností, která zasahuje do reálné situace chudobou ohrožených domácností jsou náklady na bydlení. Z toho důvodu je účelné hodnotit riziko chudoby po odečtení nákladů na bydlení. **Pak je ovšem v riziku chudoby skoro 20 % domácností v ČR!** V případě důchodců a nezaměstnaných domácností přes 70 % a v případě domácností neúplných s dětmi asi polovina. Současně ukazatel podílu reziduálního příjmu a životního minima naznačuje, že 4,1 % domácností v roce 2011 má reziduální příjem nižší, než je hodnota životního minima a dalších 4,3 % domácností má reziduální příjem do 1,5násobku životního minima.

Důsledky deregulace nájmu se projevily především v roce 2011 (příjmy za 2010), a to snížením podílu domácností s regulovaným nájemným z 15 % na necelých 5 % a nárůstem podílu domácností s tržním nájemným a vlastnickým bydlením. Současně se u osob s tržním nájemným zvýšilo riziko chudoby podle příjmů po odečtení nákladů na bydlení. Současně se ale mezi nimi objevily i domácnosti s poněkud vyšší úrovní příjmů, a tak narostlo riziko chudoby podle reziduálních příjmů celkově jen mírně - ze 17,7 % na 19,0 %. Nejvyšší je u domácností s tržním nájemným (36 %) a také u domácností s regulovaným nájemným (29 %), na rozdíl u osob s vlastnickým bydlením.

Podíl osob v absolutní chudobě indikovaný počty příjemců příspěvku na živobytí se mezi roky 2008 a 2011 zvýšil skoro dvojnásobně a v případě dětí více než dvojnásobně a představuje více než jedno procento populace. Ve 42 % jde o domácnosti s dětmi. Tento strmý nárůst je důsledkem především omezení v jiných částech sociálního systému (přechod z jiných dávek na hmotnou nouzi). Nejvyšší podíl domácností žil v nájemní formě bydlení, následují však domácnosti bydlící v tzv. „jiné“ formě a jejich podíl se v této formě navíc zvýšil, a to z 24 % na 28 %. Ne zcela zanedbatelný podíl pak vykazují domácnosti, které jsou „bez přístřeší“, a to 14 %. Dospělá část populace příjemců příspěvku na živobytí je z naprosté většiny tvořena nezaměstnanými (v 85 % je některý člen domácnosti registrován na úřadu práce), ve větší míře bez nároku na podporu v nezaměstnanosti a příjmy domácností jsou takřka u poloviny domácností tvořeny pouze dávkou příspěvku na živobytí a u více než 60 % sociálními příjmy složenými z příspěvku na živobytí a dávek státní sociální podpory. Náklady na bydlení představují u těchto domácností významný výdaj, který nezřídka, a to u 28 % domácností v prosinci 2011, přesahuje sociální příjmy domácností určené na kompenzaci těchto nákladů.

Doporučení

I když nebylo předmětem analýzy posuzovat celé spektrum veřejných politik, jež mohou rizika chudoby pomoci předcházet či zmírňovat, předložená zjištění indikují význam řady z nich. Naše doporučení proto reflektují kromě dávkově-daňového systému i širší spektrum veřejných politik. Podobně Evropská komise nedávno akcentuje v oblasti sociálního začleňování a boje s chudobou zejména ‚sociální investice‘ (EC 2012, EC 2013).

S ohledem na úroveň a profil rizika chudoby a materiální deprivace v České republice je třeba zdůraznit, že jako nevýznamnější opatření vedle nástrojů, jež posilují pobídky k práci, které byly rozvíjeny v posledních letech, mohou být přínosná následující (poznáváme současně, že vyžadují další posouzení z hledisek proveditelnosti:

Oblast zaměstnanosti a aktivního začleňování na trh práce (k této oblasti byla zejména vztažena doporučení EK k české strategii Evropa 2020):

- Rozvíjet opatření aktivní politiky zaměstnanosti pro nejvíce ohrožené kategorie (zejména dlouhodobě nezaměstnané, nekvalifikované či pracovníky se zastaralou kvalifikací, zdravotně handicapované, starší pracovníky a vedle toho mládež, absolventy škol ad.).
 - Větší důraz by měl být položen na zvýšení rozsahu tvorby pracovních míst v soukromém sektoru, zejména pro ohrožené skupiny nezaměstnaných. Jako žádoucí lze chápat situaci, kdy bude možné některým kategoriím nezaměstnaných, jako jsou mladí lidé či dlouhodobě nezaměstnaní, po určité době spolehlivě nabídnout možnost pracovní aktivity v soukromém či veřejném sektoru.
 - Vhodným nástrojem aktivace déle nezaměstnaných může být i veřejná služba - zde je však potřeba obnovit pozitivní motivaci, tj. možnost navýšení sociální dávky.
 - Oblastí, která zaslouží zvláštní pozornost, je rozvoj sociální ekonomiky, kde mohou najít uplatnění zvláště znevýhodnění uchazeči o zaměstnání, včetně obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách.

Využití evropských fondů otevírá stejně jako posílení zdrojů aktivní politiky zaměstnanosti těmto záměrům potřebný prostor.

- Zkvalitňovat individuální podporu při hledání zaměstnání a poradenství zejména ve vztahu k znevýhodněným kategoriím a posílit kapacity veřejných služeb zaměstnanosti. Žádoucí je například rozvinout projekt zónového poradenství, stejně jako princip individuální práce s případem.
 - Rozvíjet opatření k harmonizaci pracovního a rodinného života, zejména služby péče o děti (i děti ve věku do tří let), veřejné i alternativní služby a podniková zařízení.
 - Omezovat roli šedé ekonomiky, především důslednou kontrolní činností u zaměstnavatelů.
 - Podpořit více malé a střední podnikání, včetně sociálního podnikání. K tomu je také potřeba stabilizovat podnikatelské prostředí, včetně sazeb daňových odvodů.
- Důrazněji postoupit v oblasti celoživotního vzdělávání, zformovat legislativní rámec a finanční stimuly pro zaměstnavatele.

Rozvíjet inkluzivní vzdělávání dětí a mládeže na všech stupních, s důrazem na děti a žáky sociálně znevýhodněné

- Zvýšit dostupnost předškolních zařízení v sociálně vyloučených lokalitách.
- Navýšit dotace školám, které zajišťují individuální programy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami sociálně či jinak znevýhodněných v rámci dotačních programů MŠMT a programů financovaných z fondů EU (jako je Druhá šance aj.).
- V oblasti financování škol navýšit normativy MŠMT na žáka se sociálním či jiným znevýhodněním.

Rozvíjet programy (zdravotně-) sociální práce - komunitní, rodinné, individuální

- Posílit terénní programy v sociálně vyloučených lokalitách.
- Posílit ve spolupráci měst a obcí s neziskovými organizacemi a dalšími partnery prevenci zadlužení a protidluhové poradenství.
- Zavést s garancí státní správy program sociálně-zdravotních pracovníků v sociálně vyloučených lokalitách.

Řešit s větším důrazem situaci v oblasti bydlení

- Podpořit ve větší míře programy dostupného bydlení, současně zavádět i programy ‚bydlení na prvním místě‘.
- Urychleně zformulovat a aplikovat v legislativě koncept sociálního bydlení a návazně zavést programy podpory sociálního bydlení.
- Navýšit kapacity azylových zařízení pro bezdomovce a rozvinout poradenské preventivní programy zaměřené na bezdomovectví. Rozpracovat a dlouhodobě realizovat *Koncepci prevence a řešení bezdomovectví do roku 2020*.

Adekvátní příjem v případě rizikem chudoby a materiální deprivace ohrožených kategorií populace

- Ve vztahu k příjemcům dávek hmotné nouze by bylo účelné zavést finanční zvýhodnění při účasti ve veřejné službě, případně ve veřejně prospěšných pracích.
- Bude nadále vhodné sledovat vývoj cen ve vazbě na deregulaci nájmu a změny v oblasti DPH a **valorizovat odpovídajícím způsobem hodnotu sociálních dávek hmotné nouze** (příkladem adekvátní reakce je valorizace k lednu 2012).
- Řešit pozorně valorizaci dávek určených dětem (přídavek na děti, mateřský a rodičovský příspěvek, porodné), vázat nárok méně na příjmy domácností (dávky na děti jsou i tak dobře cílené, sehrávají roli prevence chudoby), zvážit možnosti navýšení těchto dávek.

Sociálně vyloučené lokality

S větším důrazem realizovat opatření *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011-2015*.

Literatura

ČSÚ. 2011. Dopady světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku ČR. Praha: Český statistický úřad. Dostupné on-line na: [http://csugeo.i-server.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/0F0052902A/\\$File/11561011.pdf](http://csugeo.i-server.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/0F0052902A/$File/11561011.pdf)

EC. 2013a. Commission Recommendation of 20.2.2013. Investing in children: breaking the cycle of disadvantage. Brussels. 20.2.2013. C(2013) 778 final

EC 2013b. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. *Social Investment Package: Evidence on Demographic and Social Trends Social Policies' Contribution to Inclusion, Employment and the Economy*, Brussels, 20.2.2013. SWD(2013) 38 final

Frazer, H. - Marlier, E. (2012). Current situation in relation to child poverty and child well-being: EU policy context, key challenges ahead and ways forward. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (OPOCE)

Guio, A.-C. - Gordon, D. - Marlier, E. (2012), Measuring material deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators, Eurostat *Methodologies and working papers*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (OPOCE)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-12-018/EN/KS-RA-12-018-EN.PDF

Jahoda, R. - Špalková, D. 2012. Housing-induced Poverty and Rent Deregulation: A Case Study of the Czech Republic. *Ekonomický časopis*, č. 02/2012, s. 146-168. Bratislava: Ekonomický ústav SAV a Prognostický ústav SAV

Mareš, P. 2001. Problém nečerpání sociálních dávek. Praha: VÚPSV ČR

MPSV. 2009. Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v 1. polovině 2008 a predikce na další období. Praha: MPSV. Dostupné online na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5907/analyza_text.pdf

MPSV. 2009. Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. čtvrtletí 2009. Praha: MPSV. Dostupné online na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7542/zprava.pdf>

MPSV. 2011. Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2010 a predikce na další období. Praha: MPSV. Dostupné online na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10779/1004-text.pdf>

MPSV. 2011. Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. čtvrtletí 2011. Praha: MPSV. Dostupné online na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11241/zprava.pdf>

MPSV. 2012. Zpráva o základních tendencích příjmové a výdajové situace domácností ČR v 1. čtvrtletí 2012. Praha: MPSV. Dostupné online na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13433/Textova_cast.pdf

Národní sociální zpráva 2012. Česká republika. Brusel: EC. Dostupné on-line na: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlobServlet%3FdocId%3D7685%26langId%3Dcs&ei=gHHIUJWdNovLswbthYG4Bg&usg=AFQjCNE1u0SgW7ouBo9Rp__S_CpgcPNWxw&bvm=bv.1354675689,d.Yms&cad=rja

OECD. 2012. Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes. Peer Review Report. Phase 1. Legal and Regulatory Framework. Czech Republic. Dostupné on-line na: <http://www.eoi-tax.org/jurisdictions/CZ#peerreview>

Pekař, J. 2008. Komu mohou Češi závidět nízké daně? Dostupné online na: <http://www.penize.cz/dane/42852-komu-mohou-cesi-zavidet-nizke-dane>

Sequenšová V. 2013. Životní podmínky v ČR 2012. Chudoba a sociální vyloučení. Praha: ČSÚ

Sirovátka, T. - Horáková, M. - Jahoda, R. - Kofroň, P. 2012. Ekonomická zátěž středních příjmových skupin obyvatelstva. Praha: VÚPSV, v.v.i. ISBN 978-80-7416-110-0

Social Protection Committee (2008), *Child poverty and well-being: Current status and way forward*, Report prepared by the EU Task-Force on Child Poverty and Child Well-Being, Luxembourg: Office for official Publications of the European Communities. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=751&langId=en&pubId=74&type=2&furtherPubs=yes>.

Social Protection Committee (2012), *SPC Advisory Report to the European Commission on tackling and preventing child poverty, promoting child well-being*, Brussels: European Commission. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7849&langId=en>

Strategie Evropa 2020. Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. (Evropská strategie zaměstnanosti jako součást Integrated guidelines). Dostupné on-line na http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_CS_ACT_part1_v1.pdf

Šabatová, A. 2012. Jak je to se zneužíváním dávek? In: Kdo zneužívá sociální dávky? Privatizace státu: dopady škrtů v sociální oblasti. Sborník 04, s. 14-16. Praha: Pražská škola alternativ.

TARKI (2010), *Child Poverty and Child Well-Being in the European Union*, Report prepared for the European Commission, Budapest. <http://www.tarki.hu/en/research/childpoverty/index.html>.

Taylor-Gooby, P. 2005. *New Risks, New Welfare: The Transformation of the European Welfare State*. Oxford: Oxford University Press

Citovaná legislativa

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Seznam dalších internetových zdrojů

www.mpsv.cz

www.cssz.cz

www.mzcr.cz

www.smocr.cz

www.mpsv.cz/files/clanky/3285/131206a.pdf

<http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>

www.mpsv.cz/cs/7686

<http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/obecne>

<http://www.penize.cz/socialni-davky/29340-reformovano-jak-se-od-ledna-zmeni-davky-v-hmotne-nouzi>

Přílohy

Daň z příjmu fyzických osob 2007-2012 (kapitola 1)

I. Základní parametry konstrukce daně z příjmů fyzických osob

Tabulka č. 1.1 Změny v konstrukci daně z příjmů fyzických osob v letech 2007-2012

	v roce 2007	v letech 2008-2011	od roku 2012
daňová sazba	<ul style="list-style-type: none"> 4 daňová pásma, sazby daně: 12 %, 20 %, 25 %, 32 % (viz pomocná tabulka č. 1.1a) 	<ul style="list-style-type: none"> jednotná sazba daně ve výši 15 % 	<ul style="list-style-type: none"> jednotná sazba daně ve výši 15 %
daňový základ	<ul style="list-style-type: none"> hrubá mzda, v níž: zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení hrazené <i>zaměstnancem snížilo</i> základ daně z příjmů fyzických osob; zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení hrazené <i>zaměstnavatelem</i> výpočet daně z příjmů fyzických osob <i>neovlivnilo</i> 	<ul style="list-style-type: none"> tzv. superhrubá mzda, v níž: zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení hrazené <i>zaměstnancem</i> výpočet daně z příjmů fyzických osob <i>neovlivní</i>; zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení hrazené <i>zaměstnavatelem</i> <i>zvýšuje</i> základ daně z příjmů fyzických osob 	<ul style="list-style-type: none"> stále tzv. superhrubá mzda
maximální vyměřovací základ	<ul style="list-style-type: none"> neurčen 	<ul style="list-style-type: none"> 2008-2009: 48násobek průměrné mzdy v národním hospodářství (např. v roce 2008 to bylo 1 034 800 Kč, v roce 2009 pak 1 130 640 Kč) 2010-2011: 72násobek průměrné mzdy v národním hospodářství (např. v roce 2010 to bylo 1 707 048 Kč, v roce 2011 pak 1 781 280 Kč) 	<ul style="list-style-type: none"> opět 48násobek průměrné mzdy v národním hospodářství (tj. 1 206 576 Kč)
daňový bonus	<ul style="list-style-type: none"> minimálně 50 Kč maximálně do výše 30 000 Kč 	<ul style="list-style-type: none"> 2008: minimálně 50 Kč, od 2009: minimálně 100 Kč 2008-2011: maximálně do výše 52 200 Kč 	<ul style="list-style-type: none"> minimálně 100 Kč maximálně do výše 60 300 Kč
další pravidla pro stanovení výše daně z příjmu FO	<ul style="list-style-type: none"> v letech 2005-2007 bylo možné provádět tzv. společné zdanění manželů v případě, že ve společné domácnosti vychovávali alespoň jedno dítě 	<ul style="list-style-type: none"> 2008: institut společného zdanění manželů pozbývá zavedením jednotné sazby daně smysl 2008: zavedena nová definice zaměstnance v zákoně o daních z příjmů (par. 6) - nově lze za zaměstnance považovat také členy 	-

	v roce 2007	v letech 2008-2011	od roku 2012
		<p>představenstev a dozorčích rad akciových společností</p> <ul style="list-style-type: none"> • sjednocuje se a zvyšuje se limit pro osvobození příspěvků zaměstnavatele na penzijní připojištění se státním příspěvkem a na soukromé životní pojištění, které zaměstnavatel hradí za zaměstnance, a to na 24 000 Kč ročně • zdaňování důchodů od 2011: od daně z příjmu FO jsou osvobozeny všechny důchody, a to až do částky 288 000 Kč ročně; daň z příjmu FO tedy důchodce odvádí pouze z částky nad tuto hranici (pokud však celkové příjmy důchodce překročí od roku 2011 hranici 840 000 Kč ročně, tak podléhají dani z příjmu fyzických osob všechny jeho příjmy, tedy i celý důchod) 	

Zdroj: Informace MPSV

Tabulka č. 1.1a **Sazby pro výpočet daně z příjmů fyzických osob v roce 2007**

základ pro výpočet daně		daň z příjmů FO 2006-2007	ze základu přesahujícího (Kč)
od Kč	do Kč		
0	121 200	12 %	0
121 200	218 400	14 544 Kč + 19 %	121 200
218 400	331 200	33 012 Kč + 25 %	218 400
331 200	a více	61 212 Kč + 32 %	331 200

Zdroj: <http://www.du.cz/14/8/prakticke-informace-danove-tabulky/#3>

II. Daňové slevy

Tabulka č. 1.2 Vývoj ročních slev na dani uplatňovaných při výpočtu daně z příjmů fyzických osob v letech 2007-2012 (v Kč)

sleva na:	2007	2008	2009	2010	2011	2012
• poplatníka	7 200	24 840	24 840	24 840	23 640	24 840
• poplatníka - starobního důchodce	0	24 840	24 840	24 840	23 640	24 840
• druhého z manželů (s příjmy nepřesahujícími zákonem stanovenou hranici, tj. v letech 2007-2008 38 040 Kč, od roku 2009 pak 68 000 Kč)	4 200	24 840	24 840	24 840	24 840	24 840
• poživatele částečného invalidního důchodu, resp. důchodu I. a II. stupně	1 500	2 520	2 520	2 520	2 520	2 520
• poživatele plného invalidního důchodu, resp. důchodu III. stupně	3 000	5 040	5 040	5 040	5 040	5 040
• držitele průkazu ZTP/P	9 600	16 140	16 140	16 140	16 140	16 140
• studenta do 26 let věku	2 400	4 020	4 020	4 020	4 020	4 020
• daňové zvýhodnění na dítě	6 000	10 680	10 680	11 604	11 604	13 404

Zdroj: Data MPSV

III. Pojistné na sociální zabezpečení

Tabulka č. 1.3 Vývoj výše pojistného na sociální zabezpečení u zaměstnanců v letech 2008-2012

sociální zabezpečení v %	zaměstnanec	zaměstnavatel	celkem
2007 (maximální vyměřovací základ ve výši 486 000 Kč ročně)			
nemocenské pojištění	1,1	3,3	4,4
důchodové pojištění	6,5	21,5	28,0
státní politika zaměstnanosti	0,4	1,2	1,6
celkem	8,0	26,0	34,0
2008 (maximální vyměřovací základ ve výši 48 násobku průměrné měsíční mzdy)			
nemocenské pojištění	1,1	3,3	4,4
důchodové pojištění	6,5	21,5	28,0
státní politika zaměstnanosti	0,4	1,2	1,6
celkem	8,0	26,0	34,0
2009 (maximální vyměřovací základ ve výši 48 násobku průměrné měsíční mzdy)			
nemocenské pojištění	0,0	2,3	2,3
důchodové pojištění	6,5	21,5	28,0
státní politika zaměstnanosti	0,0	1,2	1,2
celkem	6,5	25,0	31,5
2010 a 2011 (maximální vyměřovací základ ve výši 72 násobku průměrné měsíční mzdy)			
nemocenské pojištění	0,0	2,3	2,3
důchodové pojištění	6,5	21,5	28,0
státní politika zaměstnanosti	0,0	1,2	1,2
celkem	6,5	25,0	31,5
2012 (maximální vyměřovací základ ve výši 48 násobku průměrné měsíční mzdy)			
nemocenské pojištění	0,0	2,3	2,3
důchodové pojištění	6,5	21,5	28,0
státní politika zaměstnanosti	0,0	1,2	1,2
celkem	6,5	25,0	31,5

Zdroj: Data MPSV

IV. Zdravotní pojištění

Sazby 2007-2012: zaměstnanec 4,5 %, zaměstnavatel 9,0 %, celkem 13,5 %

Vybrané dávky státní sociální podpory 2007-2012 (kapitola 1)

I. Přídavky na děti (PD)

Tabulka č. 1.4 Vývoj základních parametrů přídavků na dítě v letech 2007-2012

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> • nárok na PD má nezaopatřené dítě ve věku do 26 let, které žije v rodině, jejíž rozhodné příjmy nepřesahují 4násobek ŽM 	<ul style="list-style-type: none"> • nárok na PD má nezaopatřené dítě ve věku do 26 let, které žije v rodině, jejíž rozhodné příjmy nepřesahují 2,4násobek ŽM 	<ul style="list-style-type: none"> • v období od 1.1.2009 do 30.6. 2009 stejné jako v roce 2008 (příjem rodiny nepřekročil hranici 2,4násobku ŽM rodiny) • od 1.7.2009 do 31.12.2009 dočasně zvýšena hranice příjmu rodiny na 2,5násobek ŽM rodiny 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008
podmínky udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> • pro výpočet dávky se posuzuje příjem rodiny za předchozí kalendářní rok • nárok se posuzuje každý rok (k 1. říjnu) 	<ul style="list-style-type: none"> • pro zjištění nároku na PD se posuzuje příjem rodiny za předchozí kalendářní rok • nárok se posuzuje každý rok (k 1. říjnu) 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v letech 2008
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> • dávka poskytována v závislosti na příjmu rodiny a věku dítěte ve 3 výměrách: 1) zvýšená výměra: příjem rodiny nepřevyšuje 1,5násobek ŽM rodiny 2) základní výměra: 	<ul style="list-style-type: none"> • výši dávky nadále ovlivňuje jen věk dítěte: 1) dítěti do 6 let věku náleží PD ve výši 500 Kč 2) dítěti ve věku 6-15 let náleží PD ve výši 610 Kč 3) dítěti ve věku 15-26 let náleží PD 	<ul style="list-style-type: none"> • v období od 1.1.2009 do 30.6. 2009 stejné jako v roce 2008 • od 1.7.2009 do 31.12.2009 zvýšeny částky PD o 50 Kč, tj. na 550 Kč, 660 Kč a 750 Kč 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	příjem rodiny nepřevyšuje 2,4násobek ŽM rodiny 3) snížená výměra: příjem rodiny nepřevyšuje 4násobek ŽM rodiny	ve výši 700 Kč				
doba pobírání dávky	• po celou dobu, co rodina splňuje podmínky nároku na PD	• stejné jako v roce 2007	• stejné jako v roce 2008	• stejné jako v roce 2009	• stejné jako v roce 2010	• stejné jako v letech 2011
poznámka	• nárok na přídavky na děti a jejich výše odvozená od ŽM v roce 2007 viz tabulka č. 1.4a • konkrétní výše přídaveků na děti v roce 2007 viz tabulka č. 1.4b	-	-	-	-	• v souvislosti se změnou výše částek ŽM v roce 2012 dojde pravděpodobně k rozšíření okruhu osob oprávněných pobírat PD

Tabulka č. 1.4a **Přídavky na děti v roce 2007 - podmínky nároku a jejich výše odvozená od ŽM**

nezaopatřené dítě má nárok na přídavek	výše přídavku vyjádřená násobkem částky ŽM dítěte	příjem rodiny vyjádřený násobkem ŽM rodiny
ve zvýšené výměře	0,36	do 1,5
v základní výměře	0,31	nad 1,5 do 2,4
ve snížené výměře	0,16	nad 2,4 do 4,0

Zdroj: www.varnsdorf.cz/files/osvz_07_ssp.doc

Tabulka č. 1.4b **Výše přídavků na děti podle věku nezaopatřeného dítěte a příjmu rodiny v roce 2007**

věk nezaopatřeného dítěte	výše přídavku na dítě dle úrovně výměry měsíčně v Kč		
	zvýšená	základní	snížená
do 6 let	576	496	256
6-15 let	706	608	314
15-26 let	810	698	360

Zdroj: <http://www.penize.cz/socialni-davky/18565-v-roce-2007-se-zmeni-take-socialni-davky>

II. Sociální příplatek (SP)

Tabulka č. 1.5 **Vývoj základních parametrů sociálního příplatku v letech 2007-2012**

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání a udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> • nárok má rodič, který se stará o alespoň jedno nezaopatřené dítě, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje 2,2násobek ŽM rodiny • pro výpočet dávky se posuzuje příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí 	<ul style="list-style-type: none"> • nárok má rodič, který se stará o alespoň jedno nezaopatřené dítě, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje 2,0násobek ŽM rodiny • pro výpočet dávky se posuzuje příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • nárok mají nadále pouze rodiny s nízkým příjmem (do 2,0násobku ŽM) a zdravotně postiženým členem (když rodiče pečují alespoň o 1 nezaopatřené dítě, které je dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravot. postižené nebo dlouhodobě těžce zdrav. postižené nebo je-li alespoň jeden z rodičů dlouhodobě těžce zdravotně postižený nebo je nezaopatřeným dítětem, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné) • testuje se příjem za předchozí kalendář. čtvrtletí 	<ul style="list-style-type: none"> • SP zrušen (institut posouzení příjmové situace však byl přesunut jako nový institut příspěvku na péči - nově mohou sociálně slabé rodiny, kde buď dítě nebo rodič pobírá příspěvek na péči a současně za poslední kalendářní čtvrtletí nepřesáhnu příjmem 2,0násobek ŽM žádat o zvýšení příspěvku na péči o 2 000 Kč - tímto byla do příspěvku na péči zapracována otázka finanční potřeby, neboť do konce roku 2011 byl příspěvek na péči poskytován bez závislosti na příjmu)

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> výše je odstupňována dle věku dítěte a příjmu rodiny (tabulka č. 1.5b) úroveň sociálního příplatku se zvyšuje v případě, že je dítě dlouhodobě těžce zdrav. postižené, dlouhodobě zdrav. postižené nebo dlouhodobě nemocné, zohledněny jsou také zdrav. postižení nebo osamělost rodiče ke zvýšení sociál. příplatku dochází také tehdy, pokud se v rodině narodilo více dětí současně (do tří let jejich věku) nebo v případě rodin, v nichž dítě studuje na SŠ nebo VŠ v prezenční formě studia 	<ul style="list-style-type: none"> výše je odstupňována dle věku dítěte a příjmu rodiny (tabulka č. 1.5d) ostatní zůstává stejné jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> vše stejné jako v roce 2008 (tabulka č. 1.5d) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 (tabulka č. 1.5d) 	<ul style="list-style-type: none"> ve výši dávky se odráží jak stupeň postižení dítěte/rodiče, tak výše příjmu rodiny (s rostoucím příjmem výše sociálního příplatku postupně klesá) viz tabulka č. 1.5e 	-
doba pobírání dávky	<ul style="list-style-type: none"> dokud rodina splňuje podmínky nároku 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> dokud rodina splňuje podmínky nároku 	-
poznámka	<ul style="list-style-type: none"> příklad určení hranice čistého příjmu pro nárok na sociál. příplatek od 1.1.2007 viz tabulka č. 1.5a 	<ul style="list-style-type: none"> příklad určení hranice čistého příjmu pro nárok na sociál. příplatek od 1.1.2008 viz tabulka č. 1.5c 	<ul style="list-style-type: none"> Příklad určení hranice čistého příjmu pro nárok na sociál. příplatek od 1.1.2009 viz tabulka č. 1.5c 	<ul style="list-style-type: none"> příklad určení hranice čistého příjmu pro nárok na sociál. příplatek od 1.1.2010 viz tabulka č. 1.5c 	-	-

Tabulka č. 1.5a **Příklad určení nároku na sociální příplatek v roce 2007**

úplná rodina (oba rodiče) s počtem nezaopatřených dětí	hranice čistého příjmu v Kč měsíčně pro nárok na sociální příplatek od 1.1.2007	
	1,0násobek životního minima (maximální)	2,2násobek životního minima (není nárok)
jedno do 6 let	7 080	15 576
dvě 5, 8 let	9 040	19 888
tři 5, 8, 12 let	11 000	24 200
čtyři 5, 8, 12, 16 let	13 250	29 150

Zdroj: www.varnsdorf.cz/files/osvz_07_ssp.doc

Tabulka č. 1.5b **Výše sociálního příplatku určená dle stáří dítěte a výše příjmu rodiny v roce 2007**

věk nezaopatřeného dítěte v rodině	sociální příplatek při rozhodném příjmu rodiny v předchozím kalendářním čtvrtletí měsíčně v Kč (k 1. 1. 2007)		
	1,0 ŽM	1,6 ŽM	2,0 ŽM
do 6 let*	873	437	146
6-15 let	1 070	535	179
15-26 let	1 228	614	205

Poznámka: * rodina bez nároku na rodičovský příspěvek

Zdroj: www.varnsdorf.cz/files/osvz_07_ssp.doc

Tabulka č. 1.5c **Příklad určení nároku na sociální příplatek v letech 2008, 2009 a 2010**

úplná rodina (oba rodiče) s počtem nezaopatřených dětí	hranice čistého příjmu v Kč měsíčně pro nárok na sociální příplatek od 1. 1. 2008 (platné i pro rok 2009 a 2010)	
	1,0násobek životního minima (maximální)	2,0násobek životního minima (není nárok)
jedno do 6 let	7 080	14 160
dvě 5, 8 let	9 040	18 080
tři 5, 8, 12 let	11 000	22 000
čtyři 5, 8, 12, 16 let	13 250	26 500

Zdroj: <http://www.finance.cz/duchody-a-davky/socialni-davky/pece-o-dite/socialni-priplatek/>

Tabulka č. 1.5d **Výše sociálního příplatku určená dle stáří dítěte a výše příjmu rodiny v letech 2008, 2009 a 2010**

věk nezaopatřeného dítěte v rodině	sociální příplatek při rozhodném příjmu rodiny v předchozím kalendářním čtvrtletí měsíčně v Kč (k 1. 1. 2008, platné i pro rok 2009 a 2010)		
	1,0 ŽM	1,6 ŽM	2,0 ŽM
do 6 let*	800	320	0
6-15 let	980	392	0
15-26 let	1 125	450	0

Poznámka: * rodina bez nároku na rodičovský příspěvek

Zdroj: <http://www.finance.cz/duchody-a-davky/socialni-davky/pece-o-dite/socialni-priplatek/>

Tabulka č. 1.5e **Výše sociálního příplatku v roce 2011 v Kč měsíčně podle věku dítěte v rodině s rozhodným příjmem na úrovni ŽM rodiny**

věk nezaopatřeného dítěte v rodině	sociální příplatek v roce 2011 podle stupně zdravotního postižení dítěte		
	dítě dlouhodobě nemocné	dítě dlouhodobě zdravotně postižené	dítě dlouhodobě těžce zdrav. postižené
do 6 let	1 006 ¹⁾ 1 072 ²⁾	2 136 ³⁾	2 400 ³⁾
6-15 let	1 314	2 617 ³⁾	2 940 ³⁾
15-26 let	1 508	3 004	3 375

¹⁾ Rodina má nárok na rodičovský příspěvek do 3 let věku dítěte ve výši 7 600 Kč.

²⁾ Rodina bez nároku na rodičovský příspěvek (dítě starší 4 let věku).

³⁾ Rodina má nárok na rodičovský příspěvek do 7 let věku dítěte ve výši 7 600 Kč, případně na rodičovský příspěvek do 15 let věku dítěte ve výši 3 000 Kč, pokud dítě nepobírá příspěvek na péči.

Zdroj: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/soc_priplatek

III. Rodičovský příspěvek (RP)

Tabulka č. 1.6 Vývoj základních parametrů rodičovského příspěvku v letech 2007-2012

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> pobírá rodič, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě do 4 let (v případě zdravot. postiženého do 7 let věku) 	<ul style="list-style-type: none"> pobírá rodič, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o nejmladší dítě do 4 let (v případě zdravotně postiženého do 7 let) věku zvýšená výměra RP - náleží jen rodiči s dřívějším nárokem na dávky peněžitě v mateřství nejméně ve výši 380 Kč za den základní výměra RP - náleží jen rodiči s dřívějším nárokem na dávky peněžitě pomoci v mateřství 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> pobírá rodič, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o nejmladší dítě do 4 let (v případě zdravotně postiženého nově až do 15 let) věku jinak stejně jako v roce 2008 a 2009 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> nárok na RP má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte děti se zdravotním postižením jsou nadále zajištěny jednotným způsobem, tj. tak, aby po dovršení 1 roku věku byly zabezpečeny vždy jednou dávkou (buď RP nebo příspěvkem na péči)
podmínky udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> dítě může navštěvovat jesle, MŠ nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu max. 5 dnů v měsíci (dítě do 3 let), respektive 4 hodin denně (dítě nad 3 roky) přivýdělek rodičů není omezen 	<ul style="list-style-type: none"> dítě může navštěvovat jesle, MŠ nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu max. 5 dnů v měsíci (dítě do 3 let), respektive 4 hodin denně nebo maximálně 5 dnů v měsíci (dítě nad 3 roky) přivýdělek rodičů není omezen 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 a 2009 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> dítě mladší 2 let může navštěvovat jesle, MŠ nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 46 hodin v kalendářním měsíci docházka do předškolních zařízení u dětí starších 2 let není nadále nijak sledována ani omezena přivýdělek rodičů není omezen

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> • 40 % průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře (dle ČSÚ) za kalendářní rok, který o 2 roky předchází roku, v němž se vyplácí RP • v roce 2007 činil RP 7 582 Kč 	<p>stanovena pevnou částkou ve 3 variantách čerpání RP:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rychlejší čerpání ve zvýšené výměře - 11 400 Kč do 2 let věku dítěte (celkem rodič obdrží 216 600 Kč ročně) • klasické čerpání v základní výměře - 7 600 Kč do 3 let věku dítěte (celkem rodič obdrží 235 600 Kč ročně) • pomalejší čerpání v základní výměře 7 600 Kč do 21 měsíců věku dítěte a následně ve snížené výměře 3 800 Kč do 4 let věku dítěte (celkem rodič obdrží 212 800 Kč ročně) 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 a 2009 • změna pouze u zdrav. postižených dětí: rodič pobírá RP ve výši 7 600 Kč až do 7 let věku dítěte, po jejich dovršení dítěte pobírá nadále rodič RP v nižší výměře 3 000 Kč až do 15 let věku dítěte, ale pouze za podmínky, že dítěti nenáleží příspěvek na péči podle zákona o sociálních službách (pokud náleží dítěti příspěvek na péči, pobírá rodič RP pouze do věku 7 let dítěte, a to v poloviční výši, tj. 3 300 Kč) 	<ul style="list-style-type: none"> • rychlejší a klasická varianta čerpání RP zůstávají beze změny (stejně jako v roce 2010) • při pomalejší variantě čerpání RP dochází ke snížení celkově pobírané dávky tím, že rodič pobírá RP v základní výměře 7 600 Kč pouze do 9 měsíců věku dítěte, poté pobírá RP ve snížené výměře 3 800 Kč do 4 let věku dítěte 	<ul style="list-style-type: none"> • jestliže alespoň jednomu z rodičů lze stanovit k datu narození dítěte 70 % 30násobku denního vyměř. základu pro stanovení PPM, rodič si může volit výši, a tím i délku pobírání RP: <ol style="list-style-type: none"> 1) pokud 70 % 30násobku DVZ je menší nebo rovno 7 600 Kč, pak RP může činit max. 7 600 Kč 2) pokud 70 % 30násobku DVZ převyšuje 7 600 Kč, je dolní hranice výše RP omezena touto částkou, max. však může činit 11 500 Kč měs. • pokud nelze ani jednomu rodiči uvedený DVZ stanovit, pak rodič pobírá dávky RP v pevně stanovených částkách a obdobích, tj. ve výši 7 600 Kč do 9. měsíce věku dítěte a následně ve výši 3 800 Kč do 4 let věku dítěte
doba pobírání dávky	<ul style="list-style-type: none"> • po ukončení pobírání peněžité pomoci v mateřství 	<ul style="list-style-type: none"> • po ukončení pobírání peněžité pomoci v mateřství 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 a 2009 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> • doba pobírání dávky se pohybuje od 2 do 4 let, je však

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	<p>do 4 let (respektive 7) věku dítěte</p> <ul style="list-style-type: none"> • ženy bez předchozího příjmu (bez doby pojištění potřebné k získání nároku na peněžitou pomoc v mateřství) od narození do 4 let (respektive 7) věku dítěte 	<p>do 2/3/4 let (respektive 7) věku dítěte</p> <ul style="list-style-type: none"> • ženy bez předchozího příjmu (bez doby pojištění potřebné k získání nároku na peněžitou pomoc v mateřství) od narození do 4 let (respektive 7) věku dítěte 		<ul style="list-style-type: none"> • změna pouze u zdravotně postižených dětí - viz výše 		<p>proměnlivá s ohledem na možnosti a preference rodiče (každé tři měsíce může rodič svou volbu změnit, a to až do vyčerpání 220 000 Kč nebo do dosažení 4 let věku dítěte)</p> <ul style="list-style-type: none"> • za ženy bez potřebné doby pojištění a tedy bez nároku na PPM může tuto podmínku splnit otec dítěte (pokud účast na pojištění splní otec, nebude pro tyto matky povinná čtyřletá doba RP)
poznámka	-	<ul style="list-style-type: none"> • dobu a výši dávky bylo možné zvolit pouze v rozhodných obdobích (kalendář. měsíc po 22. týdnu věku dítěte a 21. měsíc věku dítěte) 	-	<ul style="list-style-type: none"> • podmínka minimální denní výše peněžitě pomoci v mateřství 380 Kč zůstává nezměněna, snížení % výměry PPM od 1.1.2010 ze 70 % na 60 % však snížilo okruh žadatelů oprávněných žádat o RP ve zvýšené výměře 	-	<ul style="list-style-type: none"> • RP, na které vznikl nárok podle právní úpravy platné do 31. 12. 2011 mohou přejít na novou právní úpravu kdykoli od ledna 2012 dle rozhodnutí rodiče

IV. Příspěvek na bydlení (PB)

Tabulka č. 1.7 Vývoj základních parametrů příspěvku na bydlení v letech 2007-2012

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání a udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> • nárok na PB má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmu rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem • výše normativních nákladů pro rok 2007 viz tabulka č. 1.7a 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007, jen zvýšena částka normativních nákladů (viz tabulka č. 1.7c) 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007, jen zvýšena částka normativních nákladů (viz tabulka č. 1.7d) 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007, jen zvýšena částka normativních nákladů (viz tabulka č. 1.7e) 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007, jen zvýšena částka normativních nákladů (viz tabulka č. 1.7f) 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007, jen zvýšena částka normativních nákladů (viz tabulka č. 1.7g)
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> • výše PB se stanoví jako rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a násobkem rozhodného příjmu a koeficientu 0,30 (v Praze 0,35) • hraniční výše příjmu rodiny, při které je PB nulový viz tabulka č. 1.7b • pokud rozhodný příjem rodiny nedosahuje výše ŽM, započítává se pro potřeby výpočtu výše PB částka ŽM rodiny 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2007

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
doba pobírání dávky	<ul style="list-style-type: none"> dokud žadatel splňuje podmínky (čtvrtletně doložit náklady na bydlení a rozhodný příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí, výplata PB měsíčně; dávku lze získat i tři měsíce zpětně) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> výplata PB je časově omezena na 84 měsíců v období posledních 10 kalendářních let (Ihůta se začíná počítat od 1.1.2012) toto omezení neplatí pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením
poznámka	<ul style="list-style-type: none"> od roku 2007 se PB neodvozuje od přiměřených nákladů na bydlení jako součásti ŽM, ale od výše tzv. normativních nákladů na bydlení (jsou to průměrné náklady na bydlení podle velikosti obce a počtu členů v domácnosti; zahrnují částku nájemného, ceny služeb a energií; jsou stanoveny zákonem, resp. nařízením vlády) 	-	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> změna v časovém omezení poskytování dávky má za cíl zabránit dlouhodobému využívání (zneužívání) této dávky a má příjemce motivovat k hledání přiměřenějšího bydlení

Tabulka č. 1.7a **Normativní náklady na bydlení v roce 2007 (v Kč)**

a) pro nájemní byty

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	3 339	2 893	2 659	2 518	2 460
2	4 926	4 233	3 913	3 721	3 640
3	6 764	5 858	5 440	5 188	5 083
4 a více	8 545	7 453	6 948	6 644	6 517

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	2 236	2 236	2 236	2 236	2 236
2	3 362	3 362	3 362	3 362	3 362
3	4 730	4 730	4 730	4 730	4 730
4 a více	5 978	5 978	5 978	5 978	5 978

Zdroj: <http://www.penize.cz/socialni-davky/18565-v-roce-2007-se-zmeni-take-socialni-davky>

Tabulka č. 1.7b **Hraniční výše příjmu domácnosti pro nárok na příspěvek na bydlení v roce 2007 (v Kč)**

a) pro nájemní byty

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	9 540	9 643	8 863	8 393	8 200
2	14 074	14 110	13 043	12 403	12 133
3	19 326	19 527	18 133	17 293	16 943
4 a více	24 414	24 843	23 160	22 147	21 723

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	6 389	7 453	7 453	7 453	7 453
2	9 606	11 207	11 207	11 207	11 207
3	13 514	15 767	15 767	15 767	15 767
4 a více	17 080	19 927	19 927	19 927	19 927

Zdroj: <http://www.penize.cz/socialni-davky/18565-v-roce-2007-se-zmeni-take-socialni-davky>

Tabulka č. 1.7c **Normativní náklady na bydlení v roce 2008 (v Kč)****a) pro nájemní byty**

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	4 182	3 383	3 155	2 895	2 747
2	6 091	4 998	4 686	4 331	4 128
3	8 401	6 971	6 563	6 099	5 834
4 a více	10 549	8 824	8 332	7 772	7 453

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	2 653	2 653	2 653	2 653	2 653
2	4 055	4 055	4 055	4 055	4 055
3	5 763	5 763	5 763	5 763	5 763
4 a více	7 385	7 385	7 385	7 385	7 385

Zdroj: <http://www.penize.cz/17993-prispevky-na-bydleni-od-1-1-2008>

Tabulka č. 1.7d **Normativní náklady na bydlení v roce 2009 (v Kč)**

a) pro nájemní byty

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	5 088	4 045	3 804	3 380	3 165
2	7 380	5 952	5 622	5 042	4 747
3	10 140	8 274	7 842	7 083	6 698
4 a více	12 737	10 487	9 966	9 051	8 587

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	3 109	3 109	3 109	3 109	3 109
2	4 719	4 719	4 719	4 719	4 719
3	6 654	6 654	6 654	6 654	6 654
4 a více	8 516	8 516	8 516	8 516	8 516

Zdroj: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/207626-socialni-davky-v-roce-2009-i/>

Tabulka č. 1.7e **Normativní náklady na bydlení v roce 2010 (v Kč)**

a) pro nájemní byty

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	5 877	4 816	4 597	4 309	4 016
2	8 499	7 037	6 738	6 344	5 943
3	11 638	9 739	9 348	8 832	8 309
4 a více	14 597	12 307	11 835	11 213	10 582

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	3 356	3 356	3 356	3 356	3 356
2	5 062	5 062	5 062	5 062	5 062
3	7 124	7 124	7 124	7 124	7 124
4 a více	9 078	9 078	9 078	9 078	9 078

Zdroj: http://kalkulacky.idnes.cz/cr_prispevek-na-bydleni-2010.php

Tabulka č. 1.7f Normativní náklady na bydlení v roce 2011 (v Kč)**a) pro nájemní byty**

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	6 363	5 117	4 863	4 406	4 293
2	9 183	7 478	7 130	6 505	6 350
3	12 557	10 328	9 872	9 056	8 852
4 a více	15 744	13 055	12 506	11 521	11 276

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	3 723	3 723	3 723	3 723	3 723
2	5 584	5 584	5 584	5 584	5 584
3	7 818	7 818	7 818	7 818	7 818
4 a více	9 950	9 950	9 950	9 950	9 950

Zdroj: <http://www.penize.cz/prispevek-na-bydleni/196861-penize-ktere-vam-da-stat-prispevek-na-bydleni-od-roku-2011>

Tabulka č. 1.7g **Normativní náklady na bydlení v roce 2012 (v Kč)**

a) pro nájemní byty

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	7 068	5 616	5 352	4 563	4 379
2	10 144	8 157	7 796	6 715	6 464
3	13 813	11 214	10 742	9 330	9 001
4 a více	17 269	14 135	13 565	11 862	11 466

b) pro družstevní byty a byty vlastníků

počet osob v rodině	počet obyvatel obce				
	Praha	nad 100 tis. obyvatel	50 000 - 99 999 obyvatel	10 000 - 49 999 obyvatel	do 9 999 obyvatel
1	4 053	4 053	4 053	4 053	4 053
2	6 042	6 042	6 042	6 042	6 042
3	8 421	8 421	8 421	8 421	8 421
4 a více	10 699	10 699	10 699	10 699	10 699

Zdroj: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni

Dávky hmotné nouze 2007-2012 (kapitola 1)

I. Základní pojmy a obecné podmínky dávek hmotné nouze

Tabulka č. 1.8 Vývoj základních parametrů dávek hmotné nouze v letech 2007-2012

2007

obecné podmínky získání nároku na dávky hmotné nouze	<ul style="list-style-type: none"> • Příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí a společně posuzované osoby si nemohou příjem vlastním přičiněním zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů a je tak ohroženo zabezpečení jejich základních životních podmínek. • Příjem společně posuzovaných osob dosahuje částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení.
osoba v hmotné nouzi	<ul style="list-style-type: none"> • osoba, která nesplňuje obecné podmínky hmotné nouze, ale které s ohledem na nedostatek finančních prostředků hrozí vážná újma na zdraví, • osoba, kterou postihla vážná mimořádná událost (např. povodeň, požár) a tato osoba nemůže vzhledem k svým sociálním a majetkovým poměrům tuto nepříznivou událost překonat vlastními silami, • osoba, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě nezbytného jednorázového výdaje (zaplacení správního poplatku, úhrada jízdného při ztrátě peněžních prostředků, úhrada noclehu v nezbytných případech), na pořízení nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby, základního vybavení domácnosti a na úhradu odůvodněných nákladů vzdělání a zájmové činnosti nezaopatřeného dítěte, • osoba, která nesplňuje obecné podmínky hmotné nouze, ale s ohledem na sociální a majetkové poměry nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením, může jít zejména o osoby: <ul style="list-style-type: none"> • propuštěné z vazby či výkonu trestu odnětí svobody, • opouštějící zařízení pro léčbu chorobných závislostí, • propuštěné ze zařízení ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, • bez přístřeší, nemající uspokojivě vyřešeny životně důležité potřeby, • jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby
osoba, která není v hmotné nouzi	<ul style="list-style-type: none"> • není v pracovním nebo obdobném vztahu ani nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena na úřadu práce v evidenci uchazečů o zaměstnání, s výjimkou osob, u kterých se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastním přičiněním (viz dále), • je vedena na úřadě práce v evidenci uchazečů o zaměstnání déle než 12 měsíců, nemá nárok na podporu a odmítla bez vážných důvodů vykonávat veřejně prospěšné práce nebo krátkodobé zaměstnání, či odmítla účast v programu k řešení zaměstnanosti, • prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním, • je samostatně výdělečně činná nebo spolupracující a příjem nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění, • je zákonným zástupcem dítěte, kterému byla uložena sankce pro neplnění povinností spojených s povinnou školní docházkou dítěte, a to po dobu 3 měsíců od právní moci rozhodnutí o uložení sankce, • po celý kalendářní měsíc byla ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, • je umístěna k celoročnímu pobytu v ústavu sociální péče nebo obdobném zařízení, • je po celý kalendářní měsíc umístěna ve zdravotnickém zařízení ústavní péče nebo obdobném zařízení, kde je jí poskytována sociální péče

rozhodný příjem žadatele	<ul style="list-style-type: none"> do celkových příjmů žadatele a společně posuzovaných osob se započítává 70% příjmů ze závislé činnosti, 80% příjmů z nemocenských dávek (nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství ad.) či podpory v nezaměstnanosti; všechny ostatní příjmy se započítávají v plné výši, příjem se stanovuje za poslední tři měsíce před uplatněním žádosti o dávku -, pokud však příjem náhle podstatně klesl (např. z důvodu ztráty zaměstnání, ukončení výplaty nemocenské ad.), vychází se z konkrétního příjmu v tom měsíci, ve kterém si dotčným o přiznání dávek zažádá.
společně posuzované osoby	<p>Pro posouzení situace žadatelů o dávku je typické, že se nezkoumají pouze poměry jednotlivce, ale i situace jejich nejbližších. Pro celý okruh společně posuzovaných osob se dávka vyplácí vždy pouze jednou!</p> <p>Společně posuzování jsou:</p> <ul style="list-style-type: none"> manželé, rodiče a nezletilé nezaopatřené děti, rodiče a nezletilé zaopatřené děti a zletilé děti, pokud s rodiči užívají byt a nejsou posuzovány s jinými osobami, ti, kdo společně užívají byt, pokud písemně neprohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby <p>Pro účely doplatku na bydlení se okruh společně posuzovaných osob stanoví odlišně: společně posuzovány jsou osoby, které mají v bytě trvalý pobyt, podle kritéria trvalého pobytu se nepostupuje v případě, kdy je doplatek přiznáván osobě užívající jinou než nájemní či vlastnickou formu bydlení.</p> <p>Příčemž:</p> <ul style="list-style-type: none"> přednost má skutečné soužití, společné posuzování rodičů a nezaopatřených dětí má přednost, dítě se posuzuje společně s rodičem, v jehož je péči, děti v plném zaopatření ústavu (např. dítě v ústavní výchově) se neposuzuje společně s rodiči, osamělý rodič bydlící u svých rodičů se posuzuje i se svým dítětem společně s rodiči
zvýšení příjmu vlastním přičiněním	<p>Od osob v hmotné nouzi, které musí stát finančně podporovat, se očekává, že se budou snažit zvýšit si příjem vlastním přičiněním. Osobám, které se nesnaží, je vyměřena nižší částka živobytí či se v krajních případech přestávají považovat za osoby v hmotné nouzi.</p> <p>Zákon rozlišuje zvýšení příjmu:</p> <ul style="list-style-type: none"> vlastní prací, řádným uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo jiným využitím majetku. <p>Zvýšením příjmu vlastní prací se rozumí:</p> <ul style="list-style-type: none"> započetí výdělečné činnosti (nezaměstnaný si najde práci), zvýšení rozsahu a intenzity výdělečné činnosti (zaměstnanec si najde vedlejší pracovní poměr, začne si přivydělávat prací přesčas), vykonávání lépe placené výdělečné činnosti (zaměstnanec si najde jiné, lépe placené místo). <p>Zvýšením příjmu vlastní prací se nepožaduje u</p> <ul style="list-style-type: none"> osoby starší 65 let, poživatele starobního důchodu, osoby plně invalidní, rodiče celodenně, osobně a řádně pečujícího o alespoň 1 dítě do 4 let věku nebo o dítě starší, které nemůže být z vážných důvodů umístěno v mateřské škole, nebo o dítě, které je dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči, osoby osobně a řádně pečující o osobu, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II až IV anebo o osobu starší 80 let, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni I, nezaopatřeného dítěte, osoby uznané za dočasně neschopnou práce. <p>Zvýšením příjmu uplatněním nároků a pohledávek se rozumí uplatnění nároku:</p> <ul style="list-style-type: none"> na dávky nemocenského pojištění, na dávky důchodového pojištění (neplatí u tzv. předčasného důchodu), na dávky státní sociální podpory (přídavky na děti, sociální příplatek, příspěvek na bydlení atd.), na výživné a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (matka tak např. musí zažalovat otce dítěte o výživné),

	<ul style="list-style-type: none"> • z pracovních nebo obdobných vztahů (např. zažalovat bývalého zaměstnavatele o odstupné), • na podporu v nezaměstnanosti, při rekvalifikaci a nároků podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele, • z jiných pohledávek (např. z dluhu, který má u žadatele třetí osoba). <p>Uplatnění nároků a pohledávek se nepožaduje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pokud je zřejmé, že jejich uplatnění by nebylo úměrné zisku z nich plynoucích, • pokud jejich uplatnění není možné po osobě spravedlivě žádat (např. žaloba na výživné, která by se přičila dobrým mravům). <p>Zvýšením příjmu prodejem nebo jiným využitím majetku se rozumí:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prodej nebo jiné využití majetku, který nepatří mezi věci, jejichž prodej nebo jejich jiné využívání se podle zákona nevyžaduje, nebo jde o tzv. věci nepodléhající výkonu rozhodnutí (např. byt užívaný k přiměřenému bydlení, běžné vybavení domácnosti, snubní prsteny atd.). <p>Prodej nebo jiné využití majetku se nepožaduje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pokud je zřejmé, že by jeho prodej nebo jiné využití nebyly úměrné výslednému zisku, • pokud jeho prodej není možné po osobě spravedlivě žádat.
<p>částka živobytí</p>	<p>Při výpočtu částky živobytí vycházíme z životního a existenčního minima, přičemž pro výpočet si musíme v první řadě rozdělit osoby na tři skupiny:</p> <ul style="list-style-type: none"> • za nezaopatřené dítě počítáme částku jeho životního minima, přičemž tuto částku lze navýšit o částku odpovídající potřebě dietního stravování (viz níže), • za osoby, u kterých se neočekává zvýšení příjmu vlastní prací (viz zvýšení příjmu vlastním přičiněním - např. osoba celodenně řádně pečující o dítě mladší 4 let či osoba plně invalidní) počítáme existenční minimum zvýšené o polovinu rozdílu mezi jejich životním minimem a existenčním minimem, přičemž i tuto částku lze navýšit z důvodů uvedených níže, • u ostatních osob počítáme existenční minimum, přičemž existenční minimum lze, s výjimkou osob, které jsou v evidenci úřadu práce déle než 12 měsíců, navýšit na základě níže uvedených důvodů. <p>Částku živobytí LZE ZVÝŠIT:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osobě spadající pod bod 3 má-li příjem z výdělečné činnosti a prokazatelně se snaží využít možnosti zvýšit si příjem vlastní prací: <ul style="list-style-type: none"> ○ o polovinu rozdílu mezi jejím životním minimem a existenčním minimem. • Osobě spadající pod bod 3 je-li registrovaná na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání: <ul style="list-style-type: none"> ○ o 30 % rozdílu mezi jejím životním minimem a existenčním minimem a pokud se prokazatelně snaží využít možnost zvýšení příjmu vlastní prací o dalších 20 % rozdílu mezi jejím životním minimem a existenčním minimem. • Osobě spadající pod bod 2 a 3 po první 3 měsíce pobírání příspěvku, či prvních 12 měsících ve stanovených situacích (např. pobírání podpory v nezaměstnanosti či pobírání dávek nemocenského pojištění) a od 4. měsíce v těch případech, kdy dotčená osoba nemůže ke zvýšení příjmu použít svůj majetek (např. prodat auto), či svůj majetek k zvýšení příjmu řádně využívá: <ul style="list-style-type: none"> ○ o 30 % rozdílu mezi životním minimem a existenčním minimem dotčené osoby. • Osobě spadající pod bod 2 a 3, která nemá nároky ani pohledávky, či všechny své nároky a pohledávky řádně uplatnila: <ul style="list-style-type: none"> ○ o 20 % rozdílu mezi jejím životním minimem a existenčním minimem. • Osobě spadající pod bod 1,2 a 3, jejíž zdravotní stav vyžaduje dietní stravování spojené se zvýšenými náklady: <ul style="list-style-type: none"> ○ o částku stanovenou podle typu diety. • Osobě spadající pod bod 2 a 3, která má prokazatelně zvýšené náklady spojené s hledáním zaměstnání (zejména náklady dopravy, telefonu a na poštovné) <ul style="list-style-type: none"> ○ o 300 Kč. • Osobě spadající pod bod 2 a 3, která je déle než rok nepřetržitě vedena úřadem práce v evidenci uchazečů a podle vyjádření úřadu práce vyžaduje zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání a tato osoba zároveň déle než rok pobírá příspěvek na živobytí: <ul style="list-style-type: none"> ○ o 600 Kč.

2008

změny	<p>Obecné podmínky zůstávají vesměs stejné jako v roce 2007, dochází ale ke 2 klíčovým změnám, jejichž motivem je celkové zpřísnění podmínek poskytování dávek hmotné nouze a snaha zabránit dlouhodobému zneužívání těchto dávek:</p> <ol style="list-style-type: none">1) od 1.1.2008 se ruší povinnost státu zvyšovat hodnotu životního a existenčního minima při růstu životních nákladů - tyto částky tedy zůstávají dlouhodobě stejné (až do roku 2011), což má vliv na to, že dávky PHN pokryjí menší část potřeb žadatelů;2) zpřísnují se podmínky pro získání nároku na dávky PHN (týká se příspěvku na živobytí - viz tabulka o vývoji parametrů PZ) u dlouhodobě nezaměstnaných, a to dvojitým způsobem:<ul style="list-style-type: none">• u osob, které dlouhodobě nepracují (12 měsíců a déle) se nově od 1.1.2008 při posuzování nároku na dávky PHN vychází z částky existenčního minima (2 020 Kč), nikoliv z částky životního minima (výjimka existuje pro osoby starší 55 let, osoby částečně invalidní a pro rodiče pečující o nezaopatřené děti do 12 let věku; tato změna se poprvé projevila teprve v lednu 2009, neboť zmíněných 12 měsíců se začalo počítat od ledna 2008);• od 1.1.2008 došlo současně ke zrušení možnosti navýšení dávky PHN o 600 Kč po uplynutí 12 měsíců nezaměstnanosti žadatele (viz poslední bod předchozí tabulky za rok 2007; toto opatření totiž mělo demotivující účinek pro dlouhodobě nezaměstnané).
--------------	---

2009

změny	<p>Všeobecné podmínky zůstávají velmi podobné jako v roce 2008, od 1. července 2009 dochází ale k dalšímu zpřísnění pro osoby dlouhodobě pobírající tyto dávky (týká se opět příspěvku na živobytí):</p> <ul style="list-style-type: none">• od 1.7.2009 jsou stanovena odlišná pravidla pro určení částky živobytí u osob, které pobírají PZ méně než 6 měsíců a více než 6 měsíců. Osobám, které pobírají dávky PHN (příspěvek na živobytí) po dobu kratší než 6 měsíců, náleží PZ až do výše životního minima. Příjemcům pobírajícím příspěvek na živobytí déle než 6 měsíců se však od 1. července 2009 vyplácí příspěvek pouze ve výši existenčního minima, tj. pro jednotlivce 2 020 Kč. Snížení dávky PZ se však nedotklo osob, které:<ol style="list-style-type: none">a. mají příjem z výdělečné činnosti (z toho se pro účely nároku na příspěvek započítává pouze 70 %),b. pobírají podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci (z těchto se pro účely nároku na příspěvek započítává pouze 80 %),c. vykonávají dobrovolnickou nebo veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně,d. jsou např. nezaopatřenými dětmi, osobami staršími 65 let, osobami uznanými dočasně praceneschopnými a dosud se u nich možnost zvýšit si příjem vlastním přičiněním nezkoumala.• nově je zaveden institut „veřejné služby“ (či dobrovolnické služby), který rozšiřuje možnosti příjemců dávek PHN vymanit se z nepříznivé situace, popřípadě obdržet dávku PHN ve vyšší částce než osoby, které jsou méně aktivní. Veřejná služba i dobrovolnická služba se vykonává zdarma, ale při výkonu služby v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně při splnění dalších podmínek jako je využití majetku a uplatnění nároků a pohledávek má např. jednotlivec možnost dosáhnout příspěvek na živobytí ve výši životního (nikoliv existenčního) minima, tj. 3 126 Kč. Při výkonu služby v rozsahu alespoň 30 hodin měsíčně pak může příspěvek na živobytí dosáhnout až 3 679 Kč (jde o výši příspěvku na živobytí v částce životního minima zvýšeného o polovinu rozdílu mezi hodnotou životního a existenčního minima). <p>Dochází také k technickým změnám systému dávek PHN, které se týkají způsobů výplaty těchto dávek:</p> <ul style="list-style-type: none">• jednoznačně byla stanovena pravidla pro určení formy, v jaké je dávka PHN poskytována - zákon č. 111/2006 Sb. (§ 42 a § 43) umožňuje od roku 2009 využít tzv. Šek servis - poukázky v hmotné nouzi. Tyto poukázky na nákup zboží ve stanovené hodnotě může orgán pomoci využít k výplatě příspěvku na živobytí nebo mimořádné okamžité pomoci. Orgán pomoci určuje poměr peněžní a věcné formy (dle zákona je možné poskytnout obě dávky z 35-65% ve formě poukázky opravňující k nákupu zboží ve stanovené hodnotě nebo prostřednictvím elektronického platebního prostředku).• byla zavedena nová forma výplaty dávek PHN - elektronický platební prostředek, jehož účelem bylo zabránit užití dávky k jinému účelu, než ke kterému má sloužit, <p>u doplatku na bydlení došlo k posílení ochrany bydlení, a to výslovnou povinností ustanovit zvláštního příjemce v případech, kdy by hrozila žadateli o DB ztráta bydlení v důsledku nedodržování platební disciplíny.</p>
--------------	---

2010

změny	<p>Všeobecné podmínky poskytování dávek hmotné nouze zůstávají stejné jako v předchozím roce, změny v systému PHN se týkají pouze osob se zdravotním postižením (odstranění diskriminačního ustanovení o výši příspěvku na živobytí pro invalidní občany):</p> <ul style="list-style-type: none">• Původní ustanovení stanovilo osobám ve třetím stupni invalidity, kterým nebyl přiznán invalidní důchod, nárok na příspěvek na živobytí pouze v částce existenčního minima (tedy 2 020 Kč) bez jakékoliv možnosti jeho navýšení. Od 1. června 2010 mohl být nadále těmto osobám přiznán nárok na příspěvek na živobytí až v částce životního minima (tedy 3 126 Kč).• Navíc lidem, kterým byla přiznána invalidita v prvním a druhém stupni a kteří pobírali příspěvek na živobytí po dobu delší než šest měsíců, odpadla podmínka výkonu dobrovolnické nebo veřejné služby v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně, bez jejíhož splnění nebylo do konce roku 2009 možné zvýšit částku příspěvku na živobytí nad hranici existenčního minima (tj. nad 2 020 Kč).
--------------	--

2011

změny	Sledované dávky PHN zůstávají v tomto roce prozatím beze změn.
--------------	--

2012

změny	<p>V roce 2012 došlo v souvislosti s celkovou sociální reformou ke změnám v systému dávek PHN, a to na jedné straně ke změnám, jež vedly k dalšímu zprísnění podmínek pro dlouhodobé poskytování dávek PHN (týká se příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení), a také k technickým změnám souvisejícím s převodem agendy dávek hmotné nouze na úřady práce a s navýšením částek ŽM a EM, jež ovlivnilo jak podmínky získání nároku na tyto dávky, tak jejich výši. Konkrétně tedy došlo k těmto změnám v systému dávek PHN v roce 2012:</p> <ul style="list-style-type: none">• Zprísnění pravidel pro výkon a „odměnu“ za výkon veřejné služby: Od ledna do listopadu 2012 platilo, že všichni nezaměstnaní registrovaní v systému veřejných služeb zaměstnanosti déle než dva měsíce byli povinni odpracovat zdarma nejvýše 20 hodin týdně v režimu veřejné služby v případě, že jim to úřad práce nabídl/doporučil, a to pod hrozbou sankce v podobě ztráty nároku na dávky v nezaměstnanosti a vyřazení z evidence nezaměstnaných, což dále přinášelo ztrátu nároku na veřejnou úhradu zdravotního pojištění (týkalo se i příjemců dávek hmotné nouze, respektive příspěvku na živobytí, kteří tímto dočasně podléhali dikci zákona o zaměstnanosti - odmítli-li výkon veřejné či dobrovolnické služby, mohli být sankcionováni vyřazením z evidence nezaměstnaných, a tedy ztrátou nároku na dávky hmotné nouze, respektive příspěvku na živobytí). Rozhodnutím Ústavního soudu byla povinnost bezplatného výkonu veřejné služby 27. 11. 2012 zrušena - nezaměstnaní nemohou být nadále sankcionováni vyřazením z evidence při odmítnutí výkonu veřejné služby. U příjemců dávek hmotné nouze (zejména příspěvku na živobytí) však došlo s účinností od 1. ledna 2012 k omezení aktivačních mechanismů v tom smyslu, že nadále není zkoumána (a tedy ani bonifikována) jejich snaha zvýšit si příjem vlastní prací (došlo k odstranění par. 25 v původním znění zákona o pomoci v hmotné nouzi). Nadále tedy budou osoby v hmotné nouzi pobírat příspěvek na živobytí v částce životního minima, po uplynutí šesti měsíců ve výši existenčního minima.• Došlo k časovému omezení poskytování dávky doplatku na bydlení (podobně jako v případě příspěvku na bydlení, který je poskytován v režimu státní sociální podpory), a to ve snaze zabránit dlouhodobému využívání/zneužívání této dávky a ve snaze motivovat příjemce dávky k hledání přiměřenějšího bydlení. Výplata DB je tak nadále časově omezena na období 84 měsíců (7 let) v období posledních 10 kalendářních let (lhůta se začala odpočítávat od 1.1.2012). Tento časový limit ale neplatí pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro domácnosti osob se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech.• Poprvé od roku 2007 došlo k navýšení částek ŽM a EM o 9 % (částky viz životní a existenční minimum), a to zejména s ohledem na zvyšování DPH u potravin a některých dalších výrobků.• Agenda výplaty dávek PHN byla nově převedena z odborů sociální péče u příslušného městského nebo obecního úřadu na krajské úřady práce (cílem je lepší kontrola nad oprávněností vyplácení sociálních dávek v hmotné nouzi a administrativní a finanční úspora).
--------------	---

II. Příspěvek na živobytí (PZ)

Tabulka č. 1.9 Vývoj základních parametrů příspěvku na živobytí v letech 2007-2012

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání a udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> nárok na PZ má člověk, který je spolu se společně posuzovanými osobami v hmotné nouzi a jeho příjem po odečtení nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 zpřísnění pro dlouhodobě nezaměstnané - u osob nezaměstnaných 12 měsíců a déle se při stanovení nároku na dávky PHN nadále přihlíží k výši EM, nikoliv ŽM 	<ul style="list-style-type: none"> obecné podmínky stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> obecné podmínky stejné jako v roce 2009 	<ul style="list-style-type: none"> obecné podmínky stejné jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> obecné podmínky stejné jako v roce 2011
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> výše PZ činí rozdíl mezi částkou živobytí osoby (a společně posuzovaných osob) a příjmem osoby možnosti zvýšení dávky v definovaných případech (viz obecné podmínky PHN) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 zpřísnění pro dlouhodobě nezaměstnané - není možné navýšit dávku PZ po uplynutí 12 měsíců nezaměstnanosti o 600 Kč (viz obecné podmínky PHN) 	<ul style="list-style-type: none"> obecná pravidla výpočtu výše PZ stejná jako v roce 2008 další zpřísnění pro osoby dlouhodobě pobírající dávky PHN (pokud je člověk pobírá déle než 6 měsíců, získá nárok na PZ pouze ve výši existenčního minima) kromě jiného je od roku 2009 možné navýšení PZ u osob vykonávajících veřejnou nebo dobrovolnickou službu (při jejím rozsahu 20 hodin měsíčně dostává příjemce PZ ve výši životního minima, při jejím rozsahu 30 hodin měsíčně a více částku ŽM navýšeného o 	<ul style="list-style-type: none"> obecná pravidla výpočtu výše PZ stejná jako v roce 2009 zmírnění podmínek pro dávku PZ ve výši ŽM, nikoliv EM, pro invalidní občany (u 3. stupně invalidity bez nároku na výplatu invalidního důchodu náleží nadále PZ ve výši ŽM, u 1. a 2. stupně invalidity osobám, které pobíraly nebo budou pobírat PZ déle než 6 měsíců odpadá povinnost dobrovolnické nebo veřejné služby) 	<ul style="list-style-type: none"> obecná pravidla výpočtu výše PZ (včetně pravidel týkajících se invalidních občanů) zůstávají stejná jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> obecná pravidla výpočtu výše PZ (včetně pravidel týkajících se invalidních občanů) zůstávají stejná jako v roce 2011 (jen dochází ke změnám ve výši dávek v souvislosti s navýšením částek ŽM a EM) v důsledku změn podmínek pro výkon veřejné služby nebude tato aktivita nadále bonifikována (neprojeví se v možnosti zvýšit si tímto způsobem dávku z EM na ŽM)

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
			polovinu rozdílu mezi ŽM a EM (tedy 3 679 Kč) (viz obecné podmínky PHN)			
doba pobírání dávky	<ul style="list-style-type: none"> dokud žadatel splňuje podmínky (příjem dokládá každý měsíc, za předchozí kalendář. čtvrtletí, PZ se vyplácí měsíčně, případně týdně nebo denně, pokud je zřejmé, že příjemce nedokáže s větší částkou hospodařit) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2009 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2011
poznámka	<ul style="list-style-type: none"> PZ se poskytuje v penězích nebo věcnou formou (pokud je zjevné, že by příjemce nevyužil dávku k jejímu účelu, tj. na živobytí) PZ je možné poskytovat i tzv. vratné formě (pokud je předpoklad, že příjemce obdrží v blízké době vyšší finanční částku, je posléze povinen PZ nebo jeho část zpětně vrátit; toto se týká i nezaopatřených dětí v případě, že získají dlužné výživné) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 díky stagnující úrovni ŽM a EM nerostou dávky PHN 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 stanovena jasná pravidla pro poskytování dávky v nepeněžní formě (v rozsahu 35-65 %) a určen nový způsob výplaty PZ (elektronický platební prostředek) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2009 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2010 	<ul style="list-style-type: none"> upravena pravidla pro výkon veřejné služby (u osob pobírajících dávky PHN není nadále sledována a bonifikační snaha zvýšit si příjem vlastní prací (odstraněn par. 25 zákona o hmotné nouzi) osoby pobírající dávky PHN dále dočasně (leden-listopad 2012) podléhaly dikci zákona o zaměstnanosti, tj. odmítly-li účast ve veřejné nebo dobrovolnické službě, mohly ztratit nárok na dávky v nezaměstnanosti, stejně jako na dávky PHN

III. Doplatek na bydlení (DB)

Tabulka č. 1.10 Vývoj základních parametrů doplatku na bydlení v letech 2007-2012

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání a udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> na DB mají nárok vlastníci nebo nájemci bytu, jestliže po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení je jejich příjem nižší než jejich částka živobytí současně je podmínkou, že nájemce má nárok na příspěvek na živobytí (nebo nemá nárok na tento příspěvek, ale jeho příjem nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí žadatele či společně posuzovaných osob) a dále má nárok na příspěvek na bydlení ze systému SSP 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> výše DB = odůvodněné náklady na bydlení - příspěvek na bydlení - částka, o kterou příjem všech společně posuzovaných osob zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí těchto osob 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 (jen změna výše DB v důsledku navýšení částek ŽM a EM)
doba pobírání dávky	<ul style="list-style-type: none"> dokud žadatel splňuje podmínky (ověřuje se příjem a splnění podmínky za předchozí čtvrtletí, vyplácí se zpětně za uplynulý měsíc) 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> výplata DB je časově omezena na 84 měsíců v období posledních 10 kalendářních let (lhůta se začíná počítat od 1.1.2012) toto omezení neplatí pro domácnosti sestávající výlučně

pokračování tabulky

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
						z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením
poznámka	<ul style="list-style-type: none"> DB se poskytuje v penězích a lze ho i bez souhlasu příjemce vyplácet přímo pronajímateli nebo poskytovateli služeb 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> zavedena povinnost plátce dávek ustanovit zvláštního příjemce v případech, kdy by hrozila žadateli o DB ztráta bydlení v důsledku nedodržování platební disciplíny 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2009 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> změna v časovém omezení poskytování dávky má za cíl zabránit dlouhodobému využívání (zneužívání) této dávky a má příjemce motivovat ke hledání přiměřenějšího bydlení

IV. Okamžitá mimořádná pomoc (OMP)

Tabulka č. 1.11 Vývoj základních parametrů dávek okamžité mimořádné pomoci v letech 2007-2012

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
podmínky získání a udržení nároku na dávku	<ul style="list-style-type: none"> • OMP náleží: <ul style="list-style-type: none"> a) osobám, které nemají nárok na příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, ale vzhledem k akutnímu nedostatku finančních prostředků jim hrozí vážná újma na zdraví, b) osobám ohroženým živelnými pohromami, ekologickými haváriemi či požáry, které nejsou schopné tuto událost zvládnout vlastními silami, c) osobám, které vzhledem ke svým příjmům i celkovým sociálním a majetkovým poměrům nemohou uhradit nezbytný jednorázový výdaj, např. na úhradu pořízení duplikátů osobních dokladů při jejich ztrátě ad. d) osobám, které nespĺňují obecné podmínky hmotné nouze, jsou však v ohrožení sociálním vyloučením (např. po propuštění z výkonu trestu, po odchodu ze zařízení ústavní či ochranné výchovy) 	<ul style="list-style-type: none"> • OMP náleží: <ul style="list-style-type: none"> a) - d) stejné jako v roce 2007 e) osobám, které mají nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> • stejné jako v roce 2008

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
výše dávky	<ul style="list-style-type: none"> výše dávky odvislá od typu nároku: a) OMP stanovena tak, aby dospělé osobě byl doplněn příjem do výše existenčního minima a nezaopatřenému dítěti do výše životního minima, b) OMP stanovena dle situace až do výše 15násobku ŽM jednotlivce, tj. do 46 890 Kč c) OMP stanovena u nezbytných jednorázových výdajů až do jejich skutečné výše a v ostatních případech individ. dle situace (celková OMP vyplývající z tohoto typu nároku nesmí za rok překročit 10násobek ŽM jednotlivce, tj. 31 260 Kč) d) OMP stanovena jednorázově ve výši 1 000 Kč (součet takto poskytnutých dávek nesmí za rok překročit 4násobek ŽM jednotlivce, tj. 12 504 Kč) 	<ul style="list-style-type: none"> výše dávky odvislá od typu nároku: a) - d) výše zůstává stejná jako v roce 2007 e) OMP poskytnuta až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku ŽM jednotlivce, tj. do 31 260 Kč 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 (ale díky zvýšení částek ŽM a EM roste i výše dávek), tj. konkrétně pro jednotlivé typy OMP: a) OMP u dospělých až 2 200 Kč (EM), u nezaopatřených dětí 1 740 Kč - 2 450 Kč (ŽM) b) OMP do výše 15násobku ŽM jednotlivce, tj. do 51 150 Kč c) OMP až do výše jednorázového výdaje (ne více než 10násobek ŽM jednotlivce ročně, tj. 34 100 Kč) d) OMP ve výši 1 000 Kč (ne však více než 4násobek ŽM jednotlivce ročně, tj. 13 640 Kč) e) OMP až do výše skutečných výdajů (ne však více než 10násobek ŽM jednotlivce ročně, tj. 34 100 Kč)
doba pobírání dávky	<ul style="list-style-type: none"> jednorázová dávka při splnění nároku 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008
poznámka	<ul style="list-style-type: none"> OMP může být poskytnuta v penězích nebo věcnou formou OMP se vyplácí ihned při žádosti 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2007 stanovena jasná pravidla pro poskytování dávky v nepeněžní formě (v rozsahu 35-65 %) a určen 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008 	<ul style="list-style-type: none"> stejně jako v roce 2008

pokračování tabulky

parametr	2007	2008	2009	2010	2011	2012
			nový způsob výplaty PZ (elektronický platební prostředek)			

V. Životní a existenční minimum (ŽM, EM)

Tabulka č. 1.12 Vývoj částek životního a existenčního minima v letech 2007-2012

částky životního minima (v Kč za měsíc)		
	1.1.2007 - 31.12.2011	od 1.1.2012
- pro jednotlivce	3 126	3 410
- pro první dospělou osobu v domácnosti	2 880	3 140
- pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti	2 600	2 830
- pro nezaopatřené dítě ve věku do 6 let	1 600	1 740
- pro nezaopatřené dítě ve věku 6-15 let	1 960	2 140
- pro nezaopatřené dítě ve věku 15-26 let	2 250	2 450
částka existenčního minima (v Kč za měsíc)		
	1.1.2007 - 31.12.2011	od 1.1.2012
- existenční minimum jednotlivce	2 020	2 200

Zdroj: MPSV, Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Tabulka č. 1.12a Příklady životního minima různých typů domácností v letech 2007-2011 (v Kč za měsíc)

jednotlivec	3 126
2 dospělí	$2\ 880 + 2\ 600 = \mathbf{5\ 480}$
1 dospělý, 1 dítě ve věku 5 let	$2\ 880 + 1\ 600 = \mathbf{4\ 480}$
2 dospělí, 1 dítě ve věku 5 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 = \mathbf{7\ 080}$
2 dospělí, 2 děti ve věku 8 a 16 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 960 + 2\ 250 = \mathbf{9\ 690}$
2 dospělí, 3 děti ve věku 5, 8 a 16 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 + 1\ 960 + 2\ 250 = \mathbf{11\ 290}$

Zdroj: <http://www.plzensky-kraj.cz/cs/clanek/informacni-kampani-mps-v-cr-ke-zmenam-v-socialnim-systemu-od-1-ledna-2008?sekce=all>

Tabulka č. 1.12b **Příklady životního minima různých typů domácností v roce 2012 (v Kč za měsíc)**

jednotlivec	3 410
2 dospělí	$3\,140 + 2\,830 = \mathbf{5\,970}$
1 dospělý, 1 dítě ve věku 5 let	$3\,140 + 1\,740 = \mathbf{4\,880}$
2 dospělí, 1 dítě ve věku 5 let	$3\,140 + 2\,830 + 1\,740 = \mathbf{7\,710}$
2 dospělí, 2 děti ve věku 8 a 16 let	$3\,140 + 2\,830 + 2\,140 + 2\,450 = \mathbf{10\,560}$
2 dospělí, 3 děti ve věku 5, 8 a 16 let	$3\,140 + 2\,830 + 1\,740 + 2\,140 + 2\,450 = \mathbf{12\,300}$

Zdroj: <http://portal.mpsv.cz/soc/hn/obcane/obecne>

Popis ukazatelů (kapitola 2)

Míra chudoby - podíl osob s celkovými příjmy nižšími než 60 % příjmového mediánu

Mezera chudoby (relativní propad příjmů) - rozdíl mezi průměrným příjmem osob pod hranicí chudoby a stanovenou hranicí chudoby (vyjadřuje se v % z této hranice)

Index rizika chudoby - poměr (násobek) podílu chudých domácností (osob) v určité skupině k podílu chudých domácností (osob) v celku populace.

Druh domácnosti podle pracovní aktivity:

- **pracující**, alespoň jeden člen domácnosti je ekonomicky aktivní (zaměstnaný)
- **nezaměstnané - nepracující**, domácnost bez ekonomicky aktivního člena a alespoň jeden člen je nezaměstnaný
- **důchodci**, domácnost bez ekonomicky aktivního člena nebo nezaměstnaného a aspoň jeden člen je nepracující důchodce
- **ostatní neaktivní - nepracující**, domácnost bez ekonomicky aktivního člena (zaměstnaného)

Druh domácnosti - typ EU

- jednotlivec, mladší 65 let
 - jednotlivec, 65 let a více
 - dvojice dospělých *) , oba mladší 65 let
 - dvojice dospělých *) , aspoň jeden 65 let a více
 - ostatní domácnosti bez dětí *)
 - dvojice dospělých s 1 dítětem *)
 - dvojice dospělých se 2 dětmi *)
 - dvojice dospělých se 3 a více dětmi *)
 - jeden dospělý (bez partnera, nemusí být rodič) s aspoň jedním dítětem *)
 - ostatní domácnosti s dětmi *)
- *) dítě = závislé děti do 16 let a dále děti ve věku 16-24 let, pokud v době šetření nepropracovaly nebo nebyly nezaměstnané a žily v domácnosti s alespoň jedním svým rodičem
- dvojice dospělých = jakékoliv 2 osoby, které nejsou závislými dětmi, přičemž nemusí být rodiči ani partnery

Velmi nízká pracovní intenzita - osoby ve věku 0-59 let žijící v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou (úvazek méně než 20 %)

Stupeň materiální deprivace (dle definice EU):

- a) má problém s placením (nájemného, pravidel. plateb, hypotéky nebo ostat. půjček)

- b) nemůže si dovolit zaplatit dovolenou,
- c) jíst obden maso,
- d) dostatečně vytápět byt
- e) zaplatit neočekávaný výdaj
- f) nemůže si dovolit pračku
- g) barevný televizor
- h) telefon
- i) auto

Příloha 5

Tabulky ke kapitole 3, podkapitole 3.1

Tabulka č. 3.1a Faktory rizika chudoby pro osoby celkem - binární logistická regrese. Závisle proměnná: je v riziku příjmové chudoby

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
muž (ref. žena)	-0,121	0,003	2 314,560	1	0,000	0,886
věk (ref. 65+)			76 094,440	4	0,000	
do 18	0,397	0,010	1 656,283	1	0,000	1,487
18-24	1,013	0,009	11 478,029	1	0,000	2,753
25-49	0,759	0,009	7 714,506	1	0,000	2,137
50-64	-0,420	0,009	2 229,233	1	0,000	0,657
vzdělání (ref. vysokoškolské)			85 350,853	3	0,000	
základní	1,165	0,006	40 213,439	1	0,000	3,206
střední neúplné	1,045	0,005	38 672,872	1	0,000	2,842
střední úplné	0,286	0,006	2 694,116	1	0,000	1,331
zdravotní stav (ref. velmi špatný)			25 657,823	5	0,000	
neuveden (os.do 16 let)	-0,884	0,007	14 552,974	1	0,000	0,413
velmi dobrý	-0,844	0,008	11 736,103	1	0,000	0,430
dobrý	-0,624	0,007	8 188,906	1	0,000	0,536
přijatelný	-0,957	0,007	19 925,696	1	0,000	0,384
špatný	-0,575	0,007	6 234,392	1	0,000	0,563
domácnost oecd (ref. důchodců)			788 851,639	3	0,000	
plně zaměstnaná	-2,949	0,010	81 291,462	1	0,000	0,052
nezaměstnaná	0,694	0,010	5 145,727	1	0,000	2,002
částečně zaměstnaná	-1,435	0,010	19 952,647	1	0,000	0,238
domácnost EU (ref. neúplná s dětmi)			313 002,431	9	0,000	
jiná s dětmi	-0,775	0,006	18 521,839	1	0,000	0,461
jednotlivec do 65	-0,566	0,007	7 455,237	1	0,000	0,568
jednotlivec nad 65	-1,690	0,008	46 629,096	1	0,000	0,184
dvojice do 65	-1,555	0,006	68 408,149	1	0,000	0,211
dvojice nad 65	-3,633	0,008	209 935,585	1	0,000	0,026
jiné bez dětí	-1,922	0,007	79 886,041	1	0,000	0,146
dvojice, 1 dítě	-1,317	0,005	57 389,097	1	0,000	0,268
dvojice, 2 děti	-0,798	0,005	26 214,224	1	0,000	0,450
dvojice, 3+ dětí	-0,111	0,006	405,389	1	0,000	0,895

Summary

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	Chi-square	Sig.
4,856E6	0,602	0,802	9 609 670,617	0,000

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 3.1b **Faktory rizika chudoby pro osoby celkem - binární logistická regrese, kraje jako nezávislá proměnná. Závisle proměnná: je v riziku příjmové chudoby**

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
muž (ref. žena)	-0,115	0,003	2 054,855	1	0,000	0,891
věk (ref. 65+)			75 111,858	4	0,000	
do 18	0,371	0,010	1 427,970	1	0,000	1,449
18-24	0,958	0,009	10 185,915	1	0,000	2,606
25-49	0,695	0,009	6 386,010	1	0,000	2,004
50-64	-0,504	0,009	3 128,230	1	0,000	0,604
vzdělání (ref. vysokoškolské)			65 849,862	3	0,000	
základní	1,014	0,006	29 115,943	1	0,000	2,758
střední neúplné	0,897	0,005	27 325,104	1	0,000	2,453
střední úplné	0,198	0,006	1 269,007	1	0,000	1,219
domácnost EU (ref. neúplná s dětmi)			316 871,222	9	0,000	
jiná s dětmi	-0,862	0,006	22 373,283	1	0,000	0,422
jednotlivec do 65	-0,540	0,007	6 716,502	1	0,000	0,583
jednotlivec nad 65	-1,886	0,008	53 608,267	1	0,000	0,152
dvojice do 65	-1,580	0,006	69 550,360	1	0,000	0,206
dvojice nad 65	-3,769	0,008	213 474,765	1	0,000	0,023
jiné bez dětí	-1,971	0,007	82 685,931	1	0,000	0,139
dvojice, 1 dítě	-1,355	0,006	59 732,303	1	0,000	0,258
dvojice, 2 děti	-0,844	0,005	28 838,304	1	0,000	0,430
dvojice, 3+ dětí	-0,172	0,006	946,010	1	0,000	0,842
domácnost oecd (ref. důchodců)			744 946,056	3	0,000	
plně zaměstnaná	-3,049	0,011	84 217,042	1	0,000	0,047
nezaměstnaná	0,538	0,010	2 990,648	1	0,000	1,712
částečně zaměstnaná	-1,555	0,010	22 664,453	1	0,000	0,211
zdravotní stav (ref. velmi špatný)			28 154,018	5	0,000	
neuveden (os.do 16 let)	-0,979	0,007	17 376,449	1	0,000	0,376
velmi dobrý	-0,940	0,008	14 215,189	1	0,000	0,391
dobrý	-0,730	0,007	10 935,814	1	0,000	0,482
příjemný	-1,054	0,007	23 545,068	1	0,000	0,349
špatný	-0,700	0,007	9 036,595	1	0,000	0,497
kraj (ref. Praha)			70 812,619	13	0,000	
Středočeský	0,028	0,006	21,640	1	0,000	1,028
Jihočeský	0,170	0,007	605,905	1	0,000	1,185
Plzeňský	0,229	0,007	1 046,202	1	0,000	1,257
Karlovarský	0,304	0,008	1 321,892	1	0,000	1,355
Ústecký	0,840	0,006	22 867,332	1	0,000	2,315
Liberecký	-0,319	0,009	1 345,574	1	0,000	0,727
Královéhradecký	0,317	0,007	1 981,206	1	0,000	1,373
Pardubický	0,578	0,007	7 464,339	1	0,000	1,782
Kraj Vysočina	0,187	0,008	615,965	1	0,000	1,206
Jihomoravský	0,723	0,005	17 906,963	1	0,000	2,061
Olomoucký	0,561	0,006	8 231,293	1	0,000	1,752
Zlínský	0,475	0,006	5 503,648	1	0,000	1,609
Moravskoslezský	0,796	0,005	23 150,075	1	0,000	2,216

Summary

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	Chi-square	Sig.
4,782E6	0,605	0,806	9 683 182,077	0,000

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 3.2 **Faktory rizika chudoby pro osoby pracující - binární logistická regrese. Závisle proměnná: je v riziku příjmové chudoby**

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
muž (ref. žena)	-0,420	0,005	6 343,243	1	0,000	0,657
vzdělání (ref. vysokoškolské)			33 327,478	3	0,000	
základní	1,044	0,010	10 484,090	1	0,000	2,840
střední neúplné	0,787	0,006	15 631,427	1	0,000	2,197
střední úplné	-0,065	0,007	95,453	1	0,000	0,937
domácnost - typ EU (ref. neúplná s dětmi)			110 128,358	9	0,000	
jiná s dětmi	-1,547	0,010	22 359,097	1	0,000	0,213
jednotlivec do 65	-0,528	0,010	2 554,473	1	0,000	0,590
jednotlivec nad 65	-18,936	431,133	0,002	1	0,965	0,000
dvojice do 65	-2,187	0,009	64 608,945	1	0,000	0,112
dvojice nad 65	-2,488	0,029	7 304,906	1	0,000	0,083
jiné bez dětí	-2,677	0,012	53 327,056	1	0,000	0,069
dvojice, 1 dítě	-1,905	0,009	45 026,265	1	0,000	0,149
dvojice, 2 děti	-1,324	0,008	28 633,479	1	0,000	0,266
dvojice, 3+ dětí	-0,822	0,011	5 953,863	1	0,000	0,440
osoby do 17 let v domácnosti (ref. 3 a více)			9 406,712	3	0,000	
žádná	-0,405	0,006	4 310,261	1	0,000	0,667
jedna	-0,589	0,008	5 134,149	1	0,000	0,555
dvě	-0,490	0,006	6 843,555	1	0,000	0,612
domácnost OECD (ref. plně zaměstnaná)						
částečně zaměstnaná	-1,876	0,005	126 381,662	1	0,000	0,153

Model Summary

step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	Chi-square	Sig.
1	1,405E6	0,660	0,879	4 903 183,799	0,000

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 3.3 **Faktory rizika chudoby pro osoby nezaměstnané - binární logistická regrese. Závisle proměnná: je v riziku příjmové chudoby**

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
muž (ref. žena)	-0,188	0,008	509,588	1	0,000	0,829
věk (ref. 65+)			9 677,071	4	0,000	
do 18	-2,360	0,057	1 734,717	1	0,000	0,094
18-24	-2,311	0,043	2 925,194	1	0,000	0,099
25-49	-2,796	0,042	4 398,864	1	0,000	0,061
50-64	-3,273	0,042	5 933,876	1	0,000	0,038
vzdělání (ref. vysokoškolské)			10 057,333	3	0,000	
základní	2,075	0,023	8 239,479	1	0,000	7,965
střední neúplné	1,946	0,022	7 620,244	1	0,000	7,001
střední úplné	1,492	0,023	4 309,454	1	0,000	4,446
zdravotní stav (ref. velmi špatný)			2 274,009	5	0,000	
neuveden (os.do 16 let)	0,548	0,031	315,416	1	0,000	1,730
velmi dobrý	0,025	0,032	0,616	1	0,432	1,025
dobrý	0,398	0,030	171,611	1	0,000	1,489
přijatelný	0,195	0,031	38,938	1	0,000	1,215
špatný	0,139	0,031	19,724	1	0,000	1,149
domácnost oecd (ref. částečně zaměstnaná)			90 758,360	2	0,000	
plně zaměstnaná	-1,222	0,011	11 972,671	1	0,000	0,295
nezaměstnaná	2,343	0,011	46 865,334	1	0,000	10,415
domácnost - typ EU (ref. neúplná s dítětem)			20 272,073	8	0,000	
jiná s dětmi	-0,558	0,022	672,963	1	0,000	0,572
jednotlivec do 65	0,793	0,023	1 145,182	1	0,000	2,211
dvojice do 65	-0,214	0,021	103,398	1	0,000	0,807
dvojice nad 65	-0,791	0,027	849,463	1	0,000	0,453
jiné bez dětí	-1,065	0,021	2 464,293	1	0,000	0,345
dvojice, 1 dítě	-0,141	0,022	42,452	1	0,000	0,868
dvojice, 2 děti	0,514	0,022	543,603	1	0,000	1,672
dvojice, 3+ dětí	0,876	0,026	1 132,654	1	0,000	2,400

Summary

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	Chi-square	Sig.
1,025E6	0,624	0,832	2 460 578,104	0,000

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 3.4 **Faktory rizika chudoby pro důchodce - binární logistická regrese.**
Závisle proměnná: je v riziku příjmové chudoby

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
muž (ref. žena)	-0,495	0,006	6 347,093	1	0,000	0,610
věk (ref. 65+)			5 253,553	3	0,000	
do 18	-0,493	0,033	219,593	1	0,000	0,611
18-24	-0,385	0,015	695,597	1	0,000	0,681
25-49	-0,915	0,013	5 075,546	1	0,000	0,400
50-64	-0,987	0,013	5 468,491	1	0,000	0,032
vzdělání (ref. vysokoškolské)			12 826,180	3	0,000	
základní	1,023	0,013	6 338,817	1	0,000	2,782
střední neúplné	0,811	0,013	4 134,989	1	0,000	2,251
střední úplné	0,319	0,013	587,610	1	0,000	1,375
zdravotní stav (ref. velmi špatný)			7 857,339	5	0,000	
neuveden (os.do 16 let)	-0,442	0,013	1 135,262	1	0,000	0,643
velmi dobrý	-2,533	0,061	1 745,320	1	0,000	0,079
dobrý	-0,772	0,011	5 206,680	1	0,000	0,462
příjemný	-0,531	0,009	3 556,049	1	0,000	0,588
špatný	-0,270	0,009	822,966	1	0,000	0,763
domácnost oecd (ref. důchodci)			61 655,967	3	0,000	
plně zaměstnaná	-1,781	0,025	4 941,430	1	0,000	0,168
nezaměstnaná	2,047	0,015	18 723,457	1	0,000	7,744
částečně zaměstnaná	-0,928	0,021	1 891,268	1	0,000	0,396
domácnost - typ EU (ref. neúplná s dítětem)			135 316,303	9	0,000	
jiná s dětmi	-1,740	0,023	5 539,753	1	0,000	0,176
jednotlivec do 65 let	-2,050	0,019	11 352,301	1	0,000	0,129
jednotlivec nad 65 let	-1,720	0,014	15 091,924	1	0,000	0,179
dvojice do 65 let	-3,467	0,020	30 856,137	1	0,000	0,031
dvojice nad 65 let	-4,674	0,017	77 884,438	1	0,000	0,009
jiné bez dětí	-3,663	0,020	32 132,062	1	0,000	0,026
dvojice, 1 dítě	-2,133	0,024	7 587,831	1	0,000	0,118
dvojice, 2 děti	-0,845	0,032	682,236	1	0,000	0,430
dvojice, 3+ dětí	0,977	0,041	578,772	1	0,000	2,657

Summary

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	Chi-square	Sig.
1,025E6	0,624	0,832	2 460 578,104	0,000

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Tabulka č. 3.5 **Faktory rizika chudoby pro děti (osoby do 17 let) - binární logistická regrese. Závisle proměnná: je v riziku příjmové chudoby**

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
domácnost oecd (ref. důchodci)			217 333,058	3	0,000	
plně zaměstnaná	-3,468	0,011	99 354,906	1	0,000	0,031
nezaměstnaná	0,529	0,011	2 404,643	1	0,000	1,697
částečně zaměstnaná	-1,929	0,011	30 263,949	1	0,000	0,145
domácnost - typ EU (ref. neúplná s dětmi)			27 547,449	4	0,000	
jiná s dětmi	-0,703	0,011	4 173,496	1	0,000	0,495
dvojice, 1 dítě	-1,177	0,010	12 937,253	1	0,000	0,308
dvojice, 2 děti	-0,717	0,009	6 493,940	1	0,000	0,488
dvojice, 3+ dětí	0,010	0,009	1,211	1	0,271	1,010
vzdělání domácnosti (ref. vysoké)			25 330,004	2	0,000	
nízké	1,773	0,014	15 102,692	1	0,000	5,887
střední	1,145	0,008	21 551,030	1	0,000	3,141

Summary

-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	Chi-square	Sig.
1,095E6	0,551	0,734	1 495 226,000	0,000

Zdroj: SILC 2011, vlastní výpočty

Výtahy z oponentských posudků

doc. Ing. Otakar Němec, CSc.

Na vypracování studie se podílel kolektiv zkušených autorů, kteří se danou problematikou dlouhodobě zabývají. Jejich předchozí práce a zkušenosti se odrazily i do kvality předloženého textu.

Předložená práce je analytického charakteru. Jedná se o erudovaný pohled do minulosti. Z tohoto pohledu je to práce "historická" a zde můžeme hledat také implicitní informace pro praxi. Součástí celkového závěru práce jsou explicitní doporučení pro možná opatření.

Ing. Petr Maleček

I vzhledem k množství výpočtů, na nichž jsou závěry studie vystavěny, jsou dobře strukturované, a to jak v případě dílčích závěrů jednotlivých kapitol, tak i celé studie. Argumentace je dobře provázaná s kvantifikacemi; autoři se (dle mého názoru úspěšně) snažili také o představení možných protiargumentů či vysvětlení limitací použitých přístupů, závěry jsou potom tedy vystavěny na rigorózních základech.

Studie může sloužit jako mimořádně důležitý podklad pro rozhodování o nastavení celé řady oblastí sociálního systému ČR, aspektů trhu práce, popř. vzdělávání. Zejména se jedná o identifikaci skupin s nejvyšším rizikem chudoby, přičemž detailní analýza obsažená ve studii umožňuje velice citlivé nastavení parametrů výše uvedených systémů.

Mgr. Lenka Laubová

Již tradičně kvalitně zpracovaná data užitá ve studii vychází zejm. ze šetření "Životní podmínky 2008-2011", které provedl Český statistický úřad, a dále z vlastní analýzy dat příjemců dávek hmotné nouze a některých dalších zdrojů informací. Vzhledem k tomu, že materiál disponuje velkým množstvím dat zpracovaných nejen v textu, ale i ve formě podrobných tabulek, nabízí potenciál i pro další analýzu a vlastní interpretaci uváděných zjištění.

Studie je kvalitním podkladem pro všechny tvůrce veřejných politik, a to nejen těch, které se přímo zabývají politikou sociálního začleňování. Je třeba, aby i další politiky, které mají na oblast chudoby a sociálního vyloučení vliv (politika zaměstnanosti, sociální zabezpečení, vzdělávání, bydlení apod.) vycházely z jasně zjištěných dat. Výše uvedené příklady ukazují, že veřejné mínění je mnohdy v přímém rozporu se skutečnou situací osob nebo domácností ohrožených příjmovou chudobou nebo materiální deprivací. Studie, jako je tato, jsou základem pro odpovědnou a transparentní tvorbu "evidence-based" politik a zvyšují tak potenciál jejich efektivity.